﴿ بِسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحيم ﴾

پێشەکی:

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونسترشده ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لاإله إلاالله وحده لاشريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله أما بعد:

زانای بەرز (إبن قيم) خوا لێی رازی بێت، یەکێکە لە زانا بەناوبانگەکانی جیهانی ئیسلامیی قوتابی قوتابخانەی (أبن تيمية) خوا لێی رازی بێت.. چەندە نوسراوە و باسی ئیسلامیی بەنرخی هەیە، وە یەکێك لەو نوسراوە نایابانە پەرتوکی (عدة الصابرين..)ە نوسراوێکی زۆر رۆحی و بەتام و چێژە چارەسەری چەندەها گیروگرفتی ژیان دەکات بەشێوەیەکی زانیاری و رۆحی کە نەڕوخاندن و بێ ئاوات نەبوونو دروست نەبوونی خەم و خەفەت و سستی و دروست بوونی غیرەت و توانا و هەولْ و چەند هاکاری تری ئیمانی وەکو نەکردنی بەندەیی بۆ مادده و رۆنەچوونە لەبریق و باقەکانی دنیادا کە کاری ئەم نوسینەیەتی لەناخی خوێنەردا وە ئەم نووسراوە بریتییە لە پێناسەی ئارامگرتن و چەندەها بەڵگە و نمونەی راستەقینەی ژیانی پێغەمبەر (ﷺ) و یارانی وە بیروهەست و نەستی هەژارە ئارامگرەکان دەربارەی دونیا و رۆژی دوایی.. وە باوەڕو ویستو لەخواترسی دەوڵەمەندە سوپاسگوزارەکان کە هەردوولایان تێکڕا هەوڵدەرن بۆ رۆژی دواییان.. وە هەر لەم نوسراوەدا یەکلابوونەوەی باسێکمان بۆ بەئەنجام دێنێت کە راوبۆچوونی زانایانی زۆر لەسەر بووە ئەویش (ئایا

دەوڵەمەندێکی سوپاسگوزار باشترەو پلەی بەرزترە لای خوا یا هەژارێکی ئارامگر. وە بۆ پشتگیریی لە بابەتە هەندێك بەسەرهات و فەرمودەم بۆ زیادکردووە لەهەندێك پەرتووك لەگەڵ دانی سەرچاوەکەدا وەدەرکردنی زۆر دووبارەبوونەوەی هەندێك بابەت و نەنووسینی هەندێکی تر لەبەر وردەکارییەکی عیلمی کە هەموو کەس پێویستی پێی نییە وە ئیتر ئەوەندەی بەباش و بەکەڵکم زانیبێت لەباسەکەدا لێم وەرگێڕاوە بەدەستکارییەوە وە هیوام وایە شوێنی ڕەزامەندی خوای گەورە بێت وە خوێنەریش بێ بەشمان نەکات لە دوعای خێر لەگەڵ ئەو کەسانەی کە ئەرکی پیاچوونەوە و نووسینەوەیان لەپێناودا چەشتووە.

أحمد فائق سعيد

٤/رجب/١٤١٤ کۆچی

١٩٩٤/١٠/٢٤ زایینی

بِسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحيم

ئارامگرتن ﴿ الصبر ﴾

(الصبر) لەزمانەوانیدا: واتای (المنع) گرتن وەنەهێشتن. لەپێناسەدا: واتای گرتنـــی دەروون لەنارەحـــەتی وە زمـــان لـــە ســـکاڵا وە ئەندامـــەکانی لاشـــە لەیەخەدادڕین و رنینەوەی قژ و رووم‌ەتو..

واتای (صبر) زانایان بەچەندەها جۆر واتایان لێکداوەتەوە وەك هەنـدێکیان دەڵێن: (رەوشتێکی بەرزی دەروونە کە بەربەرەکانی ئەکات بەرامبـەر هـەموو کردارێکی نارێك و ناپەسەند) لەوانەش:

❖ (جونەید/ خوا لێی رازی بێـت) دەفـەرموێت: چەشـتنی تـاڵی بـەبێ پێناخۆش بوون.

❖ (زونون/ خوا لێی رازی بێـت) دەفـەرموێت: دەربڕینـی دەوڵەمەنـدی لەکاتی هەژاری لەگۆڕەپانی ژیاندا.

❖ (عەمری کوڕی عوسمان/ خوا لێی رازی بێت) دەفەرموێت: ئارامگرتن لەگەڵ خوادا بەرامبەر بەڵاکانی.

❖ (خواص/ خوا لێی رازی بێت) دەفەرموێت: راوەستان بەرامبەر یاسای قورئان و سووننەت.

❖ (عومەری کوڕی خەتاب/ خوا لێی رازی بێت) دەفەرموێت: باشـترین ژیان بە ئارامگرتن دەستمان کەوتووە.

❖ (إبن قيم)[1] دەفەرمویت: ئارامگرتن لەسەر پەیڕەوی و فەرزەکانی خواو ئارامگرتن لەسەر ئارەزووی دەروون.

❖ وە دەفەرموون: بەربەرەکانی کردنی دوو لایەنی بەرامبەر دین و ئەقڵ بەرامبەر ئارەزووی دەروون.

❖ شێخ عەبدولقادری گەیلانی دەفەرمویت: ئارامگرتن لەسەر سێ شت بەندە:

١ـ ئارامگرتن لەسەر فەرمانەکانی خوا (وەکو نوێژ و ڕۆژوو .. هتد).

٢ـ ئارامگرتن لەسەر ئەوانەی کە خوا فەرمانی بەنەکردنی داوە.

٣ـ ئارامگرتن لەسەر قەزا و قەدەر.

وە هەر ئەو سیانەیە کە لوقمان (خوا لێی ڕازی بێت) ئامۆژگاری کوڕەکەی پێکردووە: ﴿ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾[2] وە فەرمانی خواشی لەسەرە: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[3]

❖ وە هەندێك ئەڵێن: ئارامگرتن واتە خاوەنی نارەحەتی ئەگەر لەناو کۆمەڵێکدا بوو ئەبێ لێیان جیانەکرێتەوە واتە پێوەی دیارنەبێت.

ئایەتە قورئانییەکان لەسەر ئارامگرتن:

[1] مدارج السالكين إبن قيم ج٢ ص١٥٢.
[2] سورة لقمان/ آية ١٧.
[3] سورة آل عمران/ آية ٢٠٠.

زانای بەرز ئەحمەدی کوڕی حەنبەل (خوای لـیّ رازی بیّـت) ئەفـەرمویّت: (خوای گەورە لە قورئاندا باسی ئارامگرتنی کردووە لە ٩٠ شویّندا).

وە ئیّستاش هەندیّك شویّن لەو ئایەتانە باس دەکەین:

١ـ بەشیّوەی فەرمان بە پشتبەستن بەخوا لەکاتی ئارامگرتندا ﴿ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾[٤].

٢ـ نەکردنی پیّچەوانەیەتی واتە لەکاتی ئارامگرتندا دلّگران و خەفـەتبار مەبن ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا ﴾[٥].

٣ـ رزگاربوون و سەرکەوتنی پەیوەستکردووە بەئەنجامی ئارامگرتنەوە وەك دەفـــەرمویّت ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾[٦].

٤ـ پاداشتی دووجارە بۆ ئارامگرتن ﴿ أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا ﴾[٧].

٥ـ ئەنجامی ئارامگرتن و پتەوبوون لەسەری ئەبیّت بە پیّشەوای (امامە)ی چـاکە بـۆ خـەڵکی ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾[٨].

٦ـ خوای گەورە لەگەڵ ئارامگراندایە، بەدەستهیّنانی لەگەڵ بوونی خـوادا ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾[٩].

---

[٤] سورة النحل/ آية ١٢٧.
[٥] سورة آل عمران/ آية ١٣٩.
[٦] سورة آل عمران/ آية ٢٠٠.
[٧] سورة القصص/ آية ٥٤.
[٨] سورة سجدة/ آية ٢٤.
[٩] سورة البقرة/ آية ١٥٣.

٧ـ سێ پلەی بەرز ئەنجامی ئارامگرانە: چاودێری خوا، بەزەیی، رێنمـوییی ﴿ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ، الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ، أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴾[١٠].

٨ـ خوای گەورە ئارامگرتنی کردووە بەپاڵپشت بـۆ بـاوەڕداران ﴿ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾[١١].

٩ـ وە ئارامگرتن و خواپەرستی ئەنجامی سەرکەوتنی موسوڵمانانە: ﴿ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾[١٢].

١٠ـ ئارامگرتن باوەڕدار دەپارێزێت لەهەموو فڕوفێڵێکـی دوژمــن ﴿ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ﴾[١٣].

١١ـــ لەپاداشــتی ئارامگرتنــدا خــوا بەهەشــتتان پــێ دەبەخشــێت وە فریشتەکان سڵاوتان لێدەکـەن ﴿ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ (٢٣) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ ﴾[١٤].

١٢ـ وە پاداشتیان لێخۆشبوون و پلـەی بـەرزە ﴿ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾[١٥].

١٣ـ خوای گەورە ئارامگرتنی بەجوانترین رەوشت داوەتـە قەڵـەم ﴿ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾[١٦].

١٤ـ خوای گەورە مرۆڤی ئارامی خۆش دەوێت ﴿ وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴾[١٧].

[١٠] سورة البقرة/ آية ١٥٥.
[١١] سورة البقرة/ آية ١٥٣.
[١٢] سورة آل عمران/ آية ١٢٥.
[١٣] سورة آل عمران/ آية ١٢٠.
[١٤] سورة الرعد/ آية ٢٣ ـ ٢٤.
[١٥] سورة هود/ آية ١١.
[١٦] سورة الشورى/ آية٤٣.

١٥ـ ئارامگرەکان زۆر سوودو پەند لەفەرمانەکانی خوا وەردەگرن ﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآَيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآَيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾[١٨].

١٦ـ ئارامگرتن تەواوکەری فەرمانەکانی ئیسلامە وە ئەڵقەیەکی نەپچڕاوە لێیان، وەك پەیوەندی بەنوێژەوە بەستووە ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾[١٩]. وە بەکردەوەی باشەوە ﴿ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾[٢٠]. وە بەخواپەرستییەوە ﴿ إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ ﴾[٢١]. وە بەسوپاس و ستایشەوە ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآَيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾[٢٢]. وە پەیوەندی بەراستی و دادپەروەرییەوە ﴿ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾[٢٣]. وە دەفەرموێت ﴿ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾[٢٤]. وە بەدامەزراندن و پتەوبوونی باوەڕەوە ﴿ لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآَيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾[٢٥]. وە بەراستگۆیی ﴿ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ ﴾[٢٦].

فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر ئارامگرتن:

وە ئێستاش هەندێ لە فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لەسەر ئارامگرتن باس دەکەین:

---

[١٧] سورة آل عمران/ آية ١٤٦.
[١٨] سورة إبراهيم/ آية ٥.
[١٩] سورة البقرة/ آية ٤٥.
[٢٠] سورة هود/ آية ١١.
[٢١] سورة يوسف/ آية ٩٠.
[٢٢] سورة إبراهيم/ آية ٥.
[٢٣] سورة العصر/ آية٣.
[٢٤] سورة البلد/ آية ١٧.
[٢٥] سورة السجدة/ آية ٢٤.
[٢٦] سورة الأحزاب/ آية ٣٥.

❖ پێغەمبەر (ﷺ) بەلای ئافرەتێکدا تێپەڕبوو کە دەگریا لەسەر گۆڕی کوڕەکەی، پێی فەرموو: ئارام بگرە و خوا بپەرستە. ئافرەتەکە وتی: تۆ نازانی چیم بەسەردا هاتووە! (ئافرەتەکە پێغەمبەر نەناسی). کاتێ پێغەمبەر (ﷺ) تێپەڕبوو پیاوێك پێی وت: ئەوە پێغەمبەر بوو قسەی لەگەڵ کردی! ئافرەتەکە لەتاودا وەك مردووی لێهات هەڵسا بەپەلە چوو بەدوایدا، تا پێی گەیی وتی: ئەی پێغەمبەری خوا نەمناسیت (واتە گوێڕایەڵیت دەکەم). پێغەمبەر فەرمووی: ئارامگرتن لەیەکەم کاتتدایە، (واتە لەکاتی تازە مردنیدا)[27].

❖ دایکی موسڵمانان (أم سلمة) خوا لێی رازی بێت ئەڵێت کە پێغەمبەر فەرموویەتی: (هەر موسڵمانێك بەڵایەکی بەسەردا هات ئەو ئایەتە بڵێت کە خوا فەرمانی پێداوە ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ ئەوا خوا شوێنی بە خێرو چاکە بۆ پڕدەکاتەوە)[28]. وە هەروەها لەفەرموودەیەکی تردا دەفەرموێت (ئەگەر خۆشەویستێکم لەبەندەیەکم سەندەوە و ئارامی گرت ئەوە پاداشتی بەهەشتە)[29].

❖ وە دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر (ﷺ) چەند پارەو موڵکێکی بەش دەکرد بەسەر موسوڵماناندا کەسێك وتی: ئەم شێوە بەشکردنە ویستی خوای تیادا نییە. کاتێك ئەمەیان بۆ پێغەمبەر گێڕایەوە فەرمووی: (خوا لەموسا خۆش بێت لەم شێوەیە زیاتر ئازاریان ئەداو ئارامی گرت)[30].

[27] الصحيحين مسلم والبخاري (١٣٨/٣) ومسلم (٦٢٦).
[28] صحيح مسلم (٩١٨) وأبوداود (٣١١٩).
[29] في صحيح البخاري.
[30] في الصحيحين.

❖ وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (هەرکارێك تووشی موسڵمان بێت لەخەمو خەفەت و بەڵاو ئازار، هەتا درکێکیش بچێت بەلاشەیدا خوا تاوان و هەڵەی پێ لا ئەبات)[31].

❖ وە لەگێڕانەوەیەکی تردا دەفەرموێت: (خوای گەورە هەر پلەیەك بەرزی دەکاتەوەو تاوانێکی پێ لادەبات). (رواه مسلم)

❖ پیاوێك پرسیاری کرد و وتی: ئەی پێغەمبەر ئایا ئەم نەخۆشیانەی ئێمە تووشمان دێت هیچ پاداشتمان هەیە؟! پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (لابردنی تاوانە).[32]

❖ وەهەروەها پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (هەربەڵایەك رووی کردە بەندەیەك و پێی ناخۆش بوو ئەوە دەبێتە هۆی پاك بوونەوەی لەتاوان بەمەرجێك باوەڕی بەوە بێت کە ئەو بەڵایە لەلایەنی خواوەیە وە پەناوهاوار نەبات بێجگە لەخوا شیفای بدات)[33].

❖ پێغەمبەر (ﷺ) دارێکی راوەشاند گەڵاکانی وەرین، فەرمووی: (بەڵاو ئێش و ئازار تاوانەکانی ئادەمیزاد لادەبات زووتر لەم شێوە گەڵا وەرینەی ئەم دارە)[34].

❖ وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (نزاو پاڕانەوەی نەخۆش ناگەڕێتەوە هەتا چاك دەبێتەوە)[35]. واتە: نەخۆش کەوتن کاتێکە لەو کاتانەی نزای تێدا وەردەگیرێت.

---

[31] في الصحيحين رواه البخاري (٥٦٤١) ومسلم (٢٥٧٣).
[32] السنن الكبرى النسائي، مسند إمام أحمد (٢٣/٣).
[33] سەرچاوەی پێشوو.
[34] سنن النسائي.

❖ وه پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە هەر فەرمانێك خوا بیدا بەسەر بەندەیەكیدا هەر بەخێرو چاكە بۆی دەنوسرێت، ئەگەر فەرمانەكەی خوا تووشی خێری كردووە سوپاسی خوای لەسەر كرد ئەوا خواش بەخێر بۆی ئەنوسێت وە ئەگەر زیانو نارەحەتی بوو وە ئارامی لەسەرگرت ئەوە خوایش بەخێرو چاكە بۆی دەنوسێت ئەمە بۆ هیچ كەس نییە ئەگەر موسڵمان نەبێت)[٣٦].

وتەی یاوەرانی پێغەمبەر (ﷺ) و زانایان:

❖ عومەری كوڕی خەتاب خوا لێی رازی بێت ئەفەرموێت: (سەبرو ئارامگرتن خۆشترینژیانی بۆ رەخساندووین).

❖ عەلی كوڕی ئەبی تاڵیب خوا لێی رازی بێت ئەفەرموێت: (ئارامگرتن لەئیماندا وەك سەر وایە لەلاشەدا وەهیچ كەس ئیمانی تەواو نییە ئەگەر ئارام نەگرێت).

❖ عومەری كوڕی عەبدولعەزیز خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: (هەر نیعمەتێك خوا لەبەندەكەی وەرگرتەوە ئارامگرتنی پێدەبەخشێت لەشوێنی ئەو نیعمەتە) وە ئارامگرتنیش نیعمەتێكی خوایە، هەندێك لە سەلەف فەرموویانە: ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ﴾[٣٧] مانای ئەوەیە بەئارامگرتنێك ناڕەزایی تێدا نەبێت.

---

[٣٥] سنن النسائي ومسند إمام أحمد.
[٣٦] رواه مسلم وأحمد.
[٣٧] سورة يوسف/ آية ١٨.

❖ سەعیدی کوڕی جوبەیر خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: (ئارامگرتن داننانی ئادەمیزادە بەخواو داوای پاداشتە لێی) وەك واتای ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ی کردبێت، داندەنێت بەوەی خوای گەورە خاوەنی هەموو بوونەوەرێکە خۆی هەڵیدەسوڕێنێت ﴿ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ ئێمەش ئەیگێڕینەوە بۆ لای، واتە ئەڵێین بەویستی خواو تاوەکو پاداشتمان بداتەوە.

❖ پرسیاریان کرد لە خواناسێك تەواوی ئارامگرتن چۆنە؟ وتی: (ئەبێ ئەو رۆژەی بەڵاکەی بەسەردا هاتووە وەك دوێنێ وابێت کە بەڵاکەی بەسەردا نەهاتووە).

ئارامگرتن و جیاوازی پلەکانی:

ئارامگرتن بەگوێرەی پلەو پاداشت لای خوای گەورە دوو جۆرە:

١ـ ئارامگرتنی هەڵبژاردەیی (إختياري).

٢ـ ئارامگرتنی بێدەستەڵات (إضطراري).

ئارامگرتنێك بەویستو رەزامەندی و هەڵبژاردنی خۆت بێت پلە بەرزترەو مایەی هەموو پاداشت و رێزێکە لای پەروەردگار، واتە لەبەر پاداشت و رەزامەندی خوا پێت خۆشە ئەو ناخۆشیانەت بەسەردابێت تاوەکو ئارامگرتنێك کە هیچ دەسەڵاتێکی خۆتی تێدا نییە و لەپڕ بێت بەسەرتا و بێ ئاگابیت لێی ئیتر بەناچاری ئارامی لەسەر بگریت.

نموونە: هەروەك ئارامگرتنی یوسف (عليه السلام) لەسەر فێڵی ئافرەتەکان و زیندانی لەسەری ﴿ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ

﴾[38] . ئەمەیان پلە بەرزترە وە خوای گەورە بە وەسف ناوی دەبات تاوەکو جۆری دووەم کە بەبێ دەستەڵات ئارامی لەسەرگرت هەروەك ئارام گرتنەکەی لەسەر فێڵی براکانی و خستنە ناو بیروفرۆشتنی بەشێوەی بەندە، لەبەرئەوە ئارامگرتنی (إختیاری) دوو بەشە لەسێ بەشەکەی ئارامگرتن کە ئەویش (١ـ أمر ، ٢ـ نهی)یە، وە هەروەها وەکو پێغەمبەران (ئیبراهیم و موسا و نوح و عیسا) علیهم السلام ئارامیان گرت لەسەر ئەو هەموو دژایەتییە کەبەسەریاندا هات لەپێناوی (توحید)دا، بۆیە ناوبراون بە (ألوا العزم) خاوەنی هەڵوێست و ئارامی لەسەر دژایەتی کردنەکان بەرەزامەندی خۆیان بووە، بۆیە خوای گەورە فەرمان ئەدات بە محمد (ﷺ) کە وەك ئەو پێغەمبەرانە هەڵوێستی ئارامی رەزامەندیت هەبێت ﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ﴾[39] ، ئەمانە هەموویان ئارامگرتنیان هەڵبژارد بۆیە فەرمان دەدات بە (خۆشەویستی) کە وەکو ئەوان وابێت نەك وەکو ئەوانەی لەناچاریدا ئارامیان گرت لەبەرئەوەی پلەی کەمترە ﴿ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴾[40] لەبەرئەوەی یونس علیه السلام ئارامگرتنی (إختیاری) نەبوو بەڵکو ئارامگرتنی ناچاری هەبوو (إضطراری)، بەڵکو بەشی دووەمیش بێ بەش نییە لەپاداشت هەروەك لەدوای ئەوەوە دەفەرموێت ﴿ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾[41] هەروەك (ئەیوب علیه

[38] سورة يوسف/ آية ٣٣.
[39] سورة الأحقاف/ آية ٣٥.
[40] سورة القلم/ آية ٤٨.
[41] سورة الأنبياء/ آية ٨٧.

السلام) هەمان ئارامگرتنی هەبوو ﴿ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴾[42].

وە هەروەها (یەعقوب علیه السلام) بەهەمان شێوە دەفەرموێت ﴿ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ ﴾[43] کەواتە ئارامگرتنێکی ناچاری (إضطراری) بێبەش نییە لەپاداشت، وە لەرەزامەندی خوا، بەڵکو یەکەمیان کە خاوەنەکەی بەرەزامەندی خۆی هەڵیدەبژێرێت پتەوتر و مایەی رەزامەندی و پلە بەرزترە لای خوای گەورە واتە هەردوو جۆرەکەی ئارامگرتن پاداشت و پلەبەرز و ناوبراون لای خوای گەورە هەروەك قورئان هەردوولایان باس دەکات وە (حکمەت) لە ئارامگرتندا گەڕانەوەیە بۆ لای خوای خۆتو داوای یارمەتی لێکردنە و لاوازی و بەندایەتی دەربڕینەوە وەك دەفەرموێت ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾[44].

ئەو هۆیانەی یارمەتی دەدەن لەسەر ئارامگرتن:

ئارامگرتن کارێکی بەدەستهێنانە (إکتساب)ییە، بۆیە بۆبەدەستهێنانی ئەو کارە پێویستیت بەهەندێك روونکردنەوەو پێشەکی هەیە وەکو هۆکارێك بۆ یارمەتیدانی ئەو کارە، وە ئێستاش ژمارەی هەندێك لەو هۆیانە باس دەکەین:

١ـ زانیاری و ئاگاداربوون بەسەر سروشتی ژیاندا کە دەبێت بەرز و نزمی تێدا بێت وەکو (جوان و ناشیرین و دەوڵەمەندی و هەژاری و خۆشی و ناخۆشی و زانین و نەزانین و ...هتد) لەبەرئەوەی ژیان بەبێ ئەمانە پێکنایەت وە ئەبێت

[42] سورة الأنبياء/ آية ٨٣.
[43] سورة يوسف/ آية ٨٦.
[44] سورة المؤمنون/ آية ٧٦.

(هەمووی بەسەریا بێت ئەوەی لەسەری نووسرابێت (جفت القلم بما أنت لاقیه) کە ئەمەتزانی ئەبێتە مایەی بچووکبوونەوە و سروشتی کارەکە.

٢ـ دروستبوونی باوەڕی تەواو بەپاداشتی ئەو ناخۆشییە تاوەکو تاڵی ناخۆشییەکەت لا کەم ببێتەوە وە هەروەك نەخۆشێك چۆن پێی خۆشە و رازییە ئەو دەرمانە تاڵە بخوات لەبەر زۆری سوودەکەی ﴿ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾[45] پاداشتیان بەباشتر لە کردەوەکانیان دەدرێتەوە.

٣ـ دروستبوونی باوەڕی تەواو بەوەی کە بەهەتایی بەسەریەوە نابێت بەڵکو پاش ماوەیەك لادەچێت ﴿ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴾[46]، ﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴾[47].

٤ـ پەنا بردنە بەر پەروەردگاری خۆت کە یارمەتیت بدات لەسەر ئارامگرتن و باشترین یارمەتی دەرە بۆ ئارامگرتن ﴿ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾، ﴿ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا ﴾[48]، ئەمەش بە دوعا و زیکر دەبێت لەکاتی ناخۆشیەکەدا، لەکاتی نەبوونی بەڵادا نەیلێت چونکە دەبێتە داواکردنی بەڵا.

٥ـ بۆ یارمەتیدانت لەسەر ئارامگرتن چاو لەکارو پاشەڕۆژی ئارامگران بکە ﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ﴾ هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) باسی موسڵمانانی زووی دەکرد بۆ یاوەرەکانی لەمەککەدا تاوەکو ئارامگر و بەهێزتربن و نەڕوخێن و پشت نەدەنەوە.

[45] سورة النحل/ آية ٩٦.
[46] سورة شرح/ آية٥.
[47] سورة هود/ آية ٤٩.
[48] سورة البقرة/ آية ٢٥٠.

٦ـ يارمەتيدانێكى تر باوەڕبوونە بەوەى كە بەهۆى كارە خراپەكانەوە خواى گەورە ناخۆشى بەسەر ئادەميزاددا دەدات زۆركات. ﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾[٤٩]، ﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾[٥٠]، لەبەرئەوەى باش وايە پەنابەرينە بەر داواى لێخۆشبوون و گەڕانەوە لەتاوانەكان و وشەى داواى لێخۆشبوون (أستغفر الله) لەسەر زمانمان بێت.

٧ـ يارمەتييەكى تر سەيركردنى ئەوانەى لەخوار خۆتەوەن لەڕوانگەى ژيان ياخود لاشە يا سامان يا...هتد، كە تۆ هێشتا زۆر باشتريت لەهەموو لايەنێك لەوانەوە تاوەكو ناخۆشييەكەت ئاسان بێت وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (.. أنظروا الى من هو أسفل منكم..)[٥١].

٨ـ كەمكردنەوەو دووركەوتنەوە لەوشتانەى ئەبێتە هۆى كارى ئارام نەگرتن لەسەر ئەو كارە وەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمان دەدات بەو گەنجانەى كە ناتوانن خێزان بهێنن بەرۆژوو بن وەكو يارمەتييەك لەسەر گەنجيەتى.. خۆڕاگرتن.

٩ـ خۆپاراستن لە بزوێنەرى داواكارييەكان كە سەيركردنە (النظر) وەك دەگێڕنەوە (النظر سهم مسموم من سهام إبليس)[٥٢]، سەيركردن تيرێكە لە تيرە ژەهراوييەكانى شەيتان. چاوگرتن واتە قەلاَى پاراستن. (ماناكەى تەواوە بەلاَم پلەكەى (ضعيف)ە و (إبن قيم) باسى پلەكەى نەكردووە.

---

[٤٩] سورة شورى/ آية ٣٠.
[٥٠] سورة روم/ آية ٤١.
[٥١] رواه البخاري ومسلم، وفي البخاري رقم (٦٤٧).
[٥٢] السلسل الضعيفة الألباني رقم (١٠٦٥).

١٠ـ پاراوکردن و تێرکردنی دەروون لە حەڵاڵەکان وەکو بەدیل و گۆڕانکاری لەحەرامەکاندا لەبەرئەوەی هەرچییەك دەروونی ئادەمیزاد داوای بکات لەحەرام حەڵاڵی لەبەردەمدا هەیە.

١١ـ بیرکردنەوە لەزیانو خراپی حەرام وە تاوانەکەی لەژیانی دونیادا بەسە بۆ دوورکەوتنەوە لەتاوانەکە ئەگەر بێتو بەهەشت و دۆزەخیش نەبێت بەڵام چاوی ئارەزوو کوێرە، وەك ئەبوبەکرو عوسمان (خوایان لێ رازی بێت)ە نە ئارەقیان خواردووتەوە و نە زیناشیان کردووە لەبەر زیان و ناشیرینی کارەکە لە ئەقڵیەتی پاکدا.

١٢ـ بیرکردنەوە وە لەشێوازو وێنە راستەقینەی کارەکە کە هەموو دەروونێکی پاكو بەرز نەفرەتی لێدەکات و نایەوێت، وەك شاعیر دەڵێت:

إذا كثر الذباب على طعام رفعت يدي ونفسي تشتهيه

وتجتنب الأسود ورود ماء إذا كاك الكلاب يلغن فيه

ئەگەر مێش زۆر بوو لەسەر خواردنێك دەستی لەسەر هەڵدەبڕمو دەروونم داوای دەکات. شێر دوور دەکەوێتەوە لە گۆماوێك کە سەگ ئاوی لێبخوات.

١٣ـ بەهێزکردنی لایەنە دینییەکە: واتە یارمەتییەك بۆ درووکەوتنەوە لەتاوان پیاچوونەوەیەکی کارەکە بکات لەسەر روانگەی دینەکەی تاوەکو بزانێت تا چ رادەیەك لێی دوور بکەوێتەوە، وە شێوازی پیاچوونەوەکان ئەمانەن:

أ) شەرمکردن لەخوای گەورە کە تاوان بکات وە فەرمانەکانی بشکێنێت لەگەڵ ئەوەشدا خوای گەورە ئەبیسێت و ئەبینێت کارەکەی بە

(حقیقی) واته فەرمانی یەکێك ئەشکێنێ کە سەیرت ئەکات و چاودێرە بەسەرتەوە ئەمە مایەی هەموو شەرمێکە.

ب) نەکردنی کارێك خوا پێی خۆشە ئەو کارە نەکەیت تۆ پشت هەڵدەکەیت لەخۆشەویستی خوا لەگەڵ ئەوەشدا تۆ خۆشەویستی و خواناسی خوا دەردەبڕیت. وەکو ئیمامی شافیعی دەفەرموێت: (لە دیوانەکەیدا لە لاپەڕە ٥٨دا):

تعصي الإله وأنت تظهر حبه هذا محال في القياس بديع
لو كان حبك صادقا لأطعته إن المحب لمن يحب مطيع

تاوان ئەکەیت و خۆشەویستی خوا دەردەبڕیت ئەمە کارێکی نابەجێیە لە عەقڵ. ئەگەر خۆشەویستییەکەت ڕاست بوایە گوێڕایەڵیت دەکردوە خۆشەویست گوێڕایەڵێ خۆشەویستییەتی.

ج) سەیری نیعمەت و بەخشندەکانی خوا بە بەسەرتەوە ئایا یەکێك چاکەت لەگەڵدا بکات شایستەیە پێچەوانەی ویستەکانی بجولێتەوە، کەواتە پاداشتی چاکە هەر چاکەیە ﴿ هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴾[53].

د) چاوەڕێکردن و ترساندن لە ئەنجامی کارە خراپەکانت کە هەمووی مایەی توڕەبوون و تۆڵەسەندنەوەی پەروەردگارە لێت. کەواتە لە توڕەو سزای خوای خۆت خۆت بپارێزە ﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ﴾[54]، ﴿ اتَّقُوا رَبَّكُمُ ﴾[55].

هـ) ناوو نازناوی ناشیرین لێیان ئەنجامی کارە خراپەکان بەسە بۆ ئەوەی دووربکەوێتەوە لە تاوان، لەبری ناوو نازناوی شیرین، وەك (متقي و مؤمن و

[53] سورة الرحمن/ آية ٦٠.
[54] سورة آل عمران/ آية ٢٨.
[55] سورة النساء/ آية ١.

محسن) گۆڕان بۆ (السارق و الفاجر و العاصي و الظالم) له ئایندا وه ناوی چاك بۆ كەسێك چاك دەبێت.

و) لەگەڵ نەبوونی پەروەدگار لەگەڵ ئەوكەسانەی تاوان دەكەن بەسەر بۆ خراپی ئەنجامی كاری تاوان ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴾[56].

سەرپەرشتی و پاراستنی تایبەتی بۆ كەسانی باوەڕدارو چاكەكاران، داماوی بۆ ئەو كەسەی كە خوای گەورە سەرپەرشتی ناكات و لەگەڵیدا نییە لەكارەكانیدا وە دەیداتەوە دەست دەروونی خۆی.

وە (إبن القيم) خوا لێی رازی بێت چۆنیەتی ئارامگرتن دەكات بە سێ بەشەوە لەبواری خواپەرستی و تەوحیدیدا (١ـ الصبر بالله ، ٢ـ الصبر لله ، ٣ـ الصبر مع الله)[57].

١) ئارامگرتن بەخوای گەورە: واتە پشتبەستن بەخوا لەسەر ئارامگرتن ئەمە پەیوەندی بە (توحيد الربوبيه)ەوە هەیە. (الصبر بالله).

٢) ئارامگرتن لەبەر خوا: ئەوەیە ئارامبگریت لەبەر رەزامەندی خوا ئەمە پەیوەندی بە (توحيد الألوهية)ەوە هەیە. (الصبر لله).

٣) ئارامگرتن لەگەڵ خوادا: واتە گەڕانی بەندەیەك لەگەڵ مەبەستەكانی دینی خوادا (الإرادة الدينية) وە ئارامگرتن بۆ بەجێهێنانی فەرمانی خوا بەهەموو شێوەیەك، بەڵام لەهەموویان بەهێزتر ئارامگرتنە لەبەر خوا كە هەمووی دەبێتە مایەی خواپەرستی، بەڵام یەكەم داواكاریەو یارمەتییە وە

---

[56] سورة النحل/ آية ١٢٨.
[57] مدارج السالكين ج٢ ص ١٥٢.

سێیەم تواناو رەزامەندی تۆی تێدا نییە، بەڵام دووەم رەزامەندی و تواناو داوای تۆی تێدایە بۆیە لە هەردوو بەشەکە لەبەرزترە. (الصبر مع الله).

کەواتە با هەموو ئارامگرتنێکمان بچێتەوە سەر خاڵی دووەم کە لەبەر خوای پەروەردگار بێت مایەی رەزامەندی ئەومان مەبەست بێت.. کە پەیوەندی بە (توحيد الألوهية)ەوە هەیە.

هەندێك لە ئارامی پێغەمبەر (ﷺ) و یاوەرانی:

روونو ئاشکرایە کە چاکترین سەدەیەك کە ئادەمیزادی تیا ژیابێت سەدەی سەردەمی پێغەمبەر (ﷺ)و هاوەڵانی بووە لەبەرئەوە هەموو فەرمانەکانی خواو پێغەمبەریان تێدا بەڕێوەبردووە، هەر لە بچووکەوە هەتا گەورە لەهەموو ساتێك و کاتێکدا لەبەرئەوە نمونایەتی بەڕێوەبردنی یاساو فەرمانەکانی ئیسلامیان دەکرد لەسەر زەوی.

وە ئێستاش چەند کاتو ژیانێکیان باس دەکەین کە هەریەکێکیان شاخێکی پۆڵایین بوون بەرامبەر هەموو ئەو کاتە دڵتەزێن و سامناکانەی کە تووشیان بووە لەژیانی رۆژانەیاندا.

❖ وەك عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ: چوومە لای پێغەمبەر (ﷺ) لەکاتی نەخۆشییەکەیدا تایەکی زۆر توند و تیژی هەبوو، وتم: ئەی پێغەمبەر تایەکی زۆرت هەیە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (بەڵێ بەئەندازەی دووانی وەك ئێوە تام هەیە. وتم: دوو پاداشتت هەیە؟ فەرمووی: بەڵێ سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە هەر مووسڵمانێك لەسەر زەویدا.. وە هەر ئێش و ئازارو نەخۆشییەکی تووش

بێت خوای گەورە تاوانەکانی پێ لادەبات وەك چۆن گەڵا بەدارەوە دەوەرێت.[٥٨]

❖ وە دایکی موسوڵمانان عائیشە خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: هیچ ئێشوئازارێکی توندم نەبینوە وەك ئێش‌وئازارەکەی پێغەمبەر (ﷺ)[٥٩].

❖ ئوسامەی کوڕی زەید خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: یەکێك لە کچەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ناردی بەدوای پێغەمبەردا کە پێی بڵێن منداڵێکم خەریکە دەمرێت!! پێغەمبەر فەرمووی: سڵاوی منی پێبگەیەنن بڵێن: خوای گەورە بەدەستی خۆیەتی ئەوەی کە دەیبەخشێت وە هەموو کارێك لای خوا تا کاتی دیاریکراوی خۆیەتی، با ئارام بگرێت تا پاداشتی بداتەوە. بەڵام کچەکەی پێغەمبەر دووەجار ناردیەوە بەدوایدا.. پێغەمبەر (ﷺ) هەستا لەگەڵ سەعدی کوڕی عەبادەو موعازی کوڕی جەبەل و ئوبەیی و زەیددا چوون بۆ ماڵی کچەکەی لەوێ منداڵەکەی گرتە باوەشی و منداڵەکە هەر دەتلایەوە لەباوەشیدا، پێغەمبەر (ﷺ) فرمێسك بەچاویدا هاتە خوارەوە. سەعد وتی: ئەمە چییە ئەی پێغەمبەر؟ (واتە بۆچی دەگریت) لەگەڵ ئەوەشدا فەرمانت داوە بە نەگریان لەسەر مردوو؟ پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەمە بەزەییە کە خوا دەیخاتە دڵی ئەو بەندانەی کە دەیەوێت، وە خوا بەزەیی دێتەوە بەو بەندانەی کە بەزەییان لە دڵدایە[٦٠].

❖ وە ئێستاش ئەنەسی کوڕی مالیك خوا لێی رازی بێت بەسەرهاتێکی ترمان بۆ دەگێڕێتەوەو دەفەرموێت (بینیم ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر

[٥٨] رواه البخاري ومسلم.
[٥٩] رواه البخاري ومسلم.
[٦٠] صحيح سنن النسائي ـ الألباني ـ باب الجنائز ، والبخاري (١٠٢/٣) ، ومسلم (٩٣/٣).

(ﷺ) تەپاوتلی دەدا لەباوەشی پێغەمبەردا خەریك بوو گیانی دەردەچوو، چاوەکانی پێغەمبەر پڕبووبوون لە فرمێسك و بەچاویدا دەهاتە خوارەوە فەرمووی: چاو فرمێسك دەڕێژێت و دڵ بریندار و نارەحەت دەبێت و هیچ نالێین تەنها ئەوە نەبێت کە خوا پێی خۆش نەبێت سوێند بەخوا ئەی ئیبراهیم ئێمە بە دووری تۆ دڵتەنگ و خەفەتبارین[٦١].

❖ وە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود خوا لێی رازی بێت زۆر نەخۆش بوو هەندێك لە هاوەڵانی چوون بۆ سەردانی بینیان زۆر ناساغە وتی: دەمێکە کەوتووم لەجێگادا و لەشم وشك بۆتەوە سوێند بەخوا حەز ناکەم خوا بەئەندازەی سەرەنینۆکێك ئەم نەخۆشیەم لێ کەمبکاتەوە[٦٢].

❖ وە ئەبوبەکری سدیق خوا لێی رازی بێت ناساغ بوو یاوەرەکان صەحابە چوون بۆ لای پێیان وت با پزیشکێکت بۆ بانگ بکەین. وتی: پزیشك منی بینیوە. وتیان: ئەی چی پێ وتی؟ فەرمووی: پێی وتم (إني فعال لما أريد) ـ لە ئایەتی ﴿ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴾[٦٣] ئەوەی بمەوێت دەیکەم ـ.

❖ هەروەك عوروەی کوڕی زوبێر لەگەڵ کوڕەکەیدا موحەمەد چوون بۆ لای خەلیفە وەلیدی کوڕی عەبدولمەلیك)، محەمەدی کوڕی عوروە سیمایەکی جوانی هەبوو بەلاشەو هەیکەل بوو جلێکی جوانی لەبەرکردبوو، کاتێك وەلید ئەم کوڕەی بینی وتی: کوڕانی قوڕەیش جاران ئاوابوون. لەدوای ئەم قسەیە هاتنە دەرەوەو کوڕەکەی بەچاوییەوە بوو تاکو مردووە قاچی عوروەیش باوکی تووشی خۆرە بوو. وتیان: ئەگەر نەیبڕیتەوە ئەیداتە هەموو

[٦١] سلسلة الصحيحة ـ الألباني حاشية رقم ٤٢٧، أخرجة البخاري (١٣٥/٣) ومسلم.
[٦٢] عدة الصابرين ص٨٩.
[٦٣] سورة البروج/ آية ١٦.

لەشت. ئەویش وتی: بیبڕنەوە. وتیان: شتێکت نەدەینێ تا هەست نەکەیت بە ئازار. وتی: نەخێر بەڵکو خوا ئەمەی داوە بەسەرما تا ببینێت رادەی ئارامگرتنم. کاتێك مشاریان خستە سەرقاچی دەستیان کرد بەبڕینەوە و بورایەوە.. دوای هاتەوە سەرخۆی و قاچەکەی کە بڕیانەوە هەڵیگرتو وتی: ئەی قاچەکە من تا ئێستا سوێند بەخوا بەتۆوە نەچووم بۆ هیچ حەرامێك و تاوانێك تەنانەت بۆ ئەوەی کە خوا پێی ناخۆشە. دوای ئەوە فەرمانیدا بنێژرێت، لەدوای ئەمانە گەڕایەوە بۆ شاری مەدینە هەر خۆی.. خزموکەسوکارەکانی ئەهاتن بۆ لای سەرخۆشیان لێئەکرد ئەویش وتی: ﴿ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ﴾[٦٤].

❖ پێغەمبەر (ﷺ) زۆر هیلاك بوو لەو نەخۆشییەدا کە کۆچی دوایی کرد فاتمەی کچی هاتە ژوورەوە بۆ لایی و گریا بەدەنگی بەرز و وتی: ئای چەندە باوکم لەهیلاکییەکی زۆر دایە! پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: لەمڕۆ بەدواوە لە هیلاکیدا نامێنم.[٦٥] دوای ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) کۆچی دوایی کرد ناشتیان، فاتمە چووە ئەو ژوورەی کە پێغەمبەریان تیا ناشت و رووی کردە ئەنەس و وتی: چۆن دڵتان رێگە دەدات خۆڵ بکەن بەسەر پێغەمبەری خوادا ؟! ئەنەس وتی: سوێند بەخوا بەدەست ئەیکەینو دڵمان دژایەتیمان دەکات، ئەو کاتە فاتمە خوا لێی رازی بێت چنگێك خۆڵی لەسەر گۆڕی پێغەمبەر (ﷺ) هەڵگرت و ئەم شیعرەی وت:

ماذا على من شم تربة أحمد		ألا يشم مدى الزمان غواليا

[٦٤] سورة الكهف/ آية ٦٢.
[٦٥] البخاري (١١٣/٨) وأحمد (١٩٧/٣).

صبت علي المصائب لو أنها صبت على الأيام عدن لياليا

ئەبێت حاڵی ئەو کەسە چی بێت کە تا ئێستا بۆنی خۆڵی سەرگۆڕی پێغەمبەری (ﷺ) بەسەردا نەهاتووە. بەڵایەك بەسەر مندا رژاوە ئەگەر بێتو بەسەر رۆژاندا بڕژایە ئەبوو بەشەو[٦٦].

❖ کاتێك ئەبو دەرداء نەخۆش کەوت هاوەڵەکانی چوون بۆ لای بۆماڵەوە وتیان: چ نەخۆشیەکت هەیە؟ وتی: نەخۆشی تاوان و گوناهمە (واتە ئەمەوێت بەم نەخۆشییە تاوانەکانم لابچێت)، وە وتیان حەز لەچی دەکەیت؟ وتی: حەز لە بەهەشت دەکەم. وتیان: ئەی پزیشکت بۆ بانگ نەکەین؟ وتی: ئەو منی خستووە لە جێگەدا. بەو شێوەیە هاوەڵەکان هەموو دەم حەزیان کردووە ئەوەی کە خوا پێی خۆشە تووشیان بێت.

❖ هەروەك زەیدی کوڕی ئەرقەم خوا لێی رازی بێت ئەڵێت: چاوم ئازار و ئێشێکی زۆری ئەکرد نەخۆش کەوتم بەدەستیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) هات بۆ لام فەرمووی: ئەی زەید ئەگەر هەرچاوت دابێت چی دەکەیت؟ وتم: ئارام دەگرم و چاوەڕێی پاداشت دەبم لای خوا، فەرمووی: ئەگەر چاوت هەروابێت و ئارام بگریت پاداشتت بەهەشتە.

❖ کاتێك زەید و جەعفەرو عەبدوڵڵای کوڕی رەواحە، شەهیدکران پێغەمبەر (ﷺ) دەستی بەرزکردەوە و داوای لێخۆش بوونی بۆ ئەکردن فرمێسك بەهەر دوو چاویدا ئەهاتە خوارەوە دوای ئەوە چوو بۆ ماڵی هەریەك لەوانە کاتێك چووە ماڵی زەیدی کوڕی حاریسە کچە بچکۆلەکەی

[٦٦] صحيح البخاري.

بــەقورگی پــڕ لەگریانــەوە خــۆی خســتە باوەشــی پێغەمبــەر (ﷺ) وە پێغەمبەریش دڵی پڕ بوو گریا[67].

❖ ئوسامەی کوڕی زەید خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: کاتێـك بـاوکم شەهید بوو لەشەڕی مۆتە چووم بۆ لای پێغەمبەر، کە منی بینی فرمێسك بەچاویدا هاتە خوارەوە.

❖ هەروەها عەبدوڵلای کوڕی ئەبوبەکر خوا لێـی رازی بێـت لەجـەنگی تائیفدا تیرێکی بەرکەوت شەهید بوو، ئەمە بە چل رۆژ دوای کۆچی دوایـی پێغەمبەر (ﷺ) روویدا، ئەبوبەکری سدیق دوای ئەوە چوو بۆ لای عائیشە و وتی: ئەی کچم سوێند بەخوا هەروەك گوێی مەڕێك بگرم و لەماڵ بیبەمە دەرێ (دیارە عائیشە خەفەتی ئەخوارد) وە وتی: ئەی کچـم ئێـوە ئەترسـن عەبدوڵلام بەزیندوویی خستبێتە گۆڕ، ئەویش وتی: ئەی باوکە ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾. کاتێك نوێنەری (ثقیف) هاتن بۆ لای خەلیفـە ئەبوبـەکری سدیق ئەویش چوو ئەو تیرەی عەبدوڵلای کوڕی پێ شەهید کرابوو هێنـای و وتی: خاوەنی ئەم تیرە ئەناسنەوە کێیە؟! دوای تێڕوانین یەکێکیان وتی: ئـەم تیرە بەدەستی من دروستکراوە و هاوێژراوە لەشەڕدا. ئەبوبـەکر خـوا لێـی رازی بێت فەرمووی: ئەم تیرە بـوو عەبـدوڵلای کـوڕی ئەبوبـەکری کوشـت سوپاس بۆ خوا کەلەسەر دەستی تۆدا شـەهید بـوو وە بەدەسـتی ئـەو تـۆ نەکوژرای لەسەر بێباوەڕی تا روورەش بیت لای خوا[68].

[67] حياه الصحابه ج٣ ص١٦٩ ، صحيح النسائي ـ الألباني ـ البخاري (١٣٩/٣) ومسلم (١/٧٠).
[68] حياة الصحابة ج (يوسف كاندهلوي)٣/ص١٧٤ أخرجه الحاكم ج٣/ ص٤٧٧.

❖ هەروەها رۆژێك بە ئەبوزەریان وت: تۆ هیچ مندالّت بۆ نامێنیت (وەك كەموكوڕییەك دایانە پالّی) ئەویش وتی: سوپاس بۆ ئەو خوایە لەدونیا لێمدەستێنێت و لەرۆژی دوایی بۆم كۆدەكاتەوە.

❖ وە هەروەها كاتێك حەمزە خوا لێی رازی بێت شەهید كرا، مامی پێغەمبەر (ﷺ) لەجەنگی ئوحوددا پێغەمبەر (ﷺ) چووە سەری و بینی لەشیان پارچە پارچە كردووە بەشێوەی (هەتككردن) پێغەمبەری خوا (ﷺ) مامی بینی بەم شێوەیە ئارامی گرتوو بینی ئافرەتێك بەرەو رووی شەهیدەكان رادەكات فەرمووی: ئەو ئافرەتە.. ئەو ئافرەتە. پێی ناخۆش بوو بەو شێوەیە بیانبینێت. زوبەیری كوڕی عەوام وتی: زانیم ئەو ئافرەتە دایكمە (صفیە)یە وە پوری پێغەمبەر (ﷺ) بوو بەرەو رووی رامكرد و پالّم پێوەنا نەمدەهێشت ئەویش هەر هەولّی ئەداتە بچێتە مەیدانی جەنگەوە تا وتم: ئەی دایكە پێغەمبەر فەرمانی داوە نەهێلّین و بتگێڕینەوە، ئینجا وەستاو دوو پارچە قوماشی دەركردوو وتی: دەباشە بەم دوو پارچە كفنی حەمزەی برام بكەن بیستوومە كە شەهید كراوە بەلاّم ئارام دەگرم[٦٩].

❖ عەبدوللاّی كوڕی مەسعود كاتێك كە بیستی بەكۆچی دوایی عوتبەی برای فرمێسك بەچاویدا هاتە خوارەوە و پێیان وت: ئەوە ئەگریت؟ ئەویش وتی: ئەوە بەزەییەكە خوا خستوویەتییە دلّی بەندەكانیەوە وە ئادەمیزاد هیچ تواناو دەسەلاّتی بەسەردا نییەو وە عوتبە لەگەلّ ئەوەشدا برام بوو هاوڕێی

[٦٩] حياة الصحابة ج٣ ص١١٧٥ أخرجه الحاكم ج٣ ص١٩٧ و رواه أحمد ١٤١٨ سنده حسن والبيهقي ٤٠١٣ صحيح.

ئیسلامم بوو حەزم دەکرد من لەپێش ئەودا بمرم تا ئەو ئارامی بگرتایە پاداشتی بدرایەتەوە لەسەر من.

❖ وە دایکی موسوڵمانان زەینەبی کچی جەحش کاتێ کۆچی دوایی کرد برایەکی کوێری هەبوو پێیان وت: باوکی ئەحمەد سەرینەکەی زەینەبی خوشکی گرتبووە باوەش و ئەگریا، عومەری کوڕی خەتاب خوا لێی رازی بێت فەرمووی: ئەی باوکی ئەحمەد سەرینەکە دابنێ هیچ سودت پێناگەیەنێت. وتی: ئەی عومەر ئەمە تەسکینیم پێدەگەیەنێت و گەرمایی دڵم سارد دەکاتەوە. عومەر فەرمووی: بیگرە.. بیگرە.

❖ کاتێ عومەری کوڕی خەتاب بریندار کرا پێش ئەوەی کۆچ بکات فەرمووی: ئەگەر مردم نانو خواردن بۆ ئەو خەڵکە ئامادە بکەن و بەرێیان کەن. لەدوای ئەوەی وەفاتی کرد و ناشتیان و گەڕانەوە بۆ ماڵەوە خواردن ئامادەکراو هاوەڵەکان هەموویان دانیشتن بەڵام هیچیان بۆ نەدەخورا لەخەفەتدا، عەباسی مامی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەی خەڵکینە پێغەمبەر (ﷺ) کۆچی دوایی کرد لەدوای ئەو خواردمان و خواردمانەوە وە ئەبوبەکر کۆچی دوایی کرد لەدوای ئەویش دەستمان کردەوە بە خواردن و خواردنەوە ئەبێت هەر بخۆین. ئیتر عەباس دەستی راکێشا بۆ خواردنەکە و موسوڵمانانیش دەستیان راکێشا.

❖ وەعەلی کوڕی ئەبوتاڵیب خوا لێی رازی بێت سەرخۆشی لە ئەشعەسی کوڕی قەیس کرد کە کوڕەکەی مرد بوو فەرمووی: ئەم قەدەرەت بەسەردا هاتووە ئەگەر ئارام بگریت خوا پاداشتت دەداتەوە، وە ئەگەر ئارام نەگریت و

بگریت و هاوار بکەیت ئەوا تاوان بارئەبیت و لەگەڵ ئەوەشدا کە هەر هاتووە بەسەرتدا و ناگەڕێتەوە.

❖ رۆژێك ئیمامی عومەر خوا لێی رازی بێت و چەند هاوەڵێکی مردوویەکیان ئەبرد بۆ گۆڕستان.. لایەکی نەعلەکەی پێی ئیمامی عومەر پچڕا ئەویش فەرمووی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾. وتیان: ئەی خەلیفە ئەوەت وت بۆ پچڕاندنی نەعلێك؟! فەرمووی: بەڵێ هەرشتێك موسوڵمان تووشی بێت و پێی ناخۆش بێت ئەوە بەڵایە (**مصيبة**) وە لەکاتی بەڵادا ئەبێت ئەوە بوترێت. بەم شێوەیە ئارامی هاوەڵەکان شاخێکی پۆلایین بوون بەرامبەر بای تاریکی خەم و خەفەت، نەك هەر پیاوان بەڵکو ئافرەتانیش بەهەمان شێوە بوون وەك لەمەوپێش هەندێکمان باس کرد وە ئێستاش هەندێکی تر لەئارامیان باس دەکەین.

❖ عەبدوڵڵای کوڕی عەباس خوا لێی رازی بێت بە (**عطاء**)ی وت: ئەتەوێت ئافرەتێکی بەهەشتیت پیشان بدەم؟ دەستی بۆ ئافرەتێکی رەش راکێشاو وتی: ئەو ئافرەتە رەشەیە، هات بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) وتی: من ئەبورێمەوەو خۆم رووت دەکەمەوە (نەخۆشی پەرکەمی هەبوو) بۆم بپارێرەوە لای خوا لەسەرم لابدات، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەگەر ئارام بگریت ئەوە پاداشتت بەهەشتە، وە ئەگەر دەتەوێت داوا دەکەم لەخوا لەسەرت لابدات؟! ئافرەتەکە وتی: ئارام دەگرم قەیناکا بەڵام دوعام بۆ بکە خۆم رووت نەکەمەوە. پێغەمبەریش (ﷺ) دوعای بۆ کرد وە لەدوای ئەو دوعایە خۆی

رووت نەدەکردەوە[٧٠]. بوخاری ئەفەرمویت (عطـاء) وتی: ئەو ئافرەتە رەشە دایکی ئیمامی زوفەر بوو کە قوتابی ئەبوحەنیفە بووە.

❖ هەروەها لە جەنگی بەدردا حارسی کوڕی سوراقە تیرێکـی بەرکـەوت شەهید بوو لەدوای جەنگەکە دایکی هات بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ)و وتـی: ئەی پێغەمبەر هەواڵم بدەرێ حارسەی کوڕم ئەگەر لەبەهەشتدایە بـا ئـارام بگرم و پێی دڵخـۆش بم وە ئەگـەر لـە بەهەشـتیش نییـە بادەسـت بکـەم بەخۆکوشتن و گریان (هێشتا لەم کاتـەدا خۆکوشـتن لەسـەر مـردوو حـەرام نەبووبوو). پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئایا تێکچوویت؟ خۆ یەك بەهەشت نییە چەندەها بەهەشتە کوڕەکەی تۆ لەبەرزترین پلەی بەهەشتە (فیردەوس). دایکی کە ئەمەی بیست وتـی: ئـارام دەگـرم وە بەپێکەنینـەوە لەخۆشـیدا گەڕایەوە.[٧١]

❖ وە کاتێك عوسمانی کوڕی مضعون کۆچـی دوایـی کـرد پێغەمبـەر (ﷺ) ناوچاوی ماچ کرد و فرمێسك بەچاوەکانیدا دەهاتە خـوارەوە تـاوای لێهات ئەکەوتە سەر روومەتی عوسمان.[٧٢]

❖ ئێستە لەگەڵ بەسەرهاتی ئافرەتێکی باوەڕدار کە ناوی دایکی سـەلیم بوو رۆژێك هاتەوە بۆ لای مێردەکەی کە موسڵمان نەبوو بوو هەموو جارێك هـەواڵێکی بـۆ ئـەهێنا، رۆژێـك هاتـەوە وتـی: هـەواڵێکم بـۆ هێنـاوی. مێردەکەشی وتی: هەموو جارێك هەواڵێکی ناسازم بۆ دەهێنیتەوە لای ئەو کابرایە (مەبەستی پێغەمبەر بوو) دوایی وتی: دەیبزانم هەواڵی چیت پێیە؟!

[٧٠] حياة الصحابة ج٣ ص١٨٠ رواه البخاري ومسلم.
[٧١] حياة الصحابة ج٣ ص١٧٠ أخرجه الشيخان عن أنس.
[٧٢] أخرجه الترمذي وصححه ١٣٠/٢ ومجمع الزوائد ٢٠/٣.

دایکی سەلیم وتی: عەرەق حەرام بووە. مێردەکەشی وتی: ئائەمە جیاوازییە لەنێوان من و تۆداو مرد بەبێ باوەڕی.. دوای ماوەیەك ئەبوتەڵحە چوو بۆ داوای شووی پێبکات، دایکی سەلیم وتی: من چۆن شوو دەکەم بەتۆ کە تۆ پیاوێکی بێ بڕوای وە تەختەیەك دەپەرستی کە بەندەکەم پیسایی لادەکات. (ئەبو تەڵحە) وتی: نەخێر مەبەستت ئەوە نییە (واتە مەبەستت موسوڵمان نەبوونی من نییە). ئەویش وتی: ئەی مەبەستم چییە؟ وتی: مەبەستت ئاڵتوون و زیوە. دایکی سەلیم وتی: تۆ گەواهی بدە لەگەڵ پێغەمبەردا ئەگەر موسڵمان بیت شووت پێدەکەم وە مارەییەکەم موسوڵمان بوونت بێت. وتی: ئەی چۆن بچم بۆلای پێغەمبەر؟ ئەڵێت کاتێك نزیك بووینەوە لە پێغەمبەر (ﷺ) گوێی لە قسەکانمان بوو فەرمووی: ئەوە ئەبوتەڵحەیە لەنێوان هەردوو چاویدا موسوڵمان بوونی تیا دیارە. گەیشتە لای پێغەمبەر (ﷺ)و سلاوی کردو وتی باوەڕم هەیە کە هیچ خوایەك نییە بێجگە لە (اللّه) وە موحەمەدیش بەندەو نێراوی خوایە. موسڵمان بوو وە پێغەمبەر دایکی سەلیمی لێ مارە کرد لەسەر ئیسلام بوونی وە منداڵێکیان بۆ زۆری خۆش دەویست ئاواتی زۆری پێبوو. منالەکە نەخۆش کەوت (ئەبوتەڵحە)ش چوو بوو بۆ سەفەر کاتێك گەڕایەوە منداڵەکە مرد، دایکی سەلیم هەستا منداڵەکەی لەسووچێکی ماڵەکەدا دانا سەری داپۆشی. کاتێك ئەبوتەڵحە گەڕایەوە دایکی سەلیم پێی وت: ئەمڕۆ خواردنت دواکەوت یان خواردنت بۆ بێنم. ئەویش پرسیاری منداڵەکەی کرد وتی: چۆنە؟! دایکی سەلیم وتی: ئێستا بێدەنگ بووە بەڵکو بحەسێتەوە. نانی خوارد و شەو داهات و بەجوانترین شێوە خۆی بۆ رازاندەوە ئەوسا هەواڵی دایەو پێی وت: ئەی

ئەبوتەڵحە ئەگەر یەکێك شتێکی بە ئەمانەت هێناو ماوەیەك لات بوو دوای ئەوە خاوەنەکەی بردییەوە ئایا پێویست دەکات دڵگران بیت و پێت نـاخۆش بێت؟ وتی: نەخێر. دوای ئەوە وتی: کوڕەکەت خوا بردییەوە بۆ لای خـۆی و مردووە. پرسیاری لێکرد: لەکوێیە؟ وتی: ئەوەتا لەو سوچەدا داپۆشـیوە. کاتێکی بینی مردووە وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون). دوای ئەوە چوو بۆ مزگەوت و دوای نوێژی بەیانی هەواڵی دا بە پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەویش فەرمووی: خوا بەرەکەت بخاتە ئەم شەوەتانەوە. لەدوای ئەمە خوا منداڵێکی پێ بەخشین. ئەنەس ئەم هەواڵەی گەیاند بە پێغەمبەر (ﷺ) وە فەرمووی: ئەی ئەنەس بڕۆ بۆلای دایکت پێـی بڵـێ خوابەرەکـەتی تێبخـات وە ببێـت بەخواناسێکی خێرومەند وە پێی بڵێ هیچی لێنـەکات هـەتا دێـم ئـەویش ناوکی بڕی و داینا هەتا پێغەمبەر هات، کاتێك پێغەمبـەر هـات خسـتیە باوەشی و فەرمووی هیچی لەگەڵ دایە وتی: بەڵێ چەند خورمایەکی لەگـەڵ پێغەمبەر (ﷺ) دەنکێ لە خورماکانی دەرکردو وە کردیە دەمی منداڵەکە و دەمی شیرین کردو منداڵەکەش دەمی دەجوڵاند بـەدوای شـیرینییەکەدا. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەنصاری (واتە خەڵکی مەدینە) حەز لەخورما دەکەن دوای ئەمە ناوی نا (عبدالله) وە (سفیان) دەڵێت: لەنەوەی ئەم کوڕە نۆ کوڕم بینی هەموویان قورئانیان ئەخوێنـد دوعاکـەی پێغەمبـەر (ﷺ) هاتە دی بۆیـان نەوەیـەکی زۆرو هـەموویان بـاوەڕدارو خوانـاس ئەمـەش بەبۆنەی ئارامگرتنی دایکی سەلیمەوە[٧٣].

[٧٣] رواه البخاري ج٢ ص٨٢٢ ومسلم ٤٠/٣ وأحكام الجنائز ـ الألباني ص٢٦.

❖ کاتێـك نەخۆشـی تـاعون بڵاوبـوەوە لەشـام ئەبوعوبەیـدە وتـارێکی پێشکەش کردو وتی: ئەی خەڵکینە ئەم نەخۆشـییە ڕەحمەتێکـە بۆمـان وە دوعای پێغەمبەرە (واتـە داوای کـردووە نەخۆشـیمان تـووش ببێـت تـاکو لەتاوانـەکانمان پـاك ببینـەوە) وە مردنـی پیاوچـاکانە لـەپێش ئێـوەدا وە ئەبوعوبەیدەیش داوا دەکات ئەم نەخۆشییە بەشـی ئەبوعوبەیـدە تیـا بێـت دوای ئەمە تووشی بوو کۆچی دوایی کرد دوای ئەمە مەعاز بوو بەپێشەوای موسوڵمانان بەهەمان شێوە وتـاری پێشـکەش کـردو وتـی: خوایـە بەشـی مەعازی تیابێت لەدوای ئەمە دوو کچی تـاعون لێـی دان و مـردن دەسـت بەجێ دوای ئەمە کوڕەکەی عبدالرحمن تووشی هەمان نەخۆشی بـوو کاتـێ مەعاز لە مزگەوت گەڕایەوە وتی: ئەی عبدالرحمن چۆنی؟ وتی: ئەی باوکـە ﴿ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾[74] لایەنی خوایەو دڵگـران مـەبن مەبەستی بەمە بوو. وە باوکی وتـی: ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾[75] وە بەئیزنی خوا ئێمەش ئارام دەگرین ئەو شەوە عبدالرحمن کۆچی دوایی کرد بەتاعون و بەیانی ناشتیان دوای ئـەوە مـەعاز داوای کـرد لـەخوا کـە خۆیشی تووشی بێت، تاعون دای لە دەستی هەموو جـار سـەیری ئـەکردو ئەیوت ئەمەم لەهەموو شـتێك بـەلاوە خۆشەویسـترە یـەکێك لای مـەعاز ئەگریا پرسیاری لێکرد بۆ ئەگریت وتی: لەبەرئەوە ئەگریم تۆ بمریت زانست و زانیاری یەکی زۆرت لەگەڵ دەڕوات وتی: ئەگەر من مردم بڕۆن بۆ لای چوار کەس بۆ زانست و زانیاری (عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود ، عەبدوڵڵای کـوڕی

[74] سورة البقرة/ آية ١٤٧.
[75] سورة الصافات/ آية ١٠٢.

سـەلام ، سـەلمان فارسـی ، ئـەبو دەرداو) دوای ماوەیـەك وەفـاتی كـرد بەنەخۆشی تاعون[٧٦]، هەزاران هەزار درودو سلاو لە گیانی پاكی بەرزی بێت و جێگەی فیردەوسی بەریت بێت اللهم آمین.

چۆنیەتی ئارامگرتن لەكاتی بەلادا و گریان لەسەر مردوو:

گریان لەسەر مردوو پێغەمبـەر (ﷺ) قەدەغـەی نـەكردووە بەمـەرجێك قژرنینـەوەو هـاواركردن و لاواندنـەوەی تێـدا نـەبێت كـە ئەمانـە هـەمووی پێغەمبەری خوا بەكردەوەی سـەردەمی نـەفامی (جاهلیـة) نـاوی بـردووە وە پێویستە لەسەر هەموو موسڵمانێك دوور كەوێتەوە لەو كردەوانەی كە تاوانبار دەبێت لەسەری و بەتایبەتی گریان لەسەر مردوو كە مردووەكەیش ئازاری پـێ ئەچێژێت بەوبۆنەیوە وە ئێستاش بەچەند فەرموودەیەكی پێغەمبەر (ﷺ) ئەم باسە شیتەڵ دەكەینەوە:

❖ وەك جابری كوڕی عەبدوڵڵا خوا لێی رازی بێت دەفـەرموێت: كاتێـك باوكم شەهید بوو لەجەنگی ئوحددا من گریام هاوەڵەكان پێیان ئەوتم مەگریە بەڵام پێغەمبەر هیچی نەدەفـەرموو وە پـورە فاتیمـەم دەگریـا پێغەمبـەر (ﷺ) فەرمووی: بگرین و نەگرین بەردەوام فریشتەكان بەباڵیان سێبەری بۆ دەكەن هەتا بەرزی دەكەنەوە.[٧٧]

❖ عـەبدوڵڵای كوڕی عومەر خوا لێی رازی بێت ئەڵێت: سـەعدی كـوڕی عەبادە ناساغ بوو لەماڵـەوە پێغەمبـەرو عەبـدولرەحمانی كـوڕی عـەوف و

---

[٧٦] حياة الصحابة (يوسف كاندهلوي) ج٣ ص١٧٠.
[٧٧] أخرجه الشيخان والنسائي وأحمد ٢٩٨/٣ ـ أحكام الجنائز ـ الألباني ص٢٠.

سەعدی کوڕی ئەبی وەقاس و عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود کاتێ چوونە ژوورەوە بۆ لای بینیان بوراوەتەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: کۆچی کردووە؟ وتیان: نەخێر، پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەوشێوە بینی دەستی کردە گریان و هاوەڵەکان بینیان پێغەمبەر گریا ئەوانیش گریان. وە فەرمووی: ئەی نەتانبیستووە کە خوا بەفرمێسکی چاو و خەفەتی دڵ کەس ئازارو سزا نادات وە دەستی راکێشا بۆ زمانی و فەرمووی بەڵام بەمە ئازاری ئەدات لەبەرئەوە لاواندنەوەو هاوارکردن و قیژاندن هەر بەزمان دەکرێت[78].

❖ وە لەو کاتەدا روقیەی کچی پێغەمبەر (ﷺ) کۆچی کرد ئافرەتەکانی چواردەوری ئەگریان وە عومەری کوڕی خەتابیش بێدەنگی ئەکردن. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی وازیان لێبێنە ئەی عومەر بابگرین بەڵام ئاگایان لەخۆیان بێت نەقیژێنن و هاوار نەکەن وەك هاواری شەیتان.[79] هەروەك لەشوێنێکی تردا دەفەرموێت: گریان هەتا بە فرمێسك و بە خەفەتی دڵ بێت ئەوە لەلایەن خواوەیە وە لەبەزەیی و رەحمەوەیە وە ئەگەر لەلایەن دەست و زمانەوە بێت لەلایەنی شەیتانەوەیە. واتە ئەگەر گریان دووربێت لە قژرنینەوە و خۆڵ کردن بەسەرداو قیژاندن و هاوارکردن و یەخەدادڕین ئەوە تاوانبار نابێت لەسەری وە ئەگەر بەپێچەوانەوەی ئەمانەوە بوو ئەوا تاوانبار دەبێت وە هەر ئەمانەیشە بەدەست و زمان دەکرێت.

❖ هەروەها لە مردنی ئیبراهیمدا بە پێغەمبەریان فەرموو ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) تۆ فەرمانت نەداوە کە نەگرین؟ پێغەمبەر (ﷺ)

---

[78] في الصحيحين، وسلسلة الصحيحة رقم ٤٢٧.
[79]. مسند الإمام أحمد.

فەرمووی: نـەخێر بـەڵکو فـەرمانم داوە بـە نـەکردنی دەمو چـاوڕنینەوە و یەخەدادڕین و هاوارکردن[٨٠].

وەلەم بارەیەوە ئێستاش چەند رووداوێك باس دەکەین کە پێغەمبەری خـوا (ﷺ) تیایاندا گریاوە:

❖ وەك لە ساڵی ٨ی کۆچیدا کاتێ مەککەیان گرتەوە و چووە سەر گۆڕی دایکی و گریا.

❖ وە هەر لەوساڵەدا گریا لەسەر زەینەبی کچی کاتێ کۆچی دوایی کرد.

❖ وە رهە لەو ساڵەدا کاتێك زەیدو جەعفەرو عەبدوڵلای کوڕی رەواحـە شەهیدبوون دەستی بەرزکردەوە بۆیان و یەکەیەکە نـاوی دەبـردن و دوعـای خێری بۆ دەکردن و فرمێسك بەچاویدا ئەهاتە خوارەوە. رەواە مسلم ١/٧٠.

❖ هەروەها گریا بۆ مردنی سەعدی کوڕی مەعاز خـوا لێـی رازی بێـت لەساڵی پێنجەمی کۆچیدا.

❖ وەکاتێك چووە سەر عوسمانی کوڕی **مضعون** بینـی کۆچـی کـردووە ناوچاوی ماچ کرد و فرمێسك بەچاویا ئەهاتە خوارەوە ئەوەندە گریـا هـەتا فرمێسکەکان ئەکەوتنە سەر روومەتی عوسمان[٨١].

❖ ئەبوبەکری سدیق گریا لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) کاتێ کۆچـی دوایـی کرد[٨٢].

---

[٨٠] جامع الترمذي عن جابر بن عبدالله وصحيح النسائي للألباني وسلسلة الصحيحة رقم ٤٢٧
[٨١] صحيح الأرواء ٦٣٩ عن عائشة ، وإبن ماجة ١١٩١.
[٨٢] صحيح النسائي ـ الألباني ـ باب الجنائز.

❖ وەك كۆمەڵێ ژن ئـەگریان و عومـەری كـوڕی خـەتاب نەیدەهێشـت بگرین، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: وازیان لێبێنە ئەی عومەر نەفس تووش بووە و چاو فرمێسك دەڕێژێت و تازە مردووەكەیان لێمردووە.[83]

❖ وەگریان بەدەنگی بەرز و هەڵـدان بەسـەر مـردوودا مردووەكـە سـزا دەدرێت لەگۆڕدا وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: لە ئێمە نییە هەركەسێك رووی دارنێت و یەخە دابدڕێت و هەڵدات بەسـەر مـردوودا وەك سـەردەمی نەفامی[84].

❖ هاوەڵێكی پێغەمبەر (ﷺ) كەناوی ئەبوموسای ئەشعەری بوو جارێك نەخۆش بوو، بورایەوە ئافرەتێكیش لەوكاتـەدا قیژانـدی ئـەویش سـەرەتای بورانەوەكەی بوو نەیتوانی نەیەڵێت دوای ئەوەی كە هۆشی هاتەوە وتی: من بەریم لەوەی كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لێی بێ بەرییە پێغەمبـەر (ﷺ) بەریە لەقیژاندن و قژڕنینەوە و یەخەدادڕین[85].

وە ئەم كردەوانە هەمووی بەس لە ئافرەت ئەوەشێنەوەو كردەوەی ئافرەتـە بۆیە پێغەمبەری خوا (ﷺ) كاتێـك ئافرەتـەكان هـاتن پـەیمانیان لێـوەرگرتن فەرمانیدا: پەیمان بدەن كە بت نەپەرستن و هاوەڵ بۆ خوا دانەنێن و زینا نەكـەن و دزی نەكەن و لەسەر مردوو شین و گریـان و لـەخۆدان نەكـەن. یـەكێك لـەو كۆمەڵە ئافرەتەی پەیمانیدا بە پێغەمبـەر (ﷺ) نـاوی (أم عطيـة) بـوو كـە دەڵێت یەكێك لەو پەیمانانەی كە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لێی وەرگـرتین ئـەوە

---

[83] مسند الإمام أحمد عن ابي هريرة وضعيف سنن النسائي الألباني ١٨٥٩، وإبن ماجة ١٥٨٧ ضعيف.
[84] البخاري ١٢٧/٣ ، ومسلم ٧٠/١.
[85] البخاري ١٢٩/٣ ، ومسلم ٧٠/١ ، أحكام الجنائز ص٣٠.

بوو: نابێت شین و گریان لەسەر مردوو بکەین وە لە هەموو ئەو کۆمەڵە ئافرەتە پەیمانەکەیان نەبردە سەر بێجگە لە پێنج ئافرەت نەبێت[٨٦].

❖ عەبدوڵڵای کوڕی عومەر خوا لێی رازی بێت ئەڵێت پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: مردوو بەگریان لەسەری ئازار دەچێژێت لەگۆڕدا[٨٧].

❖ هەروەك عەبدوڵڵای کوڕی رەواحە جارێك ناساغ بوو بورایەوە خوشکەکەشی بەدەنگی بەرز ئەگریا و ئەی لاواندەوە هەرجارێ بەشێوەو وەسفێك کاتێ هۆشی هاتەوەسەرخۆی عەبدوڵڵا بەخوشکەکەی وت: هەرچییەك وەسفت دەکردم و ئەتلاواندمەوە یەکەیەکە پێیان ئەوتم.. تۆ ئەوەی.. تۆ ئەوەی.. ئیتر ئەو خوشکەی وازی لەو کردەوەی هێنا تەنانەت عەبدوڵڵاش شەهید بوو لە جەنگی (مؤتة) نەگریا.[٨٨] بەڵام ئەگەر چەند وشەیەك بەکاربهێنن و بیڵێن لەکاتی مردنی کەسێکی خزمیدا کە دوور بێت لەوەسفو ریایی دونیاوە وە مەبەستی نارەزایی دەربڕین و لاواندنەوە نەبێت لەناوخەڵکیدا ئەوە رێگەی دراوە و تاوانبار نابێت بە ئیزنی خوا..

❖ پێش ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) کۆچی دوایی بکات چەند جارێك ئەبورایەوە، فاتمە هاتە ژوورەوەو وتی: هاوار باوکم چەند لەئێش‌وئازاردایە پێغەمبەر فەرمووی: لەمڕۆ بەدواوە باوکت لەئێش و ئازاردا نابێت[٨٩]. دوای

[٨٦] صحيح البخاري ١٣٧/٣ ومسلم ٤٦/٣ ـ أحكام الجنائز ص٢٨.
[٨٧] رواه البخاري ومسلم وإبن ماجة في صحيحه وأحكام الجنائز الألباني ص٢٨.
[٨٨] رواه البخاري والبيهقي ٦٤/٤ أحكام الجنائز الألباني ص٢٩.
[٨٩] البخاري ١١٣/٨.

ئەوە پێغەمبەر کۆچی دوایی کرد.. فاتمە وتی: ئەی باوکە خوا داواکەی لێوەرگرتیت[→]. ئەی باوکە بەهەشتی فیردەوس جێگاتە و جوبرەئیل هاوەڵتە.

❖ وەکاتێ ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت چووە سەر پێغەمبەر (ﷺ) کۆچی دوای کردبوو نێوان هەردوو چاوی ماچکرد و وتی: ئەی هاوار بۆ پێغەمبەری خوا بۆ هاوڕێی خۆشەویست بۆ هەڵبژاردەی خوا[٩٠].

❖ ئەم وشانەی کە باسمانکرد هیچی نارەزایی دەربڕین و هەڵەی تێدا نەبوو لەبەرئەوەی هەمووی وەسفی راستی و چۆنیەتی مردووەکەی تێدا بوو. بەوشێوە باسی کرد کە هەموو کەس زانیویەتی و هەستی پێکردووە هەروەك کاتێك ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر مرد فەرمووی: ئەی ئیبراهیم بەبۆنەی دوورکەوتنەوەی تۆوە خەفەتبارو دڵگرانین[٩١].

بەڵام ئێستاش بابێینە سەر سزای گۆڕی مردووەکە:

❖ عەبدوڵڵای کوڕی عومەر[→] خوا لێی رازی بێت ئەڵێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: مردوو ئازار دەدرێت بەگریانی زیندوو لەسەری[٩٢] هەربەم شێوەیە بەپێنج هاوەڵ ئەم فەرموودەیەیان گێڕاوەتەوە. عومەری کوڕی خەتاب خوا لێی رازی بێت و عەبدوڵڵای کوڕی موغیرەی کوڕی شەعبەو عەمرانی

[→] مەبەستی ئەوە بوو کە پێغەمبەر فەرمووی لەمڕۆ بەدواوە لەئێش و ئازاردا نامێنمەوە وادیارە بۆ سبەینێ ئەو رۆژە کۆچی دوایی کردووە.

[٩٠] البخاري ٨٩/٣ والنسائي ٢٦٠/١ وإبن ماجة في صحيحه ٢١٥٥.

[٩١] سلسلة الصحيحة رقم ٤٢٧.

[→] مەبەستی ئیمامی عومەر و کوڕەکەیەتی.

[٩٢] سنن النسائي ١٧/٤.

کوڕی حەصین و ئەبوموسای ئەشعەری بەڵام کاتێك هاوەڵـەکان ئەمـەیان بـۆ عائیشەی خێزانی پێغەمبەر گێڕایەوە، دژایەتی کردوو وتی ئەوە نییە خـوای گەورە دەفەرمویێت ﴿ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ﴾ هیچ کەس تاوانی کەسـی بـۆ ناچێت بەڵام ئێوە لەیەکێکەوە ئەگێڕنەوە نەدرۆزنن نەناوبراون و بەخراپە بەڵام بیستن هەڵە دەکات (واتە ڕەنگـە بەهەڵـە تێگەیشـتبن)... بـەڵام پێغەمبـەر (ﷺ) جارێك تێپەڕ بوو بەسەر گۆڕێکی جولەکەدا فـەرمووی خـاوەنی ئـەم گۆڕە لەسزادایە و کەس و کاریشی بۆی دەگرین.

❖ عائیشە دەیگێڕێتەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی خوا ئازاری بـێ بڕوا زیاد دەکات لەگۆڕدا کاتێك خزمو کەسوکاری لەسەری ئەگرین[٩٣].

بەڵام ئەو دوو ریوایەتەی نێوان عومەری کوڕی خەتاب و چـوار هاوەڵـەکان لەگەڵ عائیشە خێزانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) زانـای بـەرزی ئیسـلام (إبـن تیمیـة) دەڵێت هەموو موسڵمانێك ئەگەر زانی کـاتی مـردن شـین ئەکـەن و ئەگرین لەسەری پێویستە ئامۆژگاریان بکاتو وەسیەت بکـات کـە نـەگرین لەسەری وە وەسیەتی نەکرد کە نەگرین لەسەری ئەوە ڕەزامەنـدە پێـی وەکـو ئەوە وایە کە خراپە ببینێتو فەرمان بەلابردنی نەکات لەگـەڵ ئەوەشـدا کـە توانای بەسەریدا بشکێت وەکو ئەم چۆن تاوانبار دەبێت ئەویش ئاوا تاوانبـار دەبێت، واتـە وەکـو کـردەوەی خـۆی لێـدێت و سـزا دەدرێـت لەسـەر ئـەو کردەوەیەی، بەم شێوەیە لەگەڵ ئایەتەکەدا دەگونجێت.

[٩٣] رواه البخاري ومسلم.

هیچ کەس لەیەر کـردەوەی کـەس ئـازار نادرێـت وەك عائیشـە دژایـەتی گێڕانەوەی حەدیسەکەی عومەری کوڕی خەتاب دەکات، وەهیچ دوور نییە کە هەندێك شـت دووربـووە لـە عائیشـەوە نەیبیسـتووە لـە پێغەمبـەر (ﷺ) لەبەرئەوەی ئامادە نەبووە لەوکاتەدا وە شتێکی روون و ئاشکرایە کە هەڵە و لەبیرچوونەوە دەربارەی عومەری کوڕی خەتابو ئـەو چـوار هاوەڵـە گەورانـە شتێکی زۆر دووروونادروستە، وە رای زۆربەی زانایان لەسەر ئەوەیە کە ئەگەر وەسیەت بکات بەگریان لەسەری ئەوکاتـە تاوانبـار ئـەبێت و سـزای لەسـەر ئەدرێت، بەڵام وەسیەت بکات کە نەیکەن یاخود ناڕازی بێـت ئـەو تاوانبـار نابێت لەسەری.[٩٤]

هەروەك عەبدوڵڵای کوڕی موبارەك ئەفەرموێت: ئەگەر لە ژیانـدا فـەرمان بەنەکردنی بکات وە لە دوای خۆی ئەو کارانەیان کرد ئەوە بە تاوان نانوسرێت لەسەری[٩٥].

ئارامگرتن و سوپاس و ستایشکردنی خودا:

ئایا خوای گەورە کامیانت پێ ببەخشێت لە (ئـارامگرتن یـان سـوپاس و ستایشکردنی خودا لەکاتی هەژاریدا وە یاخود لـەکاتی دەوڵەمەندیـدا تـاوەکو جێگەی رەزامەندی خوا بێت لەدونیا و قیامەتدا.. وە یاخود کامیـان دەبێتـە هۆی پلە.) بەرزی ئادەمیزاد لای پەروەردگاری هەموو جیهان تا لەسزای ئـاگر دوورەپەرێز بێت و بەبەهەشتی بەرین شاد بێت.

[٩٤] أحكام الجنائز ـ ألألباني ص٢٩.
[٩٥] عمدة القارئ شرح صحيح البخاري ٧٩/٤.

مامۆستا (أبي فرج الجوزی) لەم وتویژەدا سێ رای زانایان باس دەکات:

یەکەم/ ئارامگرتن (الصبر) باشترە.

دووەم/ سوپاسو ستایشی کردنی خوا (الشکر) باشترە.

سێیەم/ هەردووکیان.

بەڵام تەواوی کاری باوەڕوو (ئیمان) هەردووکیانن وەك عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود دەفەرمویت: باوەڕ دوونیوەن نیوەی ئارامگرتنە ئارامگرتنە وە نیوەی سوپاسگوزرایە) هەروەك خوای گەورە لەسورەتەکانی (إبراهیم ، شوری ، سبأ ، لقمان) هەردووکیانی کۆ کردۆتەوە وە ئەفەرمویت ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾..

عومەری کوڕی خەتاب خوا لیی رازی بێت فەرموویەتی: ئەگەر ئارامگرتن وشترێك بێت و سوپاسکردنی خوا وشترێك بێت سورای هەرکامیان ببم وەکو یەکە بەلامەوە. واتە هەردووکیان مایەی سەربەرزی موسوڵمانان بۆ لای خوا!! ئەگەر زمانێکی پاراوی شوکرانەت پێ ببەخشێتو ئارامێکی زۆرت پێ ببەخشێت لەسەر هەژاریو دەوڵەمەندی یاخود کاتێ خۆشی و بەڵاو ناخۆشی.. وە ئێستەش بۆ روونکردنەوەی باسەکە هەریەك لەو دووانە بەبەڵگەی قورئان و فەرموودەکان باس دەکەین تا شارەزابین بەسەر هەردوولادا. ئەمانەی کە ئارامگرتن بە پلە بەرزترین دادەنێن تاوەکو سوپاسگوزاری، ئەڵێن:

خوای گەورە لەزۆر شوێنی قورئاندا وەسفی باسی ئارامی کردووە بەچەندەها شێوەو پەیوەندی بەستووە بەهەموو کردارەکانی خێرو چاکەوە جا لەقورئاندا باسی کردووە هەرجارەی بەشێوازی پلە و باسێکەوە، وەك دەفەرموێت ﴿ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾[٩٦]. وە خواپەرستی ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ.. ﴾[٩٧]، وەخوا هەموو سامانو ئاڵتونی بەخشی بەپێغەمبەر بەڵام پێغەمبەر (ﷺ) وەرینەگرت فەرمووی: بەڵام رۆژی تێربم و رۆژێ برسی باشترە. وەئەگەر وەریشی بگرتایە هەمووی لەپێناوی خوادا سەرف دەکرد.

ئەمانەو چەندەها بەڵگەی ترمان هەیە کە باسمانکردووە لەو باسانەی پێشوودا پێم وایە دووبارەیە ئەگەر باسیان بکەینەوە جالەبەرئەوەی تا ئێستا لەسەردان بەخۆداگرتن بووە باسەکەمان وە زیاتر ئەم لایەنەمان روون کردووتەوە کەواتە بابچینە سەرباسی سوپاس و ستایش بزانین تا چ رادەیەك مایەی پلە بەرزییە ئەگەر یەکێك خوا زمانێکی سوپاسگوزاری پێ ببەخشێت.

سوپاس و ستایشی خودا ﴿ الشكر ﴾

وە ئەوانیش کە سوپاسگوزاری بە پلە بەرزتر دادەنێن نموونەی بۆ دەهێننەوە و ئەڵێن:

---

[٩٦] سورة النحل/ آية ٩٦.
[٩٧] سورة البقرة/ آية ٤٥.

هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) زۆر لە پاڕانەوەكانی ئەوە بووە كە خوا زمانێكی پێ ببەخشێت كە پاراوبێت بەسوپاس و ستایشی خوا وە هەر شوكرانەی خوایە دەبێتە هۆی لەبیرنەچوونی ئەو بەندەیە لای خوا ﴿ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴾[98] وە بەهۆی زیادبوونی ماڵ و سامانە ﴿ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ﴾[99] وە هەرسوپاسگوزاریە دەبێتە هۆی ڕەزامەندی خوا ﴿ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ ﴾[100] وە پاداشتی بێگومانیان هەیە ﴿ وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴾[101] لای خوا شوێنی ڕێزە بۆیە بەموسا (عليه السلام) دەفەرموێت ﴿ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴾[102] وە وەسفی ئیبراهیم دەكات (عليه السلام) دەفەرموێت ﴿ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾[103] وە بەكەم ناوی بردوون دەفەرموێت ﴿ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴾[104] و ﴿ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾[105] و ﴿ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴾[106] وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەوەندە شەوونوێژی دەكرد تەنانەت هەردوو قاچی ئاوسابوون عائیشە خێزانی وتی: بۆ وادەكەیت ئەی پێغەمبەر كە خوای گەورە لە تاوانی لەمەوپێش و لەمەوپاشت خۆش بووە، پێغەمبەری خوا (ﷺ)فەرمووی: ئەی نابێ بەندەیەكی سوپاسگوزاری خوابم[107]. وە فەرموویەتی: هەركەس خوا چوار شتی پێ ببەخشێت ئەوە هەموو

[98] سورة البقرة/ آية ١٥٢.
[99] سورة إبراهيم/ آية ٧.
[100] سورة الزمر/ آية ٧.
[101] سورة آل عمران/ آية ١٤٤.
[102] سورة الأعراف/ آية ١٤٤.
[103] سورة النحل/ آية ١٢١.
[104] سورة سبأ/ آية ١٣.
[105] سورة الأنفال/ آية ٢٦.
[106] سورة البقرة/ آية ١٥٢.
[107] البخاري ٤٤٩/٨ ، ومسلم ٢٨٢٠.

خێرو چاکەی سەر زەوی و ڕۆژی دوایی پێبەخشیوە دڵێکی سوپاسگوزارو زمانێك یادی خوا بکات (ذاكر) وە لاشەیەك لەسەر بەلا ئارامبگرێت وە ئافرەتێك کە خیانەت نەکات لەخۆی وماڵیدا[١٠٨]. وە دەفەرموێت: خوا هەر نیعمەتێکی بەبەندەیەکی بەخشی وە بەندەکە زانی بەوەی کە ئەم نیعمەتە لەلایەنی خواوەیە ئەوە خوا بەچاکە و سوپاسگوزرای بۆ دەنوسێت پێش ئەوەی سوپاسی خوا بکات لەسەری. وە خوا بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ﴿ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴾[١٠٩] و ﴿ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ﴾[١١٠] عەلی کوڕی ئەبو تالیب خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێت: نیعمەتی خوا بە سوپاسگوزاری بەندەکەیەوە بەستراوە وە سوپاسگوزاری خوایش بە زیادو زۆربوونەوە بەستراوە ئەمانە پەیوەندییان بەیەکەوە بەستراوە[١١١]. سوپاسکردنی خوا بەشێوەیش دەبێت دەربڕدرێت وەك زمان و دڵ دەردەبڕێت.

یەکێك لەیاوەرەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ئەڵێت چوومە لای پێغەمبەر شێوەم نارێك بوو، واتە جلوبەرگ چڵکن و پڵکن و دڕاو شێوەی سەروچاو تێکچوو بوو پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: سەروەت و سامانت هەیە؟ وتم: بەڵێ. فەرمووی: چ شێوە ماڵێك؟ وتم: لەهەموو جۆرە ماڵێك لە وشتر لە ئەسپ لەمەڕو ماڵات. فەرمووی: کەواتە خوا ماڵی زۆری پێبەخشیوی و پێتەوە دیار نییە[١١٢]. لەشوێنێکی تردا دەفەرموێت: خوا پێی خۆشە ڕەنگدانەوەو شێوەی

---

[١٠٨] السلسلة الضعيفة ١٠٦٦ ضعيف الجامع ٧٥٦ الألباني ضعيف.
[١٠٩] سورة الضحى/ آية ١١
[١١٠] سورة إبراهيم/ آية ٧.
[١١١] ذكره إبن أبي الدنيا كما قاله إبن القيم رحمه الله.
[١١٢] أخرجه أحمد في مسنده ج١ ص٢٧٤ وسنده حسن الخ.. حديث عن نعمان بن بشير، عدة الصابرين ص١١٦ ذكره إبن أبي الدنيا.

نیعمەت بەبەندەکەیەوە دیاربێت. وە دەفەرموێت: هەرکەس سوپاسی شتی کەم نەکات سوپاسی شتی زۆریش ناکات هەرکەس سوپاسی خەڵکی نەکات سوپاسی خواش ناکات[113].

❖ پێغەمبەر (ﷺ) ئامۆژگاری موسوڵمانان دەکات دەفەرموێت: ئەو کەسەی دەیەوێت بزانێت خوا چەندێ نیعمەتی پێبەخشیوە باسەیری ئەوانە بکات کەلەخواری خۆیەوەن سەیری لەخۆی سەرووتر نەکات[114].

❖ عەبدوڵڵای کوڕی عومەر خوا لێی رازی بێت دەڵێت ئێمە (واتە هاوەڵەکان) لەرۆژێکدا چەندەها جار بەیەك دەگەیشتین هەواڵی یەکترمان دەپرسی هەموومان سوپاسی خوامان دەکرد لەسەر نیعمەتەکانی، وە هەواڵ پرسیەکەشمان بەس لەبەر سوپاسکردنی خوا بوو.

❖ پرسیاریان لەخواناسێك کرد وتیان: سوپاسکردن لەسەر چاو کە خوا پێی داویت چۆنە؟[1] وتی: هەر چاکەیەکم پێ بینی بێت باسم کردووە وە هەر خراپەیەکم پێ بینی بێت شاردوومەتەوە. وتیان: ئەی گوێ؟ وتی: هەر خێرێکم پێ بیستبێت بەکارم هێناوە هەر خراپەیەکم پێ بیستبێت دوورەپەرێز بووم. وتیان: ئەی دەست؟ وتی: شتێك مافی خۆن بووبێت پێم وەرگرتووە وە مافی خوام تێدا قەدەغەنەکردووە. وتیان: ئەی سك؟ وتی: خوارەوەی بۆ خواردن سەرەوەی بۆ زانست و زانیاری ئەمانە هەمووی سوپاسگوزاری راستەقینەن وەکۆتایی پلەی راستەقینەی سوپاسگوزاریش ئەوەیە کە کڕنوش ببات و

---

[113] سلسلة الصحيحة رقم ٤١٦ وأبوداود ٤٨١١ والترمذي ١٩٥٥.
[114] متفق عليه.
[1] واتە سوپاسکردنی خوا بەچ شێوەیەك بکەین کە چاوی پێبەخشیوین.

بەکەویێت بەکڕنوشدا بۆ خـوا (سـجدة الشـکر). هـەروەك پێغەمبـەری خـوا کڕنوشێکی زۆر درێژی برد کە جوبریل هەواڵی بۆ هێنا هەرکەس سـەڵەواتێك بدا لە پێغەمبەر[115] خوای گەورە دەجار سڵاواتی پێدەگەیەنێت وە کڕنوشی برد لەوکاتەدا کە خودا تکاکاری پێ دەبەخشێ بۆ گەلی موسوڵمانان (شفاعة) وە کڕنوشێکی برد لەوکاتەدا کە هەواڵی کوشتنی (أبو جهل)یان بۆ هێنا.

❖ ئەبوبەکر خوا لێی رازی بێت جێنشینی پێغەمبەر کڕنوشی برد کاتێك هەواڵی کوشتنی موسەیلەمەی درۆزن یان بۆ هێنا.

❖ عەلی کوڕی ئەبوتاڵیب کڕنووشی بـرد کـە بینـی ئـەوەی پێغەمبـەر وەسفی کردووە[116] کوژراوە لەناو خەوارجەکان.

❖ وە کەعبی کوڕی مالیك کڕنوشی برد کە هەواڵی لێخۆشبوونی خوایان بۆ هێنا بەهۆی ئەوەی کە دواکەوتبوو لەجەنگی تەبوك.

❖ حەسەنی بەسری کڕنوشی برد کاتێ هەواڵی مردنـی حـەجاج یـان بـۆ هێنا.

لەبەرئەوەی کڕنووش واتای بەندایەتی و سوپاسـگوزاری تێدایـە بەرامبـەر بەخوا وە واتای گەورەیی و دەسەڵاتداری خوای تێدایە.

ئەو کڕنوش بەرانەی باسمانکرد کاتێك کڕنوشیان بردووە کـە ئـەوەی پێیـان خۆشە هاتووەتە دی وە ئەوانیش کڕنووشیان بردووە لەسـەر ئـەو خۆشـییە کـە ئاواتیان بووە، ئەمە ئەوپەڕی سوپاس و ستایش دەربڕینـە بـۆ خـوای گـەورە.

[115] کتاب (فضل الصلاة علی النبي ﷺ) ـ الألباني سنده صحیح.

[116] پێغەمبەر وەسفی شێوەی زەلامێکی کرد کە ورگ زلو سەرسنگی گەورەی هەیە هەرکاتێك بینیان بیکوژن لەدوای خۆی وە هەواڵیدا کە ئەو زەلامە دەردەچێت لە موسڵمانان وە کۆمەڵەکەیشی دەردەچێت لە ئیسلام وەك چۆن تیر دەردەچێت لەکەوانەدا. وەکو ئیمامی عەلی حەدیسەکەی پێغەمبەر دەگێڕێتەوە (صحیح مسلم)دا.

وەزانایانی ئیسلام چەندەها وردەکاری باس دەکـەن لـەبارەی سوپاسـگوزاریەوە هەموو پڕ سوودو بەنرخە ئێستەش چەند وتەیەکی جوانیان لیَ بـاس دەکـەین: وەك هەندێکیان ئەڵێن بەسێ پلە نەبێت سوپاسکردن تەواو نابێت و مافی خۆی پیَ نادەیەت:

١ـ دان نان بەنیعمەتەکانی خوا.

٢ـ سوپاس و ستایشکردنی خوا لەسەری.

٣ـ بەکارهێنانی ئەو ماڵە لەپێناوی رەزامەندییەکانی خوا هەروەك ئـەڵێن ئەگەر ناتوانێت بەدەست سەرفی بکەین لـەپێناوی خـوادا (واتـە رەزیلـی) بـا زمانت پاراوبێت بەسوپاسگوزاری خوا.

سوپاسکردنی خوا بەسێ شت لەلەشدا سوپاسی تەواوی پێدەکرێت:

١) بەدڵ (هەست بەونیعمەتە بکەیت).

٢) بەزمان (سوپاس و ستایشی خوای پێبکات).

٣) ئەندامـەکانی لاشـە بـەکاری بهێنێـت لەرەزامەنـدی خـوا و دوور لەتاوانباری..

بۆ روونکردنەوەی ئەم بابەتە کە ئایا ئارامگرتن یان سوپاسگوزاری کامیان پلـەیان بـەرزترە لای خـوای گـەورە، زانایـان ئـەم دوو شـێوازەیان بردۆتـەوە سەرخاوەنەکانیان کە هەژارێکی ئارامگر باشتر و پلە بـەرزترە لەسـەر هـەژارو نـەبوونی یەکـەی کـە هـیچ سـکالاَو نارەزانییـەکی تێـدا دەرنـەبڕێت یـاخود دەوڵەمەندێکی سوپاسگوزار کەلـەپێناو رەزامەنـدی خـوا مـاڵو سـامانەکەی بەکاربهێنێت و سوپاس و ستایشی خوای لەسەر بکات.

هەریەك لەزاناكان لایەكیان بەباشترە داناوە تالایەكی تر بەگوێرەی بیروبۆچوونی خۆیان و تێگەیشتن لەبەڵگەكان بەڵام (إبن القیم) خواپاداشتی بداتەوە هاتووە وەكو كۆبوونەوەیەكی باوەڕداران تێكەڵ لەهەردوولا لەسەر زمانیان بەڵگەكانی روون كردووەتەوە تاوەكو وەكو شێوەیەكی راستی بەسەرهات. خوێنەر لەبابەتەكەی تێبگات وەلە دوای دارشتنی باسی هەردوولایان دەربڕینی هەموو راستییەكیان هەڵدەستێت بە (صلح) و كۆتایی هاتن بەدووبەرەكایەتی هەردوولاو یاسا (حكم)ی راستی دەدات بەسەر بابەتەكەدا و كۆتایی بەهەموو باس و لێكۆڵینەوەیەكی نێوانیان دەهێنێت. بەشیتەڵ كردنەوە ئەیسەلمێنێت كە هەردوو لایان مایەی خێرو رەزامەندی هەردوو دونیایە هەریەكەی بەشێوەیەك: پلەی خێریان دەست دەكەوێت وەكو ئەم فەرموودانەی شیتەڵی دەكاتەوە.

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: هەژارەكانی گەلی من دەچنە بەهەشتەوە لەپێش دەوڵەمەندەكانەوە بەنیو رۆژ ئەویش ٥٠٠ ساڵە[١١٦]← ئەمەش بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی كە هەژارەكان پلەیان بەرزترە وە پلەیان زیاترە لە دەوڵەمەندەكان بەڵكو لەبەرئەوەیە هەژارەكان زووتر یاخود ٥٠٠ ساڵ پێش دەوڵەمەندەكانەوە دەچنە بەهەشتەوە كەلەدادگای خوا (محاسبة) زووتر تەواو دەبن چونكە خاوەنی ماڵ و سامانێكی زۆرتر نەبوون تاكو دادگاكەیان درێژتر بخایەنێت بەڵام دەوڵەمەندەكان لەبەرئەوەی خاوەنی ماڵ و سامانێكی زۆرن لێپرسراوی زیاتریان هەیەو درەنگتر لێ ئەبنەوە وە رەنگە دەوڵەمەندەكان لەبەر

[١١٦] رواه الترمذي ٢٣٥٤ وصحيح سنن إبن ماجة ـ الألباني ٣٣٢٦.
← هەر رۆژێك قیامەت هەزار ساڵی ئێمەیە وەكو خوا دەفەرموێت ﴿ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴾.

لێپرسینەوە (محاسبة) درەنگتر بچێتە بەهەشتەوە و پلەی بەرزتر بێت لەهەژارێکی کە زووتر ئەچێتە بەهەشتەوە.

❖ کۆمەڵێك هەژار هاتن بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) وتیان: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) دەوڵەمەندەکان بەبۆنەی ئەوەوە کە پارەو سامانیان هەیە بەخێرو چاکە دەکەن و بەندە ئازاد دەکەن وە کردەوەیان زۆر دەبێت پێش ئێمە دەکەون بۆ چوونە بەهەشتەوە. پێغەمبەریش فەرمووی[117]: کارێکتان پێ بڵێم ئەگەر بیکەن ئێوەش وەك ئەوان خێروچاکەتان زۆر دەبێت یادی خوا بکەن لەدوای هەموو نوێژێك ٣٣ جار سبحان الله ، ٣٣ جار الحمدلله ، ٣٣ جار الله أكبر ، وە یەکجار لاإله إلاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير. کاتێك دەوڵەمەندەکان ئەمەیان بیست ئەوانیش دەستیان کرد بەهەمان زیکرو یاد خوێندن. هەژارەکانیش زانیان بەمە چوونە لای پێغەمبەر (ﷺ) بۆیان گێڕایەوە کە دەوڵەمەندەکانیش بەوشێوەیە زیکر دەخوێنن سەرەرای دەوڵەمەندییەکانیان. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەوە بەخشش و پلەیەکە خوا دەیبەخشێت بەو بەندانەی کە ویستی لەسەرە. لێرەدا مەبەستی هەژارەکان ئەوە بوو کە بگەنەوە بەکردەوەی دەوڵەمەندەکان، بەڵام پێغەمبەر پێی نیشاندان کە هەریەکەتان رێگەو کاری خێری تایبەتی خۆی هەیە.

بەڵام بائەویش بزانین دەوڵەمەندی ماڵ و سامان هۆیەکە بۆ تاقیکردنەوەی بەندەکانی، هەروەك هەژاریش تاقیکردنەوەیە کە بۆ دەرکەوتنی ئارام و رەزامەندی بەندەکانی وەك دەفەرمویت: ﴿ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ

[117] رواه مسلم ٤١٨/١ والبخاري.

وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ ﴾[118]، ﴿ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴾[119]، ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾[120].

ئەمانە هەمووی بەڵگەن بۆ ئەوەی هەژاریی و دەوڵەمەندیی هۆیەکن بۆ تاقیکردنەوەی ئادەمیزاد لەدونیادا وەکو هەموو شتەکانی تر، هەروەك عبداللە کوڕی عەباس خوا لێی رازی بێت ئەفەرموێت: نەرمی و توندوتیژی و لەشساغی و نەخۆشی و هەژاری و دەوڵەمەندی و حەڵاڵی و حەرامی هەموویان بەڵان بۆ تاقیکردنەوە.

هەروەك باسمانکرد هەژارو دەوڵەمەند هەریەك پلەوپایە و خێری تایبەتی خۆی هەیە بەگوێرەی تواناو بارودۆخی ژیانی خۆی وەکو و هێنانەوەی یەکسانییەك لەنێوانیاندا، لەبەرئەوە زۆرجار کاری هەژارێك دەچێتە ریزی کاری دەوڵەمەندێك، هەروەك جارێك سێ کەس هاتن بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) یەکەمیان وتی: سەد ئوقیەم هەبوو دە ئوقیەم لێکرد بەخێر. دووەمیان وتی: سود دینارم هەبوو دە دینارم لێکرد بەخێر. سێیەمیان وتی: دە دینارم هەبوو دینارێکم لێکرد بەخێر. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: هەمووتان لەپاداشتدا یەکسانن هەریەکەتان بەدەیەکی ماڵەکەتان کردووە بەخێر[121]. لەگەڵ ئەوەشدا سەد ئوقیە زیاترە لە سەد دینار وە سەد دینار زیاترە لە دە دینار.

❖ ئارامگرتن و سوپاسگوزاری خوا هەموو نیعمەتێکی مایەی تاقیکردنەوەیە وەکو پێغەمبەر سولەیمان فەرموویەتی کە خوا ئەو هەموو

[118] سورة الأنعام/ آية ١٦٥.
[119] سورة الأنبياء/ آية ٣٥.
[120] سورة الكهف/ آية ٧.
[121] رواه البيهقي كما في مسند أمام أحمد ج١ ص١١٥ في فضائل على بن أبي طالب (رضي الله عنه).

نیعمەتەی پــێ بەخشــی بــوو ﴿ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ﴾ سورة النساء/ آية ١٣٥.

❖ پیاوێك جارێك بەعوسمانی كوڕی عەفانی وت خوا لێی رازی بێت: ئــەی خاوەن ماڵ و سامانەكان بەبۆنەی سامانەكانتانەوە خێروچاكە و حەج و بەندە ئازادكردن پاداشتی زۆرتان دەست دەكەوێت. ئیمامی عوسمان فەرمووی: ئێوە ئاوات بەئێمە دەخوازن و ئێمەش ئاوات بــەئێوە، ســوێند بــەخوا درهــەمێك لەسەر نەبوونی و هەژاری و كەم دەســەڵاتی بكــەی بــەخێر پاداشــتی هــەزار درهەمی هەیە كەلەسەر پارەو ماڵێكی زۆر بیكەی بەخێر.[١٢٢]

❖ وە لە پێغمبەریان (ﷺ) پرســی: چــاكترین خێــر كامەیــە؟ فــەرمووی: لەسەر كەم دەسەڵاتی[١٢٣] بەمەرجێك بزانیت كە ئارام دەگریت لەسەر نەبوونی و هەژاری.

❖ یەكێك چووە لای سەهلی كوڕی عەبدوڵلا خوا لێی رازی بێت وتــی: دز هاتووەتە ماڵەكەم هەرچی تیابوو بردوویەتی. ئەویش فەرمووی: سوپاسی خوا بكە ئەی ئەگەر دز بچوایەتە دڵتەوە (شەیتان) یەكتاپەرســتی لێتێكبدایتایــە چیت دەكرد ؟!

وە ئێستاش با بێینە سەر بەڵگەی هەردوو لایان بۆ روونكردنەوەی باسەكە.

بەڵگەی هەژارەكان لەسەر پلەی هەژاری لای خودا :

هەژارەكان سەرەی وتوێژیانەو دەڵێن: پێشەكی ئەی دەوڵەمەندەكان خــوای گەورە لە قورئاندا باسی پارەو ماڵ ناكات تەنها بەم شێوانە نەبێت:

---

[١٢٢] عدة الصابرين ص١٧٣.
[١٢٣] مسند إمام أحمد وإبن حبان وأبي داود وإبن خزيمة وصحيح تهذيب الترغيب والترهيب ج١ ص٢٦٩.

١ـ خوای گەورە لەقورئاندا بەشێوەی زەم و مایەی یاخی بوونی ئـادەمیزاد ناوی دەبـات ﴿ كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى ، أَنْ رَآَهُ اسْتَغْنَى ﴾[١٢٤] وە ﴿ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ ﴾[١٢٥] مەبەستی هەردوو ئایەتەکە یاخی بوونی مرۆڤە لەکاتی دەوڵەمەندیدا.

٢ـ وە باسی دەکات بەهۆیەك بۆ تاقیکردنەوەی موسوڵمانان ﴿ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ﴾[١٢٦] وە ﴿ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴾[١٢٧] واتــە مایە تاقیکردنەوەو هەڵسەنگاندنە.

٣ـ وە ماڵ و سامان هــیچ شــتێك لەســەر خاوەنەکـەی لانابـاتو نزیکـی ناکاتەوە لە خوا وەك دەفەرموێت ﴿ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى ﴾[١٢٨].

٤ـ ماڵ و سامان تامو چێژی ئەو کەسانەیە کە بەس لەدنیادا بەشیان هەیە وە لەرۆژی دواییدا بێ بەشن وەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ﴾[١٢٩] وە ﴿ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ﴾[١٣٠] وەك پێغەمبەر (ﷺ) بــە عومــەری کـوڕی خەتابی فەرموو: ئەی رازی نابیت رۆژی دوایی بۆ ئێمە بێتو دونیا بـۆ ئـەوان بێت؟![١٣١]

---

[١٢٤] سورة العلق/ آية ٦ـ٧.
[١٢٥] سورة شورى/ آية ٢٧.
[١٢٦] سورة التغابن/ آية ١٥.
[١٢٧] سورة الأنبياء/ آية ٣٥.
[١٢٨] سورة سبأ/ آية ٣٧.
[١٢٩] سورة طه/ آية ١٣١.
[١٣٠] سورة الأحقاف/ آية ٢٠.
[١٣١] متفق عليه وصحيح سنن إبن ماجة ـ الألباني ٣٣٥٠.

٥ـ کاتێك باسی دەوڵەمەندەکان دەکات بەشێوەی لۆمــەو خراپــە باســیان دەکات ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ﴾[١٣٢] وه ﴿ وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا ﴾[-] کەواتــە دەوڵەمەنــدەکان هــۆی ســەرەکی تیاچــوونی خەڵکین.

٦ـ خوای گەورە بەشێوەی رەخنە ناوی ئەو کەسانە دەبات کە پارەو ماڵیان خۆش دەوێت ﴿ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ، وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴾[١٣٣].

٧ـ وە بەخراپە ناوی ئەمانە دەبات کە ئاواتیان مــاڵی دنیایــە وە وەســفی ئەوانە دەکات کــە مەبەســتیان رۆژی دواییــە ﴿ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ، وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴾[١٣٤].

٨ـ وە تەنانەت باسی ئەوانە بەخراپە دەکات کە گومانیان وایە بەس بەپارە و ماڵ هەموو شتێك دەکرێت وە هۆیەکی ســەرەکییە ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ ﴾[١٣٥].

٩ـ وە هەواڵمان پێدەدات کە ماڵ و ســامان دەبێتــە مایــەی ســەرقاڵی و بێئاگایی لەرۆژی دوایی ﴿ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ، حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴾[١٣٦].

---

[١٣٢] سورة الواقعة/ آية ٤٥.
[-] سورة الإسراء/ آية ١٦.
[١٣٣] سورة الفجر/ آية ١٩ـ٢٠.
[١٣٤] سورة القصص/ آية ٧٩ـ٨٠.
[١٣٥] سورة البقرة/ آية ٢٤٧.
[١٣٦] سورة التكاثر/ آية ١ـ٢.

دوای ئـەم خالانـە دەسـت دەکـەن بەبەڵگـە هێنانـەوەی فـەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ بەهێزکردنی ئەم خالانە و دەڵێن:

ئەوە بوو خوای گەورە بە پێغەمبـەری فـەرموو: ئەگـەر دەتـەوێت کلیلـی هەموو گەنجینەی سەر زەویت پێدەبەخشم. بەڵام پێغەمبەر (ﷺ) وەرینەگرت و فەرمووی: بەڵام رۆژێ برسی دەبم و رۆژێ تێر دەبم[137]. وە دەفەرموێت: (اللهم اجعل رزق آل محمد قوتا) واتە ئەی پەروەردگار رۆزی کەسی موحەمـەد بەگوێرەی پێویست بێت[138].

ئەگەر رۆژێ ماڵ و سامان باش بوایە پێغەمبـەر (ﷺ) وەریـدەگرت. وە ئیمامی ئەحمەد خوا لێی رازی بێت دەڵێت: عائیشە خوا لێی رازی بێت دەڵێت: ئافرەتێکی مەدینەیی هات بۆ لام و ئەو جێگایەی بینی کە پێغەمبەر لەسەری دادەنیشت کۆنەوشی بۆتەوە. کاتێك گەڕایەوە بـۆ ماڵـەوە پارچـەیەك راخـەری خوری بۆ ناردین. پێغەمبەر (ﷺ) هاتەوە بۆ ماڵەوە بینـی فـەرمووی: ئـەوە چییە؟ وتم: فلانە ئافرەت ئەوەی بۆ ناردوین کاتێ راخەرەکەی بینیوە. فەرمووی: بۆی بنێرەوە. ئەڵێت: دووجارە پێی وتم کە بۆی بنێرمەوە بـەڵام منـیش حـەزم لێدەکرد لەماڵەکەمدا بێت، تا سـێ جـار پێـی وتم، ئەوسـا فـەرمووی: ئـەی عائیشە[139] ئەگەر بمویستایە خوا شاخی بـۆ دەکـردم بـە ئـاڵتوون و زیـو دوای ئەخستم. ئەگەر دەوڵەمەندی باش بوایە پێغەمبەری خـوا (ﷺ) لەبچـوکترین شتەوە کە راخەرێکـە وەریـدەگرت و کـۆی دەکـردەوە تـا گـەورەترین شـت وە پێغەمبەری خـوا هـەموو دەم رەزامەنـد بـوو بەنـەبوونی و کەمدەسـتو زۆر

[137] مسلم ١٥/٥٧.
[138] البخاري ٣٦١/١١ ، ومسلم ٢٧٣٦ ، وصحيح سنن إبن ماجة ٣٣٣٩.
[139] رواه أحمد والسلسلة الصحيحة الألباني ٢٤٨٤.

کۆنەکردنەوە هەموو کات ڕەزامەندبووە بەدان بـەخۆداگرتن لەسـەر برسـێتی و تینوێتی و تێرنـەبوون هـەروەك لـەم کۆمـەڵـە فەرموودانـەی خـوارەوە بۆمـان دەردەکەوێت:

❖ ئەنەس خوا لێی ڕازی بێت دەڵێت: من بزانم پێغەمبەری خوا هەتا کۆچی کرد نە نانێکی گەنمی نەرم و نە مەڕێکی برژاوی قەت نەخواردووە[١٤٠].

❖ عائیشە خـوا لێـی ڕازی بێـت دەڵێـت: پێغەمبـەر (ﷺ) لەوکاتـەوە خزموکەسـوکاری هاتوونەتـە مەدینـە سـێ شـەو لەسـەریەك نـانی گـەنمیان نەخواردووە هەتا کۆچی کرد.[١٤١]

❖ ئەنەس دەفەرمویێت: پێغەمبەری خـوا (ﷺ) کراسـی ئاسـنینی شـەڕ (درع)ەکەی لەبری هەندێك جۆ لای خاوەنەکەی دانابوو تاپارەکەی بـۆ دەبـات لەبەرنەبوونی ماڵ.[١٤٢]

❖ عومەری کوڕی خەتاب دەفەرمویێت: ئەمبینی پێغەمبـەر (ﷺ) ڕۆژی وا هەبوو ئەمایەوە هیچ نەبوو بیخوات.[١٤٣]

❖ عەبدوڵڵای کوڕی عەباس خوا لێی ڕازی بێـت دەفـەرمویێت: پێغەمبـەر (ﷺ) چەندەها شەو ئەمایەوە لای خێزانەکانی هیچ نەبوو بیخۆن.[١٤٤]

❖ فاتمەی کچی پێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژێ لەتێ نـانی هێنـا بـۆ بـاوکی. وە پێغەمبەر فەرموی: ئەم لەتە نانە چییە ئەی فاتمە؟ وتی: ئەوە لەتێك نانە دڵم

[١٤٠] رواه البخاري.
[١٤١] البخاري ٤٧٨/٩ ومسلم ٢٩٧٠.
[١٤٢] رواه البخاري ومسلم.
[١٤٣] صحيح ومسلم.
[١٤٤] رواه الترمذي برقم ٢٣٦٠.

تاقەتی نەگرت تا هێنام بۆت. پێغەمبەر فەرمووی: ئەمە یەکەم خواردنە دەچێتە دەمی باوکتەوە ماوەی سێ رۆژە.[١٤٥]

❖ وە ئیمام ئەحمەد دەگێڕێتەوە لەجابری کوڕی عەبدوڵڵاوە دەڵێت ئەو کاتەی پێغەمبەر چاڵەکەیان هەڵدەکەند (شەڕی خەندەق) بەدەوری مەدینەدا برسێتیەکی زۆر رووی تێکردین هەتا پێغەمبەر (ﷺ) وای لێهات بەردێکی لەبرسا بەست بە سکیەوە.[١٤٦]

❖ وە بەهەمان گێڕانەوە عوروە دەڵێت: گوێم لێبوو عائیشە خوا لێی رازی بێت دەیوت: مانگ بەسەرماندا تێپەڕ ئەبوو لەماڵێك لەماڵەکانی پێغەمبەردا ئاگر نەدەکرایەوە. عوروە وتی: ئەی پورێ[١→] بەچی دەژیان؟ وتی: بە خورماو ئاو ناویان دەبرد بە (الأسودان)[١٤٧] واتە دوو رەشەکە لەبەر زۆر خواردنی.

❖ رۆژێك پێغەمبەر (ﷺ) لەبرسا چوو بۆ مزگەوت وە کاتی پێغەمبەر (ﷺ) لەبرسا چوو بۆ مزگەوت وە لەدوای ئەو ئەبوبەکر و عومەریش چوون بۆ مزگەوت بەدوای یەکەوە وە کاتێ پێغەمبەر (ﷺ) بینینی فەرمووی: بۆ لەم کاتەدا هاتوون بۆ مزگەوت؟ وتیان: لەبرسیەتیدا. فەرمووی: سوێند بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە منیش لەبەرئەوە هاتووم کە ئێوە لەبەری

---

[١٤٥] مسند إمام أحمد.
[١٤٦] رواه البخاري وإمام أحمد.
[١→] عوروەی کوڕی زوبێر کوڕی ئەسمای خوشکی عائیشە بوو هەردووکیان کچی ئەبوبەکری صدیق بوون خوا لەهەموویان رازی بێت.
[١٤٧] رواه إمام أحمد ـ البخاري ٤٧٨/٩ ومسلم ٢٩٧٠.

هاتوون. دوای ئەوە چوون بۆ ماڵی ئەبوئەیوبی ئەنصاری خوا لێی رازی بێت لەوێ خواردنیان بۆ ئامادەکراو نانیان خوارد.[١٤٨]

❖ ئەبوتەڵحە دەڵێت: سکاڵای برسێتیمان کرد لای پێغەمبەر (ﷺ) وە هەریەکێك لەئێمە بەردێکمان لەسەر سکمان لادەبرد لەبرسا، پێغەمبەریش سکی هەڵدایەوە دوو بەردی لەسەر سکی لابرد.[١٤٩]

❖ ئیمامی عەلی خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: رۆژێك زۆرم برسی بوو هیچم دەست نەکەوت بیخۆم تەنانەت لەماڵی پێغەمبەریشدا چوومە دەرەوە گەڕام بۆ ئەوەی شتێکم دەست کەوێت بیخۆم، رۆیشتم چوومە لای دیوارێکەوە سەرم هەڵبڕی و بینیم جولەکەیەك ئاوی لەبیرێك هەڵدەگۆزا تا حوشترەکەی ئاو بدات. کاتێ منی بینی وتی: چیت دەوێت؟ ئەگەر ئاوم بۆ هەڵبکێشیت هەموو دۆلکەیەك دنکێك خورمات دەدەمێ. منیش دۆلکەکەم لێوەرگرت و ئاوم هەڵگۆزی هەموو جارێك دەنکە خورمایەکم لێوەردەگرت تا چنگم لێ پڕکرد دوای ئەوە دۆلکەکەم دانا و وتم بەسمە.[١٥٠]

❖ ئەبوبوردە دەڵێت چووینە لای عائیشە خوا لێی رازی بێت کراسێکی درێژی تا سەر ئەژنۆی پیشان داین زۆر زبرو رەق و قورس بوو وتی: پێغەمبەر ئەمانەی لەبەر دەکرد تا کۆچی دوایی[١٥١].

❖ ئەگەر دەوڵەمەندی بە سوپاسگوزاری خواوە باشتر بوایە لەهەژاری بە ئارامگرتنەوە ئەوا پێغەمبەری خوا هەڵیدەبژارد بۆ خۆی بەو ژیانە کەم

[١٤٨] رواه مسلم والترمذي ورياض الصالحين ص٢٢٤ باب فضل الجوع.
[١٤٩] وضعفه الألباني في ضعيف الترمذي برقم ٤١٣.
[١٥٠] روى الترمذى عن علي رضي الله عنه ومسند إمام أحمد ج١ ص١٣٥ فضل علي بن أبي طالب.
[١٥١] البخاري ١٤٩/٦ ومسلم ٢٠٨٠.

دەستیە نەدەژیا. وە هیچ هەڵنابژێرێ تا خوا بۆی هەڵنەبژێرێ و بەخێر و باشی نەزانێ بۆی چونکە خۆشەویسترین دروستکراویەتی. ئیمامی ئەحمەد خوا لێی رازی بێت ئەگێڕێتەوە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: باشترین خۆراك ئەوەیە بەئەندازەی پێویستی خۆت بێت وەباشترین زیکرو یادی خوا ئەوەیە کە بەنهێنی بکرێت[151].

❖ وە پێغەمبەری خوا دەفەرموێت[152]: ئەگەر بینیتان یەکێك لەسەر تاوان بەردەوام بوو وە خواش ماڵ و سامانی پێدەبەخشێت ئەوە لە خۆشەویستیدا نییە کە پێیدەبەخشێت بەڵکو رۆچوونە لە تاواندا (ألإستدراج) دوای ئەوە ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ ﴾[153]. ئەگەر یادو فەرمانی خوایان لەبیرچوو وە بەرێوەیان نەبرد ئەوا خوا دەرگای هەموو شتێکیان بۆ دەکاتەوە چی داوا بکەن پێیان دەبەخشێ بۆ ئەوەی سەقاڵ بن تا کاتی مردن.

❖ ئیمامی ئەحمەد دەگێڕێتەوە رۆژێك پێغەمبەر (ﷺ) نوێژی ئەکرد بەکۆمەڵ بۆ یاوەرەکانی کەلەنوێژەکەدا بوو یەکێك لە ریزی دواوە بەدەنگی بەرز وتی: ئەی پێغەمبەری خوا خورما سکی سوتاندووین واتە ئەوەندەمان خواردووە. کە پێغەمبەر گوێی لەمە بوو وتارێکی بۆ دان فەرموی: سوێند بەخوا ئەگەر بزانم گۆشت و نان لەکوێ هەیە دەرخواردم دەدان بەلاّم کاتێك دێت بەسەرتاندا خواردنێکی زۆر وە خانوەکانیان دائەپۆشن وەك دیواری

[151] رواه إمام أحمد وضعيف الجامع ٢٨٨٧ ولكن بلفظ (خير الرزق الكفاف) صحيح سلسلة الصحيحة ١٨٣٤.
[152] سلسلة الصحيحة رقم ٤١٣ وإمام أحمد.
[153] سورة الأنعام/ آية ٤٤.

کەعبە. وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەو ڕۆژە باشە بۆ ئێمە یاخود ئەم ڕۆژە؟ فەرمووی: ئەمڕۆ خێرو باشترە لەو ڕۆژە (دووجار فەرمووی) وە فەرمووی: لەو ڕۆژە کوشتن و برین لەناویاندا بلاودەبێتەوە.[١٥٤]

❖ وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: لەبۆ هەموو گەلێك فیتنەیەك هەیە کە مایەی لەناوچوونیانە فیتنەو هۆی لەناوچوونی گەلی مـن سـامان و ماڵە[١٥٥].

❖ ئیمامی ئەحمەد خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە: ڕۆژێك پێغەمبەری خوا قسەی بۆ هاوەڵەکانی دەکرد یەکێکی هەژار هات و لای دەوڵەمەندێکەوە دانیشت دەوڵەمەندەکەش تۆزێك خۆی هێنایەوە یەكو جولاّ وەك ئەوەی خۆی لێبپارێزێت. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەی فلانەکەس ترسای دەوڵەمەندییەکەت بچێت بۆ ئەو یاخود هەژاریەکەی بێت بۆت؟ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا بۆ خراپە هەیە لە دەوڵەمەندیدا؟ فەرمووی: بەڵێ دەوڵەمەندییەکەت ڕات دەکێشێ بۆ دۆزەخ[١] بەلاّم هەژارییەکەی ئەو رایدەکێشێت بۆ بەهەشت. وتی: ئەی چۆن ڕزگارم ببێت؟ فەرمووی: یەکسانیکە لەگەڵیدا (واتە هەژار بێ بەش نەکەیت) وتی: باشە دەیکەم.[١٥٦]

❖ ئەگێڕنەوە ئەبو عوبەیدە خوا لێی ڕازی بێت بەشتومەك و ماڵێکی زۆرەوە گەڕایەوە مەدینە خەڵکی بیستیان ئەبوعوبەیدە بەشت و مەکەوە لە

---

[١٥٤] رواه إمام أحمد وإبنه عبدالله رحمه الله.

[١٥٥] رواه الترمذي رقم ٢٣٣٦ وقال صحيح حسن ، وفي رياض الصالحين ص٢١٩ باب فضل الزهد.

[١] رەنگە مەبەستی ئەو دەوڵەمەندییە بێت بەشێوەی ئەو پیاوە خۆی بەرز بگرێت بەسەر هەژاراندا و یارمەتی زۆریان نەدات.

[١٥٦] رواه إمام أحمد.

بەحرەین گەڕاوەتەوە هەموویان نوێژی بەیانی لە مزگەوت بوون دوای نوێژ پێغەمبەر بینی زۆر هاتوون بۆ مزگەوت زەردەخەنەیەك گرتی و فەرمووی: وابزانم بیستوتانە ئەبوعوبەیدە بە شتومەكی زۆرەوە لەبەحرەین گەڕاوەتەوە؟! وتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا. فەرمووی: مژدە بدەن وە چیتان پێخۆشە بیبەن سوێند بەخوا لەهەژاری ناترسم بەسەرتانەوە بەڵام دەترسم دونیاتان بۆ بكرێتەوە وە ماڵ و سامانتان زۆر بێت ئێوەش هەموو دەم لەهەوڵدان دا بن بۆی وەكو گەلانی پێشوو تیاچوون بەهۆی ماڵ و دونیاوە[157].

❖ ئەگێڕنەوە ڕۆژێك پیاوێكی دەوڵەمەند تێپەڕ بوو بەلای پێغەمبەر و یاوەرەكانیدا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: چی دەڵێن دەربارەی ئەم پیاوە؟ وتیان: ئەگەر بچێت بۆ داوای ئافرەت دەیدەنێ و تكا بكات تكای دەگیرێت و هەرچییەكیش بڵێت گوێی لێدەگیرێت. دوای ئەوە هەژارێك تیپەڕ دەبێت. پێغەمبەر فەرمووی: چی دەڵێن دەربارەی ئەمە؟ وتیان: ئەگەر بچێت بۆ داوای ئافرەت نایدەنێ وە تكا بكات تكای ناگیرێت وە هەرچیەكیش بڵێت گوێی لێناگیرێت. پێغەمبەر فەرمووی: ئەمە لەهەموو سەرزەوی خێری زیاتر و چاكترە لەوەی پێشووتر.[158]

❖ هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) بە هەژارە مەككییەكانی (أهل الصفة)[←] فەرموو: ئەگەر ئەتانزانی چۆنن لای خوا حەزتان دەكرد ئەوەندەی تر هەژار و كەمدەست بن. وە پێغەمبەری خوا مژدەیەكی داوە بە هەژارەكان كە نەیداوە

[157] البخاري ١١/ ٢٤٣ ومسلم ٩٥/١٨.
[158] رواه البخاري ٩/ ١١٧.
[←] مەبەست لەو هەژارانەیە كە پێغەمبەر لە گۆشەیەكی مزگەوتدا جێگای بۆ كردبوونەوە وە لەبەر بێ كەسی و پارەو ماڵ كۆچەرییەكانی مەككە بوون كەسیان نەدەناسی.

به دەوڵەمەندەکان فەرموویەتی: موسڵمانە هەژارەکان دەچنە بەهەشتەوە پێش دەوڵەمەندەکان بەنیو رۆژ ئەویش (٥٠٠) ساڵە.[١٥٩]

❖ پێغەمبەر دەفەرموێت: دوو موسولْمان بەیەك دەگەن لەدەرگای بەهەشتدا هەژارێکی موسولْمان و دەوڵەمەندێکی موسولْمان رێگەی هەژارەکە دەدەن دەچێتە بەهەشتەوە بەڵام رێگەی دەوڵەمەندەکە نادەن، دوای ماوەیەکی زۆر لەبەهەشت بەیەك دەگەن، هەژارەکە پرسیاری لێدەکات دەڵێت: بۆ رێگەیان نەدایت (واتە ئەوەندە دواکەوتیت)؟ تا وام لێهات وتم تیاچوویت؟ وتی: ئەی برا لەدوای تۆ توشی کارێکی زۆر ترسناك و گەورە بووم[→|→] تا رزگارم بوو.[١٦٠] ئەوەندەمان بەسە کە پێغەمبەری خواش (ﷺ) مژدەی بەهەشتی پێداوین کە زۆری دانیشتوانی بەهەشت هەژارەکانن وتیان دەوڵەمەندەکان زۆریان سووتەمەنی دۆزەخن، دەفەرموێت: سەیری بەهەشتم کرد زۆری بەهەشتییەکان هەژارەکانن وە سەیری دۆزەخم کرد زۆری دۆزەخییەکان دەوڵەمەندو ئافرەتن.[١٦١]

❖ رۆژێك عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف خوا لێی رازی بێت بە رۆژوو بوو هەندێك خواردنیان بۆ هێنا وتی: موصعەبی کوڕی عومەیر شەهید بوو زۆر لەمن باشتر بوو کفن کرا بە پارچە قوماشێك سەریان پێ دائەپۆشی قاچی دەردەکەوت قاچیان دائەپۆشی سەری دەردەکەوت وە حەمزەش بەپارچە قوماشێك کفن کرا لەمن باشتر بوو دوای ئەوان بەم شێوەیە دونیا بۆ ئێمە زۆر

---

[١٥٩] رواه إمام أحمد والترمذی وقال حسن صحيح ٢٣٥٤.

[→|→] مەبەستی لە دادگاو لێپرسینەوەی خوایە.

[١٦٠] رواه أحمد ٣٠٤/١ وأورده الهيثمي في المجمع ٢٦٣/١٠.

[١٦١] رواه البخاري ومسلم.

بــوو تاوامــان لێهــاتووه ئەترســێن ئــەم مــاڵ و ســامانه بــەش و پاداشــتی کردەوەکانمــان بێــت لــەدونیادا دوای ئەمــە ئەوەنــدە گریــا خواردنەکــەی بــۆ نەخورا[١] .[١٦٢]

نەك هەر عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف کوڵی دەروونــی لەمبارەیــەوە کــوڵا بێت بەڵکو ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی و ئەبوعوبەیدە و عــەممار و سەلمان و عەبدوڵڵای کــوڕی مەســعود و عائیشــە (خــوا لێیــان رازی بێــت و بەبەهەشتی بەرینیان شاد بکات) هەموویان بەو شێوەیە یادی دوارۆژ و بوونی سامانی ئەم دونیایەیان کردووەتەوە و کوڵــەی دەروونیــان هــاتووە و گریــاون کەلەچەندەها پەرتوکدا وتەکانیان نوسراوتەوە کە دەفەرموون:

❖ وەکو **محەمەدی کوڕی عطـاء** خوا لێی رازی بێت دەڵێــت: رۆژێ لەگــەڵ ئەبوبەکردا خوا لێی رازی بێت دانیشتین بالّداریّکی بینی فەرمووی: مژدە هەر بۆتۆ بێت لەو دارە دەخۆیت و ئەیکــەیت بەریقنــە و هــیچ لێپرســینەوەیەکت لەسەر نییە خۆزگە من لەشوێنی تۆ بوومایە. وتم: تۆ وادەڵێیت کــە هــاوڕێی پێغەمبەر (ﷺ) بوویت.

❖ هەروەك کاتێ کە سامان و پــارەو ماڵەکــەی کیســرایان هێنــا بــۆ لای ئیمامی عومەر خوا لێی رازی بێت کاتێ ئەو هــەموو پــارەو ماڵــەی بینــی دەستی کرد بە گریان. عەبــدولرەحمانی کــوڕی عــەوف وتــی: ئــەی ئــەمیری موسوڵمانان بۆ دەگریت؟ ئەمەرۆژی خۆشی و سوپاسی خوا مژدەیە. ئیمامی

---

[١] عەبولرەحمان خوا لێی رازی بێت مەبەستی ئەم ئایەتە بوو ﴿ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ﴾.

[١٦٢] رواه البخاري عن إبن عبدالرحمن بن عوف.

عومەر فەرمووی: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: هەرکۆمەڵێك ئەمانە کەوتنە ناویان خوا هەردوو بەرەکایەتی و رق و کینە دەخاتە نێوانیان.

ئەمە مایەی ماڵ و سامانە هەروەك بەم شێوەیەی خوارەوە پێغەمبەر (ﷺ) باسی شێوازی دونیا و ماڵ و سامان دەکات، ئەگەر ماڵ و سامانی دنیا شوێنی ڕێز بوایە لای خوا فەرمانی نەدەدا بەدوورکەوتنەوەی و بوونە مایەی دووبەرەکایەتی بەڵکو فەرمانی داوە بەئارامگرتن تیایدا وە دنیا زیندانی موسوڵمانە وە ئەگەر ڕێزی هەبوایە لای خوا بەئەندازەی باڵە مێشێك نەیدەهێشێت کافر قومێك ئاوی لێبخوات[١٦٣] وە دنیا لای خوا وەکو مردارەوەبویەك وایە کە لە زبڵاندا فڕێی دەدەن[١٦٤] وەکو دڵۆپێك ئاو وایە لەدەریایەك[١٦٥] وە هەموو دنیا مایەی زیان و خراپە و دوورییە لەخوا بێجگە لەیادی خواو زاناو زانیاری نەبێت[١٦٦] وە فەرمانیداوە کە موسوڵمان وەك ڕێڕەو وابێت[١٦٧] تیایدا ئەگەر بەیانی کردەوە بەتەمای ئێوارە نەبێت وە ئێوارەی کردەوە بەتەمەمای بەیانی نەبێت. وە نەفرەتی کردووە لەوانەی بەندەی دونیاو درهەمن[١٦٨] وە دنیای کردووە بەوێنەی سەوزێکی شیرین[١] وە هەواڵی داوە خۆی یەکێکە لەوانەی لەدونیادا ئەژین وەکو ڕێڕەوێك وایە لەژێر سێبەری دارێکدا تۆزێك پشوو دەدات و دوای دەڕوان و بەجێی دەهێڵێت وە فەرمانی داوە دەبێت

[١٦٣] رواه الترمذي رقم ٢٣٢٠ وقال حديث صحيح، وإبن ماجة ٣٣١٨.
[١٦٤] رواه الترمذي رقم ٢٣٢١.
[١٦٥] رواه الترمذي رقم ٢٣٢٣ صحيح سنن إبن ماجة (الألباني) ٣٣١٦.
[١٦٦] البخاري ١١/ ٢٣٣.
[١٦٧] صحيح سنن إبن ماجة ٣٣٢٢ والترمذي برقم ٢٣٣٣.
[١٦٨] صحيح سنن إبن ماجة ـ الألباني ٣٣٣٦ والبخاري ٢٥٣/١١ بلفظ (تعس) ولفظ (لعن) ضعفه الألباني في ضعيف الترمذي برقم ٤١٤.
[١] مەبەست لە سەوزە دنیا لەبریق و باقدا وەك سەوزەیەك وایە وە نیعمەتەکانیش وەکو شیرینییەکەی وایە.

لەژیانی دونیادا سەیری لەخوار خۆتەوە بکەیت[١٦٨] وە هیچ شتێك ئامانجی دونیا نییە بێجگە لەبەلاو خراپە و دووبەرەکایەتی نەبێت وە هەواڵی داوە بە رزگاربوونی ئادەمیزاد لە دونیادا بەدوورکەوتنەوە و پتەوکردنی ئیمانی وە هەموو جار دەیفەرموو: خوا ئەگەر بەندەیەکی خۆش بوێت دەیپارێزێت لەدنیا وەکو چۆن نەخۆشێك ئەپارێزێت لە خواردن و خواردنەوە کە زیانی پێدەگەیەنێت[١٦٩] وە نموونەی گێڕاوە بەکۆتایی خۆراکێکی زۆر خۆش کە ئادەمیزاد دەیکات بە پاشەڕۆك وە لەپێشدا چەندە بەتام و بۆن خۆشە. لەکۆتاییشدا چەندە بۆنی پیسە دونیا وەك ئەو خواردنە وایە.[١٧٠]

❖ وە کاتێك عوسمانی کوڕی مضعون خوا لێی رازی بێت کۆچی کرد نێوان هەردوو چاوی ماچ کرد و فەرمووی: خوات لیّ رازی بێت ئەی عوسمان لایەنی دونیات نەگرت و دونیاش بەسەرتا زاڵ نەبوو[١٧١]. وە سەلەف[١٧٢] فەرموویانە: سەری هەموو هەڵەیەك خۆشەویستی دونیایە. ئەمانە هەموو حاڵ و چۆنیەتی ژیانی دانیشتوانی دونیان لەچاو رۆژی دواییدا.

دونیا بەشێوەی نمونە:

سەرەتاو کۆتایی و ئامانجی دونیا بەشێوەی چەند نمونەیەك باس دەکەین تازیاتر روون کردنەوەی باسەکەمان بێت:

---

[١٦٨] واتە: ئەوانەی کەلەتۆ کەمتر پارەوماڵیان هەیە. رواه مسلم.
[١٦٩] صحيح تهذيب الترغيب والترهيب رقم ٣٠٩٨.
[١٧٠] سلسلة الصحيحة ـ ألألباني رقم ٣٨٢.
[١٧١] أخرجه الترمذي ١٣٠/٢ ومجمع الزوائد ٢٠/٣ وصححه أحكام الجنائز للألباني ص٢٨.
[١٧٢] مەبەست لە سەلەف (صحابە و تابعين)ە ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و صەحابەیان بینیوە لەو سەردەمە ژیاون لەبەرئەوەیە یان دەوترێت سەلەف یا پێشینی سەردەمی ئیسلام.

نمونەی یەکەم/

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمویت: نمونەی من و دونیا وەك ڕێبوارێك وایە لەژێر سێبەری دارێکدا کەمێك پشوو بدات و دوای ئەوە هەڵسێت و جێی بهێڵێت[173]. دونیا وەك سێبەری ئەو دارە وایە کە ماوەیەك ئەمێنێتەوە و دوایی کۆتایی پێدێت. کەواتە سێبەر شایستەی ئەوە نییە خانووبەرەو شتومەکی تیادا بنیاد بنرێت.

وە دەفەرمویت (ﷺ) ڕۆژی دونیا لەچاو ڕۆژی کۆتاییدا وەك ئەوە وایە پەنجە بخەیتە دەریایەکەوە دوای ئەوەی دەریبێنیت و سەیری بکەیت چەند ئاوی لەگەڵدا دێتە دەرەوە[174]. بێگومان دڵۆپێك و دوو دڵۆپی ئاوی پێوە دێتە دەرەوە واتە دونیا بەو ئەندازەیەیە.

نمونەی دووەم/

دونیا وەك ئەو خۆراك و خواردنە رازاوەی دونیا وایە کە ئادەمیزاد ئەی خوات و ئەبێت بەو پاشەڕۆکە هەتا خواردنەکە بەتام‌و خۆشتر و بەلەزەتتر بێت زیاتر پاشماوەکەی پیستر دەبێت.[175]

وە هەندێك لە پێشین (سلف) زۆرجار ئەیانفەرموو: بابڕۆین دونیاتان پیشان بدەین ئەیانبردن بۆ سەر زبڵدان و ئەیان وت سەیر بکەن ئەوە میوەو مریشك و هەنگوین و چەوراییەکانتانە.

نمونەی سێیەم/

[173] رواه إمام أحمد وفي سلسلة الصحيحة للألباني رقم ٤٣٨ والترمذي ٢٣٧٨.
[174] رواه مسلم ١٩٢/١٧ وصحيح سنن إبن ماجة رقم ٣٣١٦.
[175] رواه الإمام أحمد ـ سلسلة الصحيحة ٣٨٢.

وەکو پاپۆڕێك وایە کۆمەڵێکی تیادا سوار بووبێت وە ڕێگەیان بکەوێتە نیوەدوورگەیەکەوە، خاوەن پاپۆڕکە بڵێت بەخەڵکەکە بۆ پشوودان کەمێك لائەدەینە ئەو دوورگەو وشکانییە بەڵام ئاگاداربن و دوانەکەون لەکاتی خۆی تاوەکو پاپۆڕەکە بەجێتان نەهێڵێت. کاتێك پاپۆڕەکە لایدایە دوورگەکە خەڵکەکە بڵاوبوونەوە بەباخ و بێستانەکان و بەرزی و نزمی و کانیاوی دورگەکەدا، ماوەیەکی پێچوو هەندێکی کەمیان لەترسی ئەوەی پاپۆڕەکە بەجێیان نەهێڵێت زوو گەڕانەوە بۆ ناو پاپۆڕەکە و شوێنی باش و فراوانیان گرت و هەندێکیشیان سەرقاڵ بوون بەسەیرکردنی گوڵ وگولزارو دەنگی ئەو باڵندانەوە کە دەیان خوێند وە بەکۆکردنەوەی بەردی هەمەڕەنگ و جوان بەڵام لەپڕدا بەبیریاندا هاتەوە کە پاپۆڕەکە بەجێیان دەهێڵێت ئەگەر دوابکەون، بەپەلە گەڕانەوە و بەباوەشیانەوە کۆمەڵێك گوڵ و بەروبووم و میوەیان پێیە کاتێك گەڕانەوە بۆ ناو پاپۆڕەکە بینیان شوێنی باشیان بۆ نەماوە تەنانەت ئەو شتانەی پێیانە جێگای نییە دایبنێن ناچار دەیانخستە باوەشیان و سەرملیان وەپەشیمان بوونەوە بەهێنانی ئەو شتانە و سیسو زەرد و بۆگەن هەڵگەڕان. بەڵام کۆمەڵێکی تریان زۆر دوورکەوتبوونەوە لەدوورگەکە بەبەردەوام دەگەڕان بۆ سەیرکردنی چڕی ئەو ناوباخو گولزارانەی تیایەتی. لەم کاتەدا پاپۆڕەوانەکە بەدەنگی بەرز هاواری کردو شاوری گەڕانەوەی لێدا، بەڵام بەهیچ شێوەیەك گوێیان لێ نەبوو، لەبەرئەوەی زۆر دوورکەوتبوونەوە وە سەرقاڵ بوون بەبۆنی ئەم گوڵ و ڕاکێشانی ئەم چڵ و هەردەمە تامی جۆرە میوەیەك وە گوێگرتن لەو باڵندە و لەگەڵ ترسێکی زۆر لەمارو دووپشك و شێرو ئاژەڵە دڕندەکان کە زیانیان پێبگەیەنن لەدوای ئەوە پاپۆڕەکە دەمێك کەوتبووە ڕێ و

دوورکەوتبووەوە بەڵام ئەم کۆمەڵە هەر نەهاتەوە بیریان نە پاپۆڕو نەسەفەر تا وایان لێهات هەندێکیان هاتنەوە سەر رووبارەکە سەیریان کرد دەمێکە پاپۆڕەکە رۆیشتووە ئەوان بێئاگابوون لێی هەتا هەموویان مردن وە هەندێکیشیان لەناو چڕی دارستانی دوورگەکە دڕندە لەناوی بردن و وە هەندێکیشیان بێ سەرو شوێن بوون. ئەمانە هەمووی نمونەی دونیان ئەوانەی یەکەمجار گەڕانەوە وە بۆلای پاپۆڕەکە و شوێنی باشیان گرت ئەوانە هیچ گرنگییەکیان بەدونیا نەدا و سەرفرازبوون وە ئەوانەش دووەمجار گەڕانەوە بەشت و مەکەکانیانەوە کە هێنابوویان رزگاریان بوو بەڵام کردەوەی خراپیان هەبوو کە بووبە بۆگەن بەسەریانەوە، وە ئەوانەی کۆتایی بەبێ سەروشوێن نەگەڕانەوە تیایدا مردن و لەناوچوون ئەوانە بوون گرنگیان بەدونیا ئەدا تا دونیا لەناوی بردن بەبریق وباقەکەیەوە سەرقاڵی کردبوون لەهەموو بیرکردنەوەیەك.

نموونەی چوارەم/

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: نمونەی من و دونیا وەکو کۆمەڵێك وایە کۆچ دەکەن بەشوێنێکی زۆر دووردا هەرناگەنە ئاوەدانی تاوایان لێدێت هیچ هیوایەکیان نامێنێت و نان و ئاویان کەمێك پێ ماوە نازانن بیخۆن یاخود نەیخۆن رێگا ماوە یان نەماوە، تا بگەنە ئاوەدانی لەم کاتەدا پیاوێکیان لێ دەردەکەوێت لە دوورەوە ئەوانیش دەڵێن دیارە نزیك بووینەتەوە لە ئاوەدانی کە پیاوەکە ئەگاتە لایان پرسیاریان لێدەکات ئەوانیش دەڵێن ئەم شێوەیەین کە ئەمان بینیت. ئەڵێت ئەگەر بتانبەمە شوێنێك کانیاو سەوزە بێت چیم دەربارە دەکەن؟ وتیان هەرگیز لە قسەت لانادەین. ئەڵێت باشە پەیمان ئەدەن بەخوا کە راست دەکەن؟ ئەوانیش پەیمانی ئەدەن بەخوا بەهیچ شێوەیەك لەقسەی لانەدەن

پاشان ئەیان گەیەنێتە شوێنی سەوزەو کانیاو ماوەیەك تیایدا دەمێننەوە دوای ئەوە پێیان دەڵێت ئەی خەڵکی خۆتان ئامادەکەن بۆ کۆچکردن. ئەوانیش دەڵێن: بۆ کوێ؟ ئەویش دەڵێت: بۆ لای ئاوێك و کانیاوێك و سەوزاییەك زۆر خۆشتر و دڵگیرتر بێت لێرە. زۆربەی کۆمەڵەکە دەڵێن بەخوا شوێنی وامان دەست ناکەوێت و بەتەما نەبووین ئەمەشمان دەست کەوێت ژیانێکمان ناوێت لەمە باشتر بێت! وە لەو کۆمەڵە کەمێکیان ئەمێنێتەوە و ئەڵێن: ئەی ئێوە نەبوون پەیمانتان دا بەخوا لەقسەی ئەم پیاوە دەرنەچن؟ یەکەمجار راستی نەکرد ئێمەی هێنا بۆ ئێرە؟ ئەمجارەش هەر راست دەکات!! وەکو یەکەمجار. ئەو کۆمەڵە کەمەی بەگوێی پیاوەکەیان کرد لەگەڵیا رێکەوتن و کۆچیان کرد ئەوانیش کە مانەوە زۆر بوون ماوەیەك مانەوە تا دوژمن هێرشی بۆ هێنان و زۆریان کوژران ئەوەشی کە مایەوە بەدیل گیران.[١٧٦]

لەم نمونەیەدا پێغەمبەر (ﷺ) وەکو ئەو پیاوە وایە کە ئەمانی برد بۆ شوێنی باش ونەبڕاوە وە کەمێك بەراستی بەگوێیان کردو دوای کەوتن و رزگاریان بوو ئەوانیش کە بەگوێی ناکەن و باوەڕی پێناکەن وە گرنگیان داوە بەدونیا وەکو کۆمەڵە زۆرەکەیان بەسەردێت.

نمونەی پێنجەم/

موستەوریدی کوڕی شەداد دەڵێت: من لەگەڵ ئەوانەدابووم کە وەستابوون لەگەڵ پێغەمبەری خوا لەسەر مردارەوەبوویەك، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەمە دەبینن کە زۆر پیس و بێ نرخ بووە لای خاوەنەکەی بۆیە فڕێی داوە.. سوێند بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە دونیا لای خوا لەم مردارەوەبووە پیستر

[١٧٦] رواه إبن أبي الدنيا وأحمد والبزار والطبراني وفيه إنقطاع.

و بێنرخ تره.[١٧٧] لەبەرئەوە رەنگە لەو مردارەوەبووە خوری و پێستەکەی یەکێك سوودی لێوەرگرێت بەڵام دونیا ئەو سوودە نرخەشی نییە بۆیە لای خوا کەمترە.

نمونەی شەشەم/

نمونەی دونیا وەك خەڵك و دەریایەك وایە پێویستە لەسەر خەڵکی پاپۆڕی رزگاربوون لە (سفينە النجاە) بیبڕن و بپەڕنەوە ئەوبەر کە ماڵ و شوێنانی لێیە هەندێك لەخەڵکی نەفام تا نیوەی رێگاکە سوار پاپۆڕەکە دەبن لەنیوەیدا دەڵێن بەمەلەکردن دەیبڕین تا دەگەینە ئەوبەرەوە، ئەکەونە مەلەکردن هەتا هێزیان تیایە دەڕۆن دوای ئەوە هێزیان نامێنێت و ناتوانن مەلە بکەن تیا دەچن و ئەخنکێن، بەڵام ئەوانەی کە سواری پاپۆڕەکە بوون رزگاریان ئەبێت وە بەمەبەستی خۆیان ئەگەن وەکو ئەوانەی لەگەڵ پێغەمبەر نوحدا سەلامی خوای لێبێت وان کە بەسواری پاپۆڕەکە رزگاریان بوو.

لێرەدا پاپۆڕەکە وەکو پێغەمبەران سەلامی خوایان لێبێت وایە خوا ناردوونی بۆ رزگارکردنی ئادەمیزاد لە تیاچوون و نوقم بوون لەتاوان، دونیاش وەکو دەریایەکە ئەوەی تیارۆچێت ئەبێت بەمایەی لەناوبردنی.

نمونەی حەوتەم/

دونیا وەکو جامێك هەنگوین وایە کە مێش دەورەی لێئەدەن هەندێکیان لە لێواری جامەکە ئەنیشنەوە ئەوەی مەبەستیانە لێی دەخۆن و دوایی ئەفڕن وە ئەوانەی ویستی زۆر و تەماحاوین لەلێواری جامەکە تێر ناخۆن دەچنە ناوەڕاستی جامەکە بۆ خواردن تاوایان لێدێت نوقم دەبن و ناتوانن دەربچن.

نمونەی هەشتەم/

[١٧٧] رواه الترمذي برقم ٢٣٢١، صحيح سنن إبن ماجة الألباني رقم ٣٣١٨.

کۆمەڵێك لەشوێنێکدا نیشتەجێ دەبن و ماڵ و سامانی زۆریان دەبێت وە یەکێك پەیدا دەبێت هاواریان لێدەکات وە دەڵێ: ئەی خەڵکینە بەم دووچاوەی خۆم سوپایەکی گەورەی دوژمنم بینیوە لەو دیو ئەو چاڵە هەتا زووە بادەربچین وە ئێرە بەجێ بێڵین و رزگارمان بێت. زۆریان ئەڵێن چۆن ئێمە ئەم ماڵ و سامانە بەجێ بێڵین هەندێکیان بەگوێی دەکەن دەست دەکەن بە کۆچ کردن ئەوەی بۆیان بڕوات لەگەڵ خۆیان دەیبەن تا رزگاریان دەبێت و دەرئەچنە بەڵام ئەوانەی کە مانەوە دوژمن لەپڕ هێرشێك ئەدات بەسەریاندا و هەموویان لەناو دەبەن بەخۆیان و ماڵ و سامانیانەوە. کەواتە ئەوانەی گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوا ناکەن ئەنجامی کارەکانیان تیاچوونە، پێغەمبەر (ﷺ) لەفەرموودەیەکی (متفق علیه)[178] نمونەی خۆی و دونیا بەم شێوەیە باس دەکات.

نمونەی نۆیەم/

پێغەمبەری خوا مەسیحی کوڕی مەریەم (علیه السلام) دونیای لەشێوەی پیرەژنێکی پیردا بینی کە هەموو جۆرە خشڵێکی پێوە بوو پرسیاری لێکرد چەند شووت کردووە؟ وتی: لە ژمارە نایەت! فەرمووی: هەموویان مردن یاخود تەڵاقیان دایت؟ وتی: نەخێر بەڵکو هەموویانم کوشتووە. مەسیح سەلامی خوای لێبێت فەرمووی: تیاچوون بۆ ئەوانەی لەمەودوا شویان پێدەکەیت کە پەند لەوانەی پێشوو وەرناگرن و یەکەیەکە لەناویان دەبەیت و خۆیان ناپارێزن لەتۆ.

وە لە وتەیەکی تردا مەسیح دەفەرموێت: دونیا مەکەن بەخوای خۆتان بانەتان کات بەبەندەی خۆی وە بزانن بناغەی هەموو تاوانێك خۆشەویستی دنیایە رەنگە خۆشەویستی دنیا خەمو خەفەتێکی زۆر بەدوایدا بهێنێت خۆشی

[178] البخاري ٢١٨/٣ ومسلم ٢٢٨٣.

دنیا تالّی رۆژی دواییە، ڕێزمەگرن لەدنیا بالەرۆژی دوایی ڕێزگیراوبن، هەموو رۆژێکی راکێشانە بۆ تیاچوون و لەناوبردن ئەی بەنی ئیسرائیل ماڵەکانتان با وەك ماڵی میوان وابێت ئێوە هەر رێبوارن لەدونیادا، ئەی هاوەڵانم کێتان دەتوانێت لەسەر شەپۆلی ئاودا خانوو ماڵ دروست بکات؟! وە پرسیاریان لێکرد وتیان: پیاوێك دەچێت بەڕێگەیەکدا پارچە ئاڵتونێك ئەبینێت و خۆی لێ لائەدا و هەڵی ناگرێت و پیاوێکی تریش بەو رێگەیەدا ئەڕوات و هەڵیدەگرێتەوە سەرفی دەکات لەپێناو خوادا کامیان باشترە؟! فەرمووی: ئەوەیان کە ئاوڕی لێناداتەوەو هەڵیناگرێتەوە. ئەمە فەرموودەی مەسیحە (عليه السلام) کە حەزی نەکردووە بەهیچ جۆرێك گرنگی بدرێت بە دونیا لەبەرئەوە رەنگە ئەو ئاڵتونە ببێتە هۆی دووبەرەکایەتی و نەدرێت بەخاوەنی ماف رەوای خۆی (مستحق) وە کە ئەیاندرێتی ببێتە هۆی تاوانباری واتە بەکاری بێنن لەتاواندا واتە بەهۆی ئاڵتونەکەی ئەمەوە بوو تووشی تاوان بوون کەواتە هەڵنەگرتن و ئاوەڕنەدانەوە لێی باشترە.

هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) سامانی دونیای نەئەویست وە ئەگەر وەریشی بگرتایە سەرفی دەکرد لەپێناوی خوادا ئەمانە هەموویان ترساندن (الترهيب)ن بۆ ئادەمیزاد وە بۆ زۆر گرنگی نەدان بەدونیا نەك وازهێنان بەیەکجارەکی هەروەها دونیا نموونە کراوە بەخەو وە ژیانی بەخەو بینینەوە وە مردن بەهۆشکردنەوە و ئاگادار بوونەوە لەخەو دونیا کێڵگەیەکە کردەوە تیایدا تۆوەکەیەتی کە ئەیچێنن وەبەرهەمەکەی دوای دروێنە ئەکات وە نمونە کراوە بەخانوویەك دوو دەرگای هەبێت لەم دەرگایەوە دەچێتە ژوورەوە لەو دەرگایەوە دێتە دەرەوە. وە نمونەکراوە بە خواردنێکی بەتامو بۆن خۆش بەڵام ژەهراوی

کراوە ئەوەی ئەیخوات ئەیکوژێت و نموونە کراوە بەخواردنێك دوای ئەوەی ئەوەی لەش سوودی خۆی لێوەردەگرێت ئەگەر بمێنێتەوە لەلەشدا خاوەنەکەی تووشی ئێشو ئازار و ناخۆشی دەکات.

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعود خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: هەموو کەس لەدونیادا میوانە وە ئەوەی هەیەتی راسپاردەکانیەتی میوان لەسەر سەفەرە، ئەڕوات و راسپاردەیش دەدرێتەوە بەخاوەنەکەی. وە یەکێك پرسیار لە پێغەمبەر (ﷺ) دەکات چ کردەوەیەك بکەم باشە کە خواو خەڵکی خۆشیان بوێم؟ فەرمووی: دوورە پەرێز ببە لەدونیا خوا خۆشی دەوێیت.. دوورەپەرێز بە لە داواکردن لەخەڵکی خۆشەویست دەبی لای خەڵکی.[١٧٩]

❖ ئیمام ئەحمەد دەگێڕێتەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: سێ شت هەیە سوێندی لەسەر دەخۆم وە هەندێ شتتان پێ دەڵێم لەبەری بکەن ئەو سیانە سوێندی لەسەر ئەخۆم[١] هەر ماڵێك خێری لێبکرێت کەم نابێتەوە، هەر ستەمێکیان لەبەندەیەك کرد و ئارامی لەسەر گرت خوای گەورە هەر سەری دەخات و دەسەڵاتی پێ دەبەخشێت هەربەندەیە داوای کرد لەهەر کەسێك بۆ شتێك خوای گەورە هەر دەرگای پێویستییەکی تری لێدەکاتەوە.

وە ئەو شتانەش کە وتم لەبەری کەن دونیا بۆ چوارکەسە: بەندەیەك خوا سامان و زانینی پێ دەبەخشێت ئەو ماڵەی لەپێناوی خوا ئەبەخشێتەوە و یارمەتی خزمەکانی ئەدات، وە ئەزانێت چەندە مافی خوای تێدایە ئەی بەخشێت ئەم بەندەیە باشترین شوێنی هەیە لای خوا، وە بەندەیەك خوا زانستی

[١٧٩] صحيح سنن إبن ماجة ـ الألباني رقم ٣٣١٠.

[١] واتە پێغەمبەر سوێندی لەسەر دەخوات کە بێگومان وایە ئامانجی ئەو سیانەیە.

پێ دەبەخشێت بەڵامماڵی پێ نابەخشێت ئەڵێت ئەگەر ماڵم هەبوایە وەك فلاّن کەس ئەم بەخشیەوە. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەم دووانە لەپاداشتدا یەکسانن وە بەندەیەك خوا ماڵی پێدەبەخشێت وزانستی پێ نابەخشێت ماڵەکەی هەروا سەرف دەکات مافی خوای تیا نادات‌و یارمەتی خزم‌و کەسی نادات ئەمە خراپترین شوێنی هەیە لای خوا.. وە بەندەیەك خوا ماڵ و زانستی پێ نەبەخشیوە ئەڵێت خۆزگە ماڵم ببوایە وەکو فلاّنە کەس بم بەخشیایەتەوە بمبردایە بەرێوە (بەشدارە لەگەڵ دەوڵەمەندەکاندەکەدا بەگوێرەی نییەتی)[180].

پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت:

ئادەمیزاد رزگاری نابێت لەرۆژی دوایی تا پرسیاری لێنەکرێت لەچوار شتدا:

- ❖ تەمەنی لەپێناوی چیدا بردووتە سەر.
- ❖ وەکاتی گەنجیەتی لەپێناوی چیدا بەکارهێناوە.
- ❖ ماڵەکەی لە چ سەرچاوەیەك پەیداکردووەو لەپێناوی چیدا سەرفیکردوە
- ❖ وە لەو زانیاریەی ئەتزانی تا چەندێ کردەوەت پێکردووە.[181]

ئێستەش بەفەرموودەیەکی ئیمامی عەلی خوا لێی رازی بێت و حەسەنی بەسری خوا لێی رازی بێت کۆتایی پێ دێنین:

❖ عەلی کوڕی ئەبوتالێب خوا لێی رازی بێت ئەفەرموێت لەوەسفی دنیادا: دونیا خانوویەکە هەرکەس تێیدا گەنج بێت پیر دەبێت وە هەرکەس نەخۆش بێت پەشیمانە تێیدا و هەرکەس هەژاربێت تێیدا خەفەت بارە وە هەرکەس دەوڵەمەند بێت تێیدا تووشی بەڵاو ناخۆشی دەبێت وە لەحەڵاڵەکانی دونیادا لێپرسینەوە هەیە وە لە حەرامەکانیدا سزای ئاگرە.

---

[180] أخرجه: صحيح إبن ماجة الألباني رقم ٣٤٠٦ والترمذي ٢٣٢٥ ومسلم ٢٥٧٨.
[181] رواه الترمذي وقال حديث صحيح ٢٤١٦.

❖ وه حەسەنی بەسری خوا لێی رازی بێت لەنامەیەکدا بۆ عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ئەنوسێت: دونیا شوێنی کۆچکردنە نەك شوێنی داکوتان و مانەوە وە پێغەمبەر ئادەم (علیه السلام) لە سزای هەڵەکردنەکەیەوە نێراوەتە دونیا.

کەواتە شوێنێك کەلەئەنجامی سزادا بخرێتە ناوی ئەبێت چ خۆشی و حەواندنەوەیەکی تێدا بێت بەڵکو لەدنیادا بەشوێنی سزا دەوترێت بەندیخانە سجن بۆیە پێغەمبەری خوا (ﷺ) نمونەی دنیای بەبەندیخانە لێکداوتەوە بۆ موسڵمانان.[182]

بەڵگەی دەوڵەمەندەکان لەسەر پلەی دەوڵەمەندی لای خودا:

دوای گوێگرتنێکی دوورودرێژ و بێدەنگییەکی تەواو دەوڵەمەندەکانیش هەڵسان بەوتاردان چەند ئایەتەو حەدیسی و شیتەڵ کردنەوەیەکیان پێشکەش کرد بەمجۆرەی خوارەوەی دەستیان پێکرد:

یەکێکیان هەستا بەناوی دەوڵەمەندەکانەوە وتی: ئەی هەژارەکان باشترین بەڵگەو نمونەتان بۆ هێناینەوە ئێمەش ئەزانین ئەوەندەو چەندەهای ترتان هەیە بەلاّم درێژەتان پێدا وە خۆتان هێنایە سەر ئەو لایەنەی کە بەتەواوی سەرکەوتنو خاوەنی پلەی بەرزن و بەرامبەرەکەتان پلەی بەدەست نەهێناوە، بەلاّم ئێمەیش هەموو بەڵگەو نموونەکانمان ئەهێنین لەگەڵ نموونەو بەڵگەکانتان ئەیخەینە تەرازووی شەرع و ژیریەوە تا بۆمان دەرکەوێت باش لەباشتر بەلاّم بالەنێوانماندا دەربکەوێت و دەرچێت ئەو کەسەی کە شێوەی خۆی کردووە بەیەکێکی زۆر هەژارو کەمدەستی هەرچییەك پەیدا ئەکات ئەیخاتە سەریەك و

[182] رواه مسلم ٢٨٥٨ وصحیح إبن ماجة ٣٣٢١.

رژدی (پیسکە) و بێ سوود بۆ خۆی و خزم و خەڵکی وەبەرگی هەژاری پۆشیوە بۆ کۆکردنەوە زیاتر ئەگەر خوا پێی ببەخشێت پێخۆشحاڵە ئەگەر لێی بگرێتەوە وە نارەزایە، بێ ئاگا لــەخوداو دوای ئارەزووەکــانی دونیــای کــەوتووە یــاخود هەژارێکی نارازی لەسەر هەژاریەکەی بەردەوام نارەزایی دەردەبڕێــت بــەزمان و شێوە ئەگەر خوا شتێکی پێ ببەخشــێت رەزامەنــد وە ئەگــەر لێــی بگرێتــەوە نارەزایە، وە بەهەموو کاتێك هەوڵ دەدات بــۆ دونیــا، بــەڵام باســەیرێکی بــرا پێشووەکانمان (کاتی پێغەمبــەر و یاوەرەکــانی) بکــەین کــە هــەموو ژیانیــان پێشــبڕکێی بــووە بــۆ رەزامەنــدی خــواو رۆژی کۆتــایی هــەر بەهــەژارو دەوڵەمەندییەوە: ئەوانە برا بڕوادارەکانمان کە خەڵکی دەربارەیان دەڵێن کامیان بەرێزترین پلەیان بەرزترە لەکامیان هەژارانیان یا دەوڵەمەندیان؟! بــەڵام ئــەوان خۆیان سەیری ئەوەیان نەکردووە کامیان پلەیان بەرزترە لەکامیان بەڵکو سەیری ئەوەیان ئەکرد تا بزانن کامیان لەخوار کامیانەوەن لە پلەو سزای دوارۆژدا..

بەڵام لە قورئاندا لەچەندەها شوێندا باسی کردەوەی باش دەکات وە وەسفی خاوەنەکەی ئەکات وە ئەو کردەوانەش بەپارەو مــاڵ نــەبێت نایەتــە دی وەکــو (زەکات ، یارمەتی هەژاران ، و سەرفکردنی لەرێگەی چاکەدا وە خۆبەختکردن لەپێناوی خوا بەماڵ و ئامــادەکردنی پێداویســتی شــەڕو بەنــدە ئــازادکردن و خواردن بەخشینەوە لەکاتی گرانیدا ئارامی هەژار لەکوێیە ئەگــەر دەوڵەمەنــد یارمەتیان نەدات و رزگاریان نەکات لەبرسییەتی و تینوییەتی و بێ پۆشاکی و ماندوویی، ئارامی هەژار لەکوێیە بەرامبەر سوودی دەوڵەمەنــد کــە هــەوڵی سەرکەوتن ئەدات لە پێناوی خوادا و دوژمن لەناو بردن و بەرزکردنەوەی ئاین و دامەزراندنی وڵات بۆ بەڕێوەبردنی فەرمان و یاساکانی پەروەردگار.

❖ ئارامیی ئەبوزەر لەکوێ لەسەر هەژاری وشوکرانەی ئەبوبەکر لـەکوێ؟ کە چەندەها بەندەی ئەکڕیو ئازادی ئـەکرد لەژێرسـزای بـێ باوەڕەکانـدا! وە سەرفکردنی ماڵ لەپێناوی سـەرکەوتنی ئیسـلامدا! وەك پێغەمبـەر (ﷺ) دەفەرموێت: ماڵی هیچ کەس بەکەڵکم نەهات وەك ماڵی ئەبوبەکر[183].

❖ ئارامیی هەژارانی (أهل الصفة) لەکوێ و ئەو هـەموو سـەرفکردنی ماڵە لەپێناوی ڕێکخستنی سەربازانی ئیسلام بۆ پاراستنی دەوڵەتی ئیسلام و بڵاوکردنەوەی ئاینی پیرۆز لەکوێ؟ وەك پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەی ئیمـامی عوسمان کەبەماڵەکەی سوپایەکی زۆری ڕێکخست دەفەرموێت: هەرچی بکات عوسمان لەمڕۆوە بەدواوە زیان ناکات.[184] وە فەرموویەتی: خوالێت خۆش بێت ئەی عوسمان ئەوەی بە ئاشکرا ئەیکەیت و وە ئەوەی بەنهێنی.

❖ ئەگەر سەیرێکی قورئـان بکـەین ئـەبینین ئەوەنـدەی بـاس و وەسـفی چاکەکاران دەکات ئەوەندە وەسفی هەژارو ئارامگر ناکـات، وەك پێغەمبـەر (ﷺ) دەفـەرموێت: ئـەو دەسـتەی لەسـەرەوەیە باشـترە لـەو دەسـتەی لەخوارەوەیە.[185] دەستی سەرەوە دەستی خێرەومەندەکەیە وە خوا بەپێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ﴿ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ﴾[186] هەژارو کەمدەسـت بوویـت دەوڵەمەندی کردیت، بێگومان خوا لە چـۆنیەتیەکەوە پێغەمبـەر نابـات بـۆ چۆنیەتیەکی تر ئەگەر باشتر نەبێت، واتە هەژاری بـۆ دەوڵەمەنـدی. کەواتـە دەوڵەمەندی خێرەو باشترە. بەڵام عەمری کوڕی عاص تەفسیری ئـەم ئایەتـە

[183] كتاب فضائل الصحابة ـ إمام أحمد ٢٥ إسناده صحيح.
[184] صحيح الترمذي ـ الألباني ـ ٢٩٢٠ والحاكم ٣١٠٢ وصححه.
[185] البخاري ١٩٣/٢ ومسلم ٧٥/٣.
[186] سورة الضحى/ آية ٨.

بەم شێوەیە ناکات و بەرپەرچی دەداتەوە و دەڵێت: ئەو کاتە عەرەب بەگشتی بێ دەسەڵات و هەژار بوون ئەمە تێبینیەکە کە تێکەڵی باسەکەمان کرد.

❖ وە دەوڵەمەندی لەگەڵ سوپاس و ستایشی خوادا ڕێزو بەزەییە ﴿ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾[١٨٧] وە هەر دەوڵەمەندە ڕەزامەندەکان دەبنە هۆی ئەوەی کە هەژارە ئارامگرەکان خواپەرستی بکەن بە یارمەتیدان و چاکەکردن لەگەڵیاندا وە یارمەتیدانیان بۆ خواپەرستی وە بێگومان پاداشتی دەوڵەمەندەکانیشی تێدایە بەبێ ئەوەی لەپاداشتی ئەوان کەم بێتەوە وەك ڕۆژوو شکاندنی ڕۆژوەوانێك ڕزگاربوونە لەدۆزەخ و لێخۆشبوونی هەیە لای خوا وە پاداشتی وەکو ڕۆژوەوانەکەیە.

❖ عومەری کوڕی خەتاب خوا لێی ڕازی بێت دەفەرموێت: خێروخێرات پاراستنی ئادەمیزادە لە ئاگر.

❖ وە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: خێرو خێرات سزای گۆڕ سارد دەکاتەوە لەسەر خاوەنەکەی وە دەبێتە سێبەر بۆی لە ڕۆژی دواییدا، لەژێریدا پشوو دەدات تا ڕزگاری ئەبێت لە دادگا.

❖ وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: خێرو خێرات هەڵەو خراپە لا دەبات وەك ئاو ئاگر دەکوژێنێتەوە[١٨٨].

❖ وەهەموو خێرو چاکەیەك بەڵا دەگێڕێتەوە وە ئەگەر خوا خۆش بووبێت لەیەکێك لەبەر ئەوەی سەگێکی تینوی تێر ئاو کردبێت دەبێت پاداشتی ئەوانە

[١٨٧] سورة البقرة/ آية ١٠٥.
[١٨٨] ضعيف سنن إبن ماجة الألباني برقم ٩٢٢ وضعيف برقم ١٩٠١.

چۆن بێت کە چەندەها ئادەمیزادیان لەبرسیەتی و تینویەتی و بێ بەرگی رزگار کردووە.

❖ وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمویێت:[١٨٩] خۆتان بپارێزن لـەدۆزەخ ئەگـەر بەلەتە خورمایەکیش بێت ئەگەر نەتان بوو بە وتەو قسەیەکی بـاش. ئەگـەر نەیان بوو بەماڵ ئەوە بابە قسە بێت. کەواتە ماڵ لە پێشترە سەرەرای ئـەوەی کە چەندەها جار خوا خۆشەویستی خۆی دەردەبڕێت بەرامبەر بە خێرکـردن و یارمەتیدان وە هەر بەبۆنەی ماڵەوە برایەتی و دۆستایەتی پێك دێت.

❖ وە لەیارمەتیدانی خەڵکیدا سوودێکی زۆری تێدایە کە ناژمێدرێت وەك ئیبراهیمی نەخعی خوا لێی رازی بێت دەڵێت: خێرو خێرات سـتەم لەسـەرت لادەبات وە تاوان لا دەبات وە ماڵ دەپارێزێت وە رۆزی زیاد دەکات وە دڵـت خۆش دەکات وە دەبێتـە شـوێنی بـڕواو گومـانی باشـی خـەڵکی و دوورت دەخاتەوە لەخراپە هەروەك پیسکەی ئەبێتە هـۆی شـوێنی گومـانی خراپـی خەڵکی وە هەموو چاکەیەکت لەناودەبات و دڵگران و بەرچاوتەنگ دەبیت.

❖ چاکەکردن شەیتانت لێ دوور دەکەوێتەوە دڵ و دەروونت پاك دەبێـت و خۆشەویست ئەبیت لای خواو خەڵکی وە دەبێتـە هـۆی شـاردنەوەی هـەموو ناتەواویەکت وە تەمەنت زیاد دەکات و ئەبێتـە نـزای خێـری خـەڵکی بـۆت لەرۆژی دواییدا وە داوای لێخۆشبوونت بـۆ دەکـات لای خـوا ئینشـائەڵلا وە دەبێتە هۆی لابردنی هـەموو خراپەیـەك لـەدونیا و رۆژی دواییـدا وە هانـت دەدات بۆ کردنی چاکەی زیاتر. وە سەرەرای ئەوەی هەرچاکەیەکی پێ بکەیت لە رۆژی دواییدا بەو وێنەیە پاداشتت دەدرێتەوە.

[١٨٩] مسلم ٧٠/١ والترمذي ١٤٩/٤ وأحمد ٣٥٩/٤.

❖ وه پێغەمبەر (ﷺ) لەچەندەها فەرموودەدا ئاگادارمان دەكاتەوە هەركەس پۆشاكێك بۆ موسوڵمانێك بكات خوا لە پۆشاكی رازاوەی بەهەشت ئەیپۆشێ وە هەركەسێك برسییەك تێر بكات خوا لەمیوەی بەهەشت تێری دەكات وە هەركەسێك بەندەیەكی ئازاد بكات خوا هەموو ئەندامەكانی لەشی ئەو كەسە رزگار دەكات لە دۆزەخ دەست بەدەست و قاچ بەقاچ.. وە هەركەسێك نارەحەتیەك ئاسان بكات لەسەر موسوڵمانێك خوا لەنارەحەتی دونیاو رۆژیی دوایی رزگاری دەكات وە هەركەسێك بەڵایەك لەسەر موسوڵمانێك لابدات خوا لە قیامەت ئەیپارێزێت خوا لەگەڵ ئەو كەسەدایە كە بەردەوام لەگەڵ براكەیدایە بە یارمەتی. ئەمانە هەمووی فەرموودەو وتە جوانەكانی پێغەمبەرن (ﷺ) وە ئەمانە هیچی بەماڵ و سامان نەبێت نایەتە دی، لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە دژایەتی ئارامی هەژاران ناكەین بەلام ئارامگرتن لەكوێ و ئەم پلە بەرزانە لەكوێ كە بەبۆنەی دەسەڵاتی دونیاوە دێتە دی؟!

❖ پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: چاوتێبڕین (حسود)ی لەدوو شتتدا نییە پیاوێك قورئانی لەبەر بێت بەشەو و رۆژ نوێژ بكات وە تێیدا بیخوێنێت وە پیاوێك خوا سامان و ماڵی پێ ببەخشێت و شەو و رۆژ خەریكی بەخشینەوەی بێت لەپێناوی خوادا.[١٩٠] لێرەدا پێغەمبەر (ﷺ) دەوڵەمەندی و بەخشینەوەی لەپێناوی خوا خستوەتە ریزی قورئان و شەونوێژ و.. بێگومان هەروەك لەفەرموودەكەی پێشوودا كەباستان كرد كە دەوڵەمەند دەوڵەمەندییەكەی بە زانستەكەی بەكار ئەهێناو باشترین شوێنی بوو لای خوا بەلام هەژارە كە بەزانستەكەی خۆزگەی پێدەخواست و نیەتی وابوو ئەگەر

[١٩٠] رواه البخاري ٩/٦٥ ، وصحيح سنن إبن ماجه ٣٣٩٣ ومسلم.

ئەویش دەوڵەمەند بوایە وەکو ئەو ئەبوو لێرەدا هــەردووکیان پاداشــتیان وەك یەکــە لەســەر کــردەوەو نیــەت وەئــەوەیش بــزانین دەوڵەمەندەکــە کــردەوەو نیەتەکەی هەیە بەڵام هەژارەکە نیتەکەی هەیە لەگەڵ وتنیدایە بــەزمان ئــیتر کردەوەی نییە کەواتە بنەڕەتی پاداشت بۆ دەوڵەمەندەکەیــە لەگــەڵ ئەوەشــدا پاداشتیش هەیە بۆ هەژارەکە لەسەر نیەتەکەی بەڵام پاداشت لای خوا پلــەی زۆری هەیە هەروەك یــەکێك نیــەتی هــەبێت بچــێت بــۆ حــەج وە بەتــەواوی حەجەکە بکات لەگەڵ ئەوەشدا لەپێشدا نیەتی هەبووە لێرەدا ئەوەی چووە بۆ حەجەکە بە نیەتەکەوە پاداشتی زیاترە لەوەی کــە بــەس نیەتەکــەی هەیــە و ماڵی نییە پێــی بــڕوات بۆحــەجکردن پێغەمبــەر (ﷺ) دەفــەرموێت: ئــەو کەسەی بەدڵێکی تەواو ئاواتی ئەوە بێت بەپلەی شەهیدی بگات بەخوا پلەی شەهیدی پیَ دەبەخشێت ئەگەر لەسەر جێگــادا بێــت[191]. واتــە پلەیــەك لــە پلەکانی شەهیدی پێدەبەخشێت کە سەد پلەیە ئیتر وەك پێغەمبەر هــەواڵمان پیَ ئەدات پاداشتی خێر لەیەکەوە تا دەو تا سەد لەسەدەوە تا حــەوت ســەد زیاتریش بەگوێرەی نیتەکەی.[1]

❖ هەروەها کاتێك هەژارەکان گەڕانەوە بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) وتیــان: ئەو زیکرەی بە ئێمەت پێشاندا لەدوای نوێژەکەوە بیکەین پاداشــتمان هەیــە وەك پاداشــتی کــردەوەی دەوڵەمەنــدەکان ئێســتا دەوڵەمەنــدەکان ئەمــەیان بیستووە ئەوانیش سەرەرای کردەوەکانیان ئەم زیکرانە دەخــوێنن، پێغەمبــەر

[191] رواه مسلم ٤٩/٦.

[1] هەروەك چۆن خوا دەفەرموێت ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ سوره البقره/ ئایە ٢٦١.

(ﷺ) فەرمووی: ﴿ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ﴾ ئەوە ڕێزو پلەیەکە خوا دەیبەخشێت بەهەرکەسێك ویستی هەبوو.. بەڵام لەگێڕانەوەیەکی تردا پێغەمبەر دوای ئەوە پێیان دەفەرموێت: ئەی مژدەتان نەدەمێ کە هەژارە موسڵمانەکان لە پێش دەوڵەمەندە موسوڵمانەکاندا دەچنە بەهەشتەوە بەپێنج سەد ساڵ[١٩١] کەواتە لێرەدا هەژارەکان لەجیاتی ئەو کردەوەی دەوڵەمەندانە خاڵێکی تریان هەیە ئەویش ئەوەیە لەپێش دەوڵەمەندەکانەوە دەچنە بەهەشتەوە بەسەلامەتی بەڵام لەبەر نەبوونی دادگایی و لێپرسینەوەی قورس بەسەریانەوە نەك پلە بەرزی دەوڵەمەندی مایەی خێرە بۆیە خوا بەخێر ناوی دەبات ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ ... ﴾[١٩٢] ئەگەر یەکێك لەسەرەمەرگدا پارەو ماڵ و خێرێکی بەجێهێشت بۆ ئەوانەی دوای خۆی. وە دەفەرموێت: ﴿ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴾[١٩٣] وە ئەگەر پارەو ماڵ و هۆیەکی سەرەکی نەبێت بۆ هەڵسوراندنی ژیان خوا فەرمانی نەدەدا کە بیپارێزێت لەدەستی منداڵ و شێت و تێکچوو وەك پێغەمبەر (ﷺ) بەسەعدی فەرموو: ماڵی باش بۆ پیاوی باش[١٩٤].

وە سەعیدی کوڕی موسەییب خوا لێی ڕازی بێت دەڵێت: ئەو کەسە خێری تێدا نییە کە نایەوێت پارەو ماڵ کۆبکاتەوە تا یارمەتی خزم و کەسوکارو خەڵکی پێبدات وە مافی خوای لێبدات.[١٩٥]

---

[١٩١] وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴾ سورة الحج/ آية ٤٧.
[١٩٢] سورة البقرة/ آية ١٨٠.
[١٩٣] سورة العاديات/ آية ٨.
[١٩٤] صحيح المسند مقبل بن ربيع الوادعي ١٠٠٩ وصححه الألاني مشكلة الفقر ١ غاية المرام ٤٥٤ وأحمد في فضائل الصحابة ١٧٤٥.
[١٩٥] تلبس إبليس إبن الفرج الجوزي ص١٨١.

وه خوای گەورە خێرو بەخشندەی خستۆتە پێش کارە چاکەکانی ترەوە ﴿ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾[195].

سوفیانی سەوری خوا لێی رازی بێت دەفەرمویێت: سامان وماڵ لە ئەمڕۆی ئێمەدا چەکی موسڵمانە.[⇥⇥⇥]

واتە وەکو چەك بەکاردەهێنرێت بۆ خۆپاراستن ئەمانە هەمووی بەڵگەن لەسەر باشی دەوڵەمەندی بەڵام نەك دەوڵەمەندییەك نەزانێت چۆن سەرفی بکات وە ئەیدات بەخاوەنی راستی خۆی وە هەردەم دڵی بەدەوڵەمەندییەکەیەوە بەستراوبێت تا لێی کەمەوە نەبێت، بێئاگایی کردووە لەخواو رۆژی دوایی وە هەر سەرفی بکات لەپێناوی نەفس و ئارەزووەکانی دنیادا.

هەروەك پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمویێت: لەناوچێت بەندەی دینار و درهەم ئەگەر زیادبوو پێی خۆشەو ئەگەر کەمی کرد نارەزایە.[196] هەر بەبۆنەی ماڵەوە دەتوانیت خواپەرستی بکەیت و حەج و خۆبەختکردن و مزگەوت کردنەوەو بەندە ئازادکردن وەهەر بەماڵ ئەتوانیت ژنی پێبهێنیت کە یارمەتیت ئەدات بۆ ئەوەی ئیمانت پێی دابمەزرێت وە باشترە لە نوێژی سوننەت وە هەر بەبۆنەی دەوڵەمەندییەوە سیفەتی بەخشندەیی و سەربەرزی ئەبێت وە ئەبێتە هۆی دۆستایەتی و خۆشەویستی وە هۆی گەیشتن بە پلەی بەرزی رەزامەندی خوا.

[195] سورة الحديد/ آية ١٨.

[⇥⇥⇥] تلبس إبليس إبن الفرج الجوزي ص١٨١.

[196] رواه البخاري ١١/ ٢٥٣ صحيح سنن إبن ماجة ـ ألألباني ٣٣٣٦.

هەروەك هەندێ لە سەلەف فەرمووویانە پلە بەرز لای خوا بەدەست ناهێنیت ئەگەر بەکردەوە نەبێت وە کردەوەش بــەس بــەماڵ دەکرێــت. وە هەنــدێکیان فەرموویانە ئەی خوایە من لەو بەندانەتم کە بەس دەوڵەمەندی بەکەڵکم دێت. هەروەك قەیسی کوڕی سەعد ئەم داواکارییەی وتووە. بەڵام هەندێکیش وەکو ئەبوزەر و هاوڕێکانی کەمدەستی و هەژاریان هەڵبژاردووە بۆخۆیان. وە هــەر بەو ماڵە ئەچێتە بەرزترین پلەی بەهەشتەوە وە هەر بەو ماڵــەیش ئەکەوێتــە ناوەڕاستی دۆزەخەوە وەکو ئەو ســیانەی کــە خــوا تاقیکردنــەوە (کوێرەکــەو گولەکەو کەچەڵەکە) لە ئەنجامدا تەنها کوێرەکە دەرچوو لەبەرئەوەی سوپاسی خوای کرد. وە ئەیزانی ئەمە خوا پێی بەخشیوە.

خۆبەختکردن (جهاد) بەرهەمی هــەرە لوتکــەی کردەوەیــە خۆبــەختکردن (جهاد) بەماڵ و سامان دەکرێت لەگەڵ دەروون‌دا وەهەندێ جاریش ماڵ باشترە لە دەروون (نفس). هەروەك ئیمامی عوسمان خوا لێی رازی بێت پلەو پایــەی بەرزترە تا ئیمامی عەلی خوا لێی رازی بێت کــە زووتــر موســڵمان بــووە وە بەردەوامیش بەشداری جیهادی کردووە لەبەرئەوەی ئیمامی عوسمان خوا لێــی رازی بێت بەپارەوماڵ سەدەها خۆبەختکەری (مجاهــد)ی رێکدەخســت بــەڵکو سوپایەکی ئەرازاندەوە بەهەموو پێداویستییەکانی شەڕەوە.

❖ زوبێری کوڕی عەوام و عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف زۆر بەرێزتر بــوون لە زۆری هاوەڵەکان (أصحاب) و (أهل الصفة) هــەژارەکانی مەککــە لــە سوچێکی مزگەوتەکەدا بوون لەبەر ئەوە زوبێــر و عەبــدولرەحمان دەوڵەمەنــد بوون و لەپێناوی خوادا و بەرزکردنەوەی ئاینیدا ســەرفیان ئــەکرد و هــەوڵیان

دەدا. وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: هەرکەسێك ماڵ و منداڵی بەدەوڵەمەندی بەجێبهێڵێت باشترە لەوەی بەهەژاری بەجێیان بهێڵێت.

❖ هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) بە سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص فەرموو: ئەگەر خێزانەکەت بەدەوڵەمەندی بەجێبهێڵێت باشترە لەوەی بەهەژاری بەجێیان بهێڵێت وە دەست لە خەڵکی پان بکەنەوە.[197]

❖ وەجارێك باسی پیاوێکیان بۆ پێغەمبەر (ﷺ) گێڕایەوە کە بەڕۆژوو بوو وە بەشەویش شەونوێژ دەکات هەرخەریکی خواپەرستییە. فەرمووی: کێ خزمەت و خواردنی ئەدات؟ وتیان: براکەی. فەرمووی: براکەی باشترە لەو (واتە خێر و چاکەی زیاترە لە براکەی تری). وە دەفەرموێت هیچ باشە و چاکەیەك نییە لەوکەسەدا کە حەز لەماڵ ناکات تاوەکو یارمەتی خزمەکانی بدات و پێ سپاردەکانی پێ بداتەوە وە پێویستی بەیارمەتی بەندەکانی خوانەمێنێت.

❖ وە ئەفەرموێت: هەرکەسێك پێویستیەك لاببات لەسەر برایەکییەوە لەدونیادا خوای گەورە حەفتا پێویستی لا ئەبات بەسەریەوە لەڕۆژی دواییدا.

❖ وە دەفەرموێت: خوا موسوڵمانی خاوەنکاری خۆش دەوێت[198]. وە پێغەمبەر (ﷺ) لەزۆر پاڕانەوەدا داوای لەخوا کردووە لە هەژاری بیپارێزێت وەك دەفەرموێت: (اللهم إني أعوذ بك من الكفر والفقر)[199]. واتە:

[197] البخاری ۱۳۲/۳ ومسلم ۱٦۲۸.
[198] كتاب الفتوحات الربانية بالخطب والمواظع القرآنية. محمد سالم البيمانى ص۱۰۸.
[199] صحيح سنن أبي داود ۹٥۹/۳.

خوایە بمپارێزیت لەبێباوەڕی و هەژاری. وە هەر هەژاریە ئەبێتە هۆی بێ باوەڕی.

وەلەگەڵ ئەوەشدا دژایەتی ئەوە ناکەین کە پێغەمبەر (ﷺ) هەژار بووە و خوا دەوڵەمەندی کردووە وە دەرگای بەزەیی بۆ کردوەتەوە، هەروەك خواردنی ساڵێکی ئەدا بە خێزانەکانی وە بەشی هەبووە لەوشتانەی کەلەشەڕدا گیراوە وەك دەفەرمویت: ﴿ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ ﴾[200] وە پێغەمبەر (ﷺ) لەخوای خۆی پاڕایەوە کە موسوڵمانان بەگرانی لەناونەچن.[201]

ئەگەر دەوڵەمەندی سوپاسگوزار بەڵگە بێنێتەوە لەسەر ژیان و حاڵی پێغەمبەر (ﷺ) لێی تێناگات و نایەتە دی هەتا ئەو کردەوانە نەکات کە پێغەمبەر (ﷺ) کردوویەتی وە ئەگەر هەژاری ئارامگریش بەڵگە بێنێتەوە لەسەر ژیان و حاڵی پێغەمبەر (ﷺ) لێی تێناگات و نایەتە دی تا ئەو کردەوانە نەکات کە پێغەمبەری خوا کردوویەتی..

هاوڕێیانی بەڕێز: هەژارانی ئارامگر باسی دوورکەوتنەوە و (زهد)[*] تان کرد لەدونیا بەڵام زوهدو دوورکەوتنەوەی دەوڵەمەند لەخراپە پلەی بەرزترە لەبەرئەوەی لەبەردەستایەتی و دەسەڵاتی هەیە بەسەریا و نایکات بەڵام هەژار نیەتی و دەسەڵاتی بەسەردا نییە گرنگی بەلایەنی دونیاش نەدات لەبەرئەوە کە نیەتی.

---

[200] سورة الحشر/ آية ٧.
[201] رواه مسلم.
[*] زهد: واتای ئەوەیە خۆت بپارێزیت لەزۆر گرنگی نەدان بەجلوبەرگ و خواردنەوە و ئارەزوواتی دنیا.

❖ له پێغەمبەر (ﷺ)ەوە دەگێڕنەوە: زوهد لەدنیادا ئەوە نییە حەڵاڵ حەرام بکرێت، لەناوی بدەی، زوهد ئەوەیە پشت بەخوا ببەستێت لە رزق و رۆزی دونیادا و پشت بەخۆت نەبەستیت ئەگەر بەڵات بەسەرەوە بوو لەبەر پاداشتی حەز بکەی بەسەرتەوە بێت.[٢٠٢]

❖ پرسیارن کرد لە ئیمامی ئەحمەد خوا لێی رازی بێت: ئەگەر یەکێك هەزار دیناری هەبێت ئایا زوهدی تێدایە؟ وتی: بەڵێ بەمەرجێك ئەگەر زیادبوو پێی خۆش نەبێت وە کەم بوو پێی ناخۆش نەبێت.

❖ وە زانای بەرز ئیبن تەیمیە خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: زوهد ئەوەیە دووربکەویتەوە لەوەی کە بەکەڵکت نایەت وە وەرعیش ئەوەیە دووربکەوێتەوە لەوەی زیانت پێ دەگەیەنێت.

❖ وەهەندێك دەفەرموون: خاوەنی زوهد ئەو کەسەیە کە زۆربوونی حەڵاڵ نەبێتە هۆی بێ ئاگایی لە سوپاسگوزاری یان وە رووتێکردنی زۆری حەرام نەبێتە هۆی نەمانی ئارامیان، کەواتە بڕواداری بە هێزو توانا خۆشەویست و چاکترە لای پەروەردگار، وە ئیتر بزانین چ لایەك بەتوانا و کارمەندترە لەکارەکانیاندا خوای گەورە یارمەتی هەموو لایەك بدات بۆ کاری خێرو چاکەو وەرگیراو.

هەڵسەنگاندنی باسەکە:

[٢٠٢] ضعيف الترمذي الألباني رقم ٤٠٥، وضعيف إبن ماجة الألباني رقم ٤١٠٠، وضعيف الجامع الصغير ٣١٩٤.

لەدوای باسی بابەتەکـە بەشـێوەیەکی دوورودرێـژ لەهـەردوولادا لـەنێوان هەژارەکان و دەوڵەمەندەکاندا یاخود ئارامگرتن و سوپاسگوزاری پێویستی بەوە هەیە کە خوێنەر بۆی یەك لابێتەوە کام لایەن پلەی بەزترە و یاخود باشترە لەوی تریان.

ئیمامی ئیبن قەیم هەڵدەستێت بەگونجاندن و هەڵسەنگاندنی بابەتەکە وەکو ئەنجامێکی زانیاری بۆ یەکلاکردنەوەی باسەکە لەگـەڵ رەچـاوکردنی پلـەوکاری هەردوولادا وە دەفەرموێت:

نهێنی بابەتەکە ئەوەیە کە: رێگەی هەژاری و نەداری رێگەیەکی سەلامەت و دوور لە هەموو ئاڵۆزییەکە، وە رێگـەی دەوڵەمەنـدی بـوون رێگەیـەکی پـڕ ئاڵۆزی و لێپرسینەوەیە وە ئەگەر بێتو مافی خـوای تێـدا بـدات و یارمـەتی نەداران و لێقەوماوان و .. بکات ئەوا رێگەکـەی رزگـاربوون و بەدەسـتهێنانی هەموو خێرێکە کە ئەم رێگەیە لەسەروو رێگـەی سـەلامەتی هەژارەکانەوەیـە بەڵام رێگەکە پڕە لەترسناکی وە ئاگالێبوونێکی وردی دەوێت بۆ کۆکردنـەوەی سامان و سەرفکردنی کەواتە هەژارەکە وەکو نەخۆشێك وایە کە نەخۆشـیەکەی نایـەڵێت تووشـی تـاوان ببێـت وە دەوڵەمەندەکـە وەکـو موجاهیـدێك و مامۆسـتایەکی خێـر لـەناو خەڵکیـدا وایـە پێویسـتی بـە زۆر وردەکـاریی و بەئاگابوون هەیە.. وە پرسیاریش بکرێت کامیان پلە بەرزترە و باشـترە، ئەمـە وەکو پرسیارکردنە لەخواردن و خواردنەوە کە بەبێ یەك نابن کەواتە بەجێهێنانی فەرمانەکانی خوا نایەتەدی بە (صبر و شکر) نەبێت وە هەروەها خۆپاراستن لـە قەدەغـەکراوەکانی خـوا نایەتـە دی بـەبێ (صـبر و شـکر) ئـارامگرتن و سوپاسکردنی خوا نەبێت وە هەربەڵایەك بەسـەر هەرکەسـێکدا بێـت ئـارامی

لەسەر گرت مانای سوپاسی خوای لەسەر کـردووە، واتــە ئـەنجامی ئـارامی و یەکەی شوکرە کەواتە هەرسێ بەشەکەی (صبر) کە ئەم سیانەی پێشوو بوو (أمر و نهی و مصائب) (صبر و شکر) ئارامی و سوپاسکردن تێکەڵیانە وە پەیوەست و نەپچڕاون بەیەکەوە، دەرکەوت دوو بابەتەکە زۆر لەیەکەوە نزیکن جیاوازیـان ئەوەندە نییە بەڵکو تەواوکەری یەکن، بەڵام پرسیارێکی تردێتە پێشـەوە: ئایـا ئەگەر هەردووکیان لـەرێكو هاوێنـەی یەکتریـدا بـوون کامیـان باشـترە واتـە دەوڵەمەند کە کەسێکی باوەڕداربوو خواناس بوو لەکردەوەکانیدا و هەژارەکەش بەهەمان شێوە کەسێکی بـاوەڕدار و خوانـاس بـوو لـەکردەوە و ژیـان دا ئایـا کامیان پلەو پایەیان بەرزترە؟

وەڵام: ئەو کەسەیانە کە زۆر گرنگی دەدات بەفەرمان و سونەتەکانی واجب و مندوب تیایدا واتە زیاتر فەرمانەکانی خوا و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) تێدا رەچاو دەکات وەك خوا دەفەرموێت ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾[٢٠٣] وە پلە بەرزیەتی لای خوای گەورە ئەگەڕێتەوە بۆ بەڕیوەبردنی کارەکە بە (واجب و مندوب)ەکان وەکو پێغەمبەر (ﷺ) لەفەرموودەیەکی قودسیدا دەفـەرموێت: (ماتقرب إلي عبد بمثل مداومة ماافترضت عليه ولايزال عبدي يتقرب الي بالنوافل حتى أحبه)[٢٠٤].

واتە: بەندەیەك لەمن نزیك نابێتەوە بەوێنەی ئەوانەی کە فەرمان و واجـبم کردووە لەسەری وە بەردەوام لەمن نزیك دەبێتەوە بەکردنی سـوننەتەکان هـەتا خۆشم دەوێت کەواتە هـەر کامێکیـان زیـاتر وردتـر فـەرمان و سـوونەتەکان

---

[٢٠٣] سورة الحجرات/ آية ١٣.
[٢٠٤] البخاري ٢٩٢/١١.

بەرێوەبرد ئەوەیان بە (تقوی) و خواناسترە و پلەی بەرزترە لەوی تریان ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ وە ئەگەر هەردووکیان بە تقوی بوون ئەوا هەردووکیان باش و پلە بەرزن، وە بەڵگەیەکی بەهێزترمان بۆ ئەم بابەتە ژیانی دوو پێغەمبەری خوان علیه السلام کە یەکەمیان سولەیمان علیه السلام کە پاشا و دەسەڵاتدارو بەهێزبوو تەنانەت باڵندەو جیهانی جنی بۆ تەرخانکرا بوو لەژێر دەسەڵاتیدا سەرەرای ئەم هەموو بوون و دەسەڵاتە پێغەمبەرێك و خواناسێکی پەروەردگار بوو خوای گەورە وەسفی دەکات دەفەرموێت: ﴿ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴾[٢٠٥] واتە سولەیمان باشترین بەندە بوو لەبەرئەوەی باشترین خواناسی و گوێرایەڵی و پشت بەستن بەخوای خۆی تێدا بوو وە ئەیفەرموو: ﴿.. قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ﴾[٢٠٦].

دانی بەوەدا نا کە هەموو نیعمەتی خوایە و بۆ تاقیکردنەوەیەتی ئەگەر هەردەوڵەمەندێك خواناس بێت بەباشی ئەوا وەکو سولەیمان (علیه السلام)ە.

وە پێغەمبەری دووەمان (ایوب) علیه السلام کە خاوەنی ١٨ ساڵ و بەڵاو ناخۆشییەکانی ژیان بوو ئارام گرێکی بەناوبانگ بوو وە خوای گەورە وەسفی ئارامە پڕ خواناسییەکەی دەکات بەهەمان شێوازی وەسفی سولەیمان علیه السلام وە دەفەرموێت ﴿ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴾[٢٠٧].

أیوب علیه السلام نموونەی هەژارە خاوەن بەڵاو ناخۆشیەکانی ژیانە، لێرە بۆمان دەردەکەوێت کە (صبر و شکر) هەردووکیان لای خوای گەورە پلەو پایە بەرزن وە کامیان زیاتر رۆچوو بێت لەخواناسیدا ئەوەیان لای خوای گەورە و

[٢٠٥] سورة ص/ آية ٣٠.
[٢٠٦] سورة النمل/ آية ٤٠.
[٢٠٧] سورة ص/ آية ٤٤.

باشترین بەندە و خواناسە وە ئەگەر هەردووکیانی هەبێت ئەوا هەردووکیان وەك بینیمان خوای گەورە بەیەك شێواز باسو وەسفی (سولەیمان و ئەیوب)مان بۆ دەکات کە باشترین خواناس بوون (نعم العبد إنه أواب) بۆ هەردووکیان ئەم شێوە بەکاردەهێنێت کەواتە (صبر و شکر) هۆکارێکن بۆ تاقیکردنەوەی ئادەمیزادو بەدەست هێنانی پلەی بەرز لای خوای گەورە وە هەریەکەیان رێگەیەکن بۆ کۆمەڵە کەسێك وەکو هەموو جۆرەکانی پەرستن (عبادە) وەك سولەیمان علیه السلام فەرمووی (لیبلوني ـ أشکر) خوای گەورە تاقیم دەکاتەوە تاکو سوپاسی خوا ئەکەم یان نا؟

وەخوای گەورە هەردووکیانی بەتاقیکردنەوە باسکردووە ﴿ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ (١٥) وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴾[٢٠٨] وە دەفەرموێت ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾[٢٠٩].

وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: (عجبت لأمر المؤمن ...) سەرسامم لەکاری موسوڵمان هەموو کارێکی بۆ ئەو خێرە ئەگەر نیعمەتی بەسەردا برژێت سوپاسی خوای لەسەر دەکات بەخێر بۆی دەنوسرێت وە ئەگەر ناخۆشی بەسەردا بێت ئارام دەگرێت و هەر بۆ ئەو خێرە..)[٢١٠].

وەك سوفیانی سەوری خوا لێی رازی بێت دەفەرموێت: کەسێك شارەزا نییە لە دین کە بەڵا بەنیعمەت و بەبەخشندە نەزانێت وە خۆشی ژیان و نیعمەت بە موصیبەت و بەڵا نەزانێت. کەواتە هەردووکیان مایەی پاداشتن لەبەرئەوە

[٢٠٨] سورة الفجر/ آية ١٥ـ١٦.
[٢٠٩] سورة الكهف/ آية ٧.
[٢١٠] رواه مسلم ١٨/١٢٥.

ئەبینین لەهەردوو جۆرەکە لە ژیانی پێغەمبەردا (ﷺ) هەبوو وەك سەردەمی مەککە لەناخۆشیدا وە سەردەمی مەدینە لە خۆشیدا. لەهەردوو جۆرەکەدا تەواو رەزامەندی و خواویستی تێدا بەڕێوە بردووە، وە لە یارەکانیشیدا هەردوو جۆرەکەی تێدا بووە وەکو ئەبو زەرو هاوڕێکانی وەك بیلال و ئەبوهورەیرەو سەلمانو.. هتد. خوایان لێ رازی بێت لە هەژاریدا، وە وەکو ئەبوبەکر و عەبدولرەحمانی کوڕی عەوف و عوسمانی کوڕی عەفان و زوبێری کوڕی عەوام لە دەوڵەمەندیدا.

لەگەڵ ئەویشدا خوای گەورە دەربارەیان دەفەرموێت: ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾.[211] خوا لێیان رازییە لەبەر خواپەرستی و خواناسییەکەیان هەریەکەیان لەبواری خۆیدا.

وە سەرەرای ئەمانەش خوای گەورە خۆی بەبەزەیی و زانایە بەسەر بەندەکانیدا کە هەریەکەیان چی بەکەڵکی دێت لەهەژاریو دەوڵەمەندی لەدونیادا وە هەر ئەو (خبير ، عليم ، حكيم) زانا و دانا و کاربەجێیە و بەئاگایە بەسەر بەندەکانیدا..

وە ئەمەیش لەلایەکی ترەوە بەڵگەیە کە ئیسلام هیچ لایەنێکی بەرنەداوە لە ژیان و دونیاداو گرنگی داوە بەهەموو لایەك کە بەرژەوەندی ئادەمیزادی تێدا بێت، وە ئیتر خوای گەورە یارمەتی هەموو لایەك بدات بۆ کاری پەسەندو وەرگیراو بێ بەشمان نەکات لەپاداشتی رۆژ دوایی وە خوای گەورە یارمەتی هەژاران و دەوڵەمەند و هەموو جۆرە ئیماندارێك بدات (اللهم آمين)...

[211] سورة البينة/ آية ٨.

(اللهم اجعل عملي صوابا واجعله خالصا ولاتجعله لأحد فيه شيئا) سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك وأتوب إليك

٤/رجب/ ١٤١٤ كۆچى

٢٤/١٠/١٩٩٤ زاينى

پێرست

بابەتەکان	لاپەڕە

وتە بەنرخەکان

- ☑ قـال بعـض الصـحابة: (كنـا نـدع سـبعين بابـا مـن الحـلال مخافة أن نقع في باب من الحرام).مدارج السالكين ٢٥/٢
- ☑ قال الفضيل: (ترك العمل من أجل الناس رياء والعمل من أجل الناس شرك والإخلاص أن يعافيك الله منهما). مدارج السالكين ٩٢/٢
- ☑ قال الحسن البصري: (المؤمن يعمل بالطاعات وهو مشفق وجل خائف والفاجر يعمل بالمعاصـي وهو آمن). تفسير إبن كثير ٨٥/٢
- ☑ قال إبن القيم: (الإخـلاص عدم إنقسام المطلوب والصدق عدم إنقسام الطلب). مدارج ٩٢/٢
- ☑ قال الجنيد: (الصادق يتقلب في اليوم أربعين مرة والمرائي يثبت على حالة واحدة أربعين سنة). مدارج ٨٥/٢

- ☑ قال عبدالقادر الجيلاني: (كن مع الحق بلا خلق ومع الخلق بلا نفس). مدارج ٣٢٦/٢
- ☑ قال إبن مسعود: (أنتم في زمان يقود الحق الهوى وسيأتي زمان يقود الهوى الحق). القرطبي ١٦٧/١٦
- ☑ قال إبن عباس: (أول ما ضرب الدرهم الدرهم أخذه إبليس فقبله ووضعه على عينه وقال بك أطغى وبك أكفر). تلبيس إبليس ٣٩٦
- ☑ قال بعض السلف: (لايشم رائحة الصدق من داهن نفسه أو غيره). مدارج ٢٨٥/٢
- ☑ قال بعض السلف: (التوكل إضطرب بلا سكون وسكون بلا إضطراب). مدارج ١١٢/٢
- ☑ قال بعض السلف: (ماأمر الله بأمر إلا وللشيطان فيه نزغتان إما الى التفريط وإما الى الإفراط). مدارج ١٠٥/٢
- ☑ قال بعض السلف: (الإقتصاد على السنة خير من الإجتهاد في البدعة) مدارج ١٠٥/٢
- ☑ قال مسروق: (كفى بالمرء علما أن يخشى الله وكفى بالمرء جهلا أن يعجب بعمله). رواه الدرامي ٩٣/١
- ☑ وقال عمر بن الخطاب: (عليكم بذكر الله فإنه شفاء وإياكم وذكر الناس فإنه داء).
- ☑ قال بعض السلف: (لمصانعة وجه واحد أيسر عليك في مصانعة وجوه كثيرة ذلك الوجه الواحد كفاك الوجوه). مدارج ٢٩٥/٢.

